Magistrarne i Österås

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1900.

I.

När midvinter stundade och dagarna blefvo korta, lämnade Asvar sin hustru Engun i sin faders vård och vandrade för att gästa vänner och fränder vid älfvarna i Söderlandet. Ty på Österåsen, där han själf bodde, var snötiden öde och lång. Ständigt strök vinden lika tungt öfver Mälarens is. Blott med möda hindrade männen yrsnön att täcka de från hvarandra spridda stugorna, som lågo längs strandnäset med grundstockarna djupt ner i jorden. Oskiljbara från hvarandra gingo dagarna med vård om boskap och härd, och när målet var öfver, tröt talet och tanken somnade i den kvafva röken från eldstaden. »Nattvärn», den svartkrusiga vakthunden, gitte icke skälla, men låg morrande sträckt öfver afskrädena i kolen invid glöden. Den gamle med hvita hårkransen under skinnmössan satt med krokiga ben och stödde mot knät en lerkanna, hvilkens grepe och hals han sirade. Det skulle blifva fadersarf till barnen. Stadigt satt musselskalet, med hvilket han ristade, i knothanden och med flintspånet punktade han ett nät af linier liknande de maskor, öfver hvilka han åldrats, städse förgäfves väntande skattfångst, när han drog ur sjön dagens förråd af id och sik. Engun, den unga kvinnan med det ljusa håret böljande till bältet, sjöng sakta för sig själf solblomstrets sång, intill dess stämman tröttnade och bröstet blef tomt. Handen, som höll träklykan, på hvilken hon spann sin ull, domnade. Hon såg på Asvar och längtade till natt. Men Asvar märkte intet. Han högg så gnistorna flögo kring spjutspetsen, på hvilken han arbetade med mejseln. Blodet dånade i hans ådror. Allt otåligare spändes armens senor, medan flisorna röko kring flintan.

Men när det daglösa mörkret föll, vandrade Asvar till älfvarna i Söderlandet, där bruten bygd fanns med täta byar och ungdomsskaran drog samman på fejd och jakt. Här dröjde han ända tills sommaren grönskade. Då hände det, att han mötte en man från Österåsen, hvilken nyss kommit därifrån för att byta sig vapen mot skinn af utter och räf. Den mannen förde sällsamma bud. Han förtäljde att Asvars fader dött, strax efter det Asvar vandrat bort hemifrån, och genom vinterfrost och storm hade liket burits till gånggriften på Stenudden. Grannar hade hjälpt Engun, så elden icke slocknat och hon och kreaturen fått föda. Asvar skulle icke sörja den döde, ty hans själ var just på väg att vända hem till stugan. Engun väntade nämligen barn.

Asvar hade ej af sin hustru hört ett ord därom, då han drog sin väg. Han såg i inbillningen främmande män komma och gå i stugan, där Engun låg på fållarna med håret böljande till bältet. Han grep hårdt om skaftet på sin yxa. Han ville dräpa budbäraren, men han hejdade sig och anträdde samma kväll återvägen hem. Långsamt gick vandringen genom den ändlösa älgskogen, nu när man icke kunde glida på skaren. Dag och natt växlade, men där inne rådde evigt samma gröna skymning och samma sus öfver hufvudet, såsom på hafvets botten, af de tunga grankronorna. Doft trampande försvann uroxen bland stammarna. Asvar jagade icke mer än för nödtorft utan skyndade hem. Var barnet födt? Skulle han igenkänna faderns själ i dess ögon? Eller måste han dräpa Engun, sedan han virat hennes långa hår kring sin arm? Så sporde han ständigt sig själf och längtade allt mer till huset på Österåsen.

Mälaren låg där framför som en spänd båge af blått vatten, och hans hus, just där man riktade pilen på bågsträngen, och som en pil kunde också blicken därifrån flyga öfver solig bölja och grön mark.

Asvar hastade mer och mer. Till sist halfsprang han dag och natt och kom ändtligen en sjunkande soltimme upp på klinten öfver Mälaren. Under honom lågo hans hus och gård. Men framför stugdörren såg han

Engun sitta i sin hvita ylledräkt med hornknäppena. Hennes hår vajade. Hon lutade sig öfver en bädd af vide. Där måste barnet ligga? Men nu föll plötsligt en tät blodröd dimma öfver Asvars syn, och han urskilde intet vidare. Stelnadt blod hade han i hår och skägg efter djuren, som han dödat och förtärt, och med yxa och lans i handen sprang han ner för brinken rakt fram till Engun.

– Asvar! – jublade hon.

– Barnet, barnet, – ropade han.

Modern log svagt med sitt bleka ansikte och pekade på löfbädden. Asvar böjde sig ner för att läsa i piltens ögon. Men han kunde ingenting se. Den blodröda dimman bländade fortfarande hans blick. Då grep han Engun i håret och lyfte yxan.

– Låt mig blott först tvätta dina ögon med vatten ur källan – sade hon.

– Källan?

– En källa sprang fram den dag barnet föddes.

Hon kröp på marken och han följde henne utan att släppa hennes hår. Så böjde hon sig ner öfver ett källsprång i hällen, öste vatten i sin hålhand och tvättade mannens ögon.

Nar Asvar såg upp, sköt en ström af glädje genom hans bröst. Nu först igenkände han allt, huset, som hans fader byggt, gården, som han själf hägnat. Hvad allt var välbekant! Det var tydligen redan skörd- och frukttid. I de långa, smala åkerfårorna stod redan det låga hvetet med sina småkorniga ax. Den krokstammiga vildapelgården lyste med röda dvärgäpplen. I hagen betade de småväxta korna med kortvridna horn, medan svinen, hvilka på höga ben liknade små borstiga hundar, bökade i afskrädeshögen. »Nattvärn» kom fram och fägnade husbonden. Själf stod Asvar såsom en jätte bland de förkrympta plantorna och djuren, där han höll den bleka kvinnan fjättrad med hennes hår rundt om sin arm. Så såg han än en gång in i ögonen på barnet, hvilket på grenbädden med små röda händer lekte med den genomstungna björntanden i snöret öfver sin skjorta. Nu först släppte han Engun och slätade hennes hopslitna hår.

– Hvad heter han? – sporde han.

– Ingvar, som den gamle – sade hon och satte sig stilla bredvid barnet som om intet händt. Men Asvar blickade ut mot Stenudden, där Mälarens bölja sprutade skum öfver gånggriftens klippblock, så lyfte han af skinnlufvan, gick fram till källan och högg i hällen med yxan den fruktskänkande solens heliga, allt omfattande kretstecken.

*

På strandvägen längs Mälaren skredo fyra ynglingar i mörka kåpor, bärande en likbår. Det var en klar försommarafton. Göken gol i alla fyra väderstrecken. Löjorna stimmade i vattenbrynet under albredden, så fjällen lyste och vågen häfdes lik en blank sköldbuckla. Solskifvan låg röd öfver granranden på andra sidan sjön och ekarna längs vägen fingo metallglans öfver bladen.

De fyra ynglingarna sågo sig ej omkring. Med nerböjda hufvuden vandrade de och buro med tårade ögon den stenade lekamen af den, som i lifvet varit Södermanlands apostel, anglermunken Eskil, men hvilken nu med martyrpalmen mot axeln redan vid föregångaren Paulus’ hand förts till salighetens tron. En segerdag hade hans dödsdag varit, en helig triumf hans hädanfärd. Hur oförglömligt skulle ynglingarna icke minnas honom, där han stod midt emot sveakonungen själf och med sin bön tvang himmelens regn att släcka elden på afgudarnas altare. Den stolte Blot-Sven skylde sitt förvridna ansikte i guldbården på manteln och tappade

den drypande blotkvasten. Men orörlig stod den lilla svarta munken med sina knäppta händer och sin klart skinande panna. Rundt omkring smattrade regnet, men ingen droppe vätte hans hjässa. Blotprästerna förbannade, krigarna stenade honom, men lugn och strålande som Stephanus antvardade han sin ande i Jesu hand, och snart skulle han från skyn se vedergällningen och hur Herren krossade Blot- Sven, såsom han krossat Rhehabeam och Apostata. Förvisso var han afundsvärd, den helige Eskil, men ändock kunde icke ynglingarna afhålla sig från att gråta af saknad efter honom. Ty de gingo ännu i jordemörkret, men hade mist mästaren och ledaren.

Det var den sege, knotiga Hilarius som följt Eskil till Svithiod från hemklostret på pilbacken i det gröna Kent och hvilken slagit vad med bådas abbot om, att han, som var lugn och stark, skulle föra den hethjärtade, bräcklige Eskil till fosterjorden åter. Nu tänkte Hilarius på den fjärran aftonrodnad, då han ensam skulle gå grässtigen öfver kullarna i Kent och ensam se den höga Mariaporten till klostret på pilbacken träda fram ur kvällstöcknet.

Det var vidare den bredaxlade unge svensken Timoteus, som förr hette Asbjörn. Han hade förr blott drömt att gå till segels och på främmande kust vinna ära och guld, men nu undergifvet stuckit klingan i skidan för att i stället få taga del i det himmelska kriget och bära cherubsvärd bakom Mikael. Men vid fotändan af båren gingo de två sönerna till den fattige sarffiskaren i Sigtuna, Zebedei söner som Eskil kallade dem, och de snyftade öfverljudt, ty de voro ännu barn. Hur mycket tyckte de sig ej hafva olärdt och oförklaradt! Med stora ögon hade de suttit vid Eskils fötter och hviskat: berätta mera, men nu var lärarens mun tyst för alltid, och brödernas hjärtan ville brista af längtan efter alla de hemligheter, af hvilka de aldrig skulle få uppenbarelse.

Så vandrade ynglingarna framåt. Vägen gick än ner till sjökanten, där man såg långa, låga skepp med blå och röda vadmalssegel glida in till Birka, och än upp bland åkrarna, i hvilka det trädades och bonden gick längs fåran, för upptagen af att följa plogen, som drogs af de roströda oxarna, för att bry sig om liktåget. Men Lokehafran och det hvita Baldersbråt susade längs åkerrenarna där tåget skred förbi. Men högre upp grönskade kål- och lökgårdarna kring trähus med i solnedgången lysande svartbjälkar och tak öfvervuxna af fladdergräs. Barnen sågo upp från maskrosornas dunbollar, med hvilka de lekte på trappstegen, och betraktade nyfiket båren, men kvinnor, som hört och känt Eskil störtade gråtande och spörjande ner och ville med porsöl och björklake vederkvicka de trötta bärarna. Men de ville hvarken hafva kost eller dryck. Tigande fortsatte de sin väg.

Solen hade sjunkit, men dagens klarhet sken ännu i luften, när ynglingarna började bestiga den öde Österåsen, å hvilkens andra sida Forss låg, där heliga Eskil skulle jordfästas i sitt eget hvita bönkapell. Men midt på åsen brusade det plötsligt till, som när stormen kommer hvirflande från hafvet och låter vindharporna klinga.

– Hören I musiken? – ropade Hilarius. – Hören I icke, det spelas uppståndelse för Eskil ur självfva den öppna himmelen. – Men innan de andra hunnit svara hade ett tungt blått moln höljt båren och ynglingarna, så tätt, att de ej längre varsnade hvarandra.

– Broder – ropade den yngste af fiskarsönerna.

– Hvar är du? Jag förskräckes.

– Broder – svarade den andre. – Räck mig din hand. Nu få vi tillsammans se Eskils kista lyftas till S:t Petri krypta, vid hvilken han så gärna ville hvila.

Men i stället för att höja sig blef båren tung, som lastad med järntackor och bärarna måste sätta ner sin börda. Åter brusade det, men denna gång ej ur luft eller haf, men från jordens innandöme. Det porlade

såsom blod ur heliga sår och kvälde likt vatten ur dopfunten.

– En källa springer fram – ropade Timoteus – en helig källa att döpa ur till jungfru Marias och den heliga Eskils ära.

Molnet lyfte sig. Vid den sida af båren, där Eskils krossade hufvud låg, flöt en klar källa ur hällen. De fyra lärjungarna bildade knäböjande en bönekedja omkring dess vatten och bådo, medan de djupt nere i botten tyckte sig se heliga Eskils svarta ögon brinna.

Den stilla dunkelblå natten föll. Göken gol svagare. En silfverpingla ljöd bortifrån en grön fölhage. Men på åsens högsta krön hälsade redan en herdelur morgonrodnaden.

*

Nerifrån strandbukten vid Mälaren, där staden hade sin hamn, och koggar och briggar med brokiga segel i mastskogen trängdes inom sjöportarna, upp till åsens krön, där S:t Eskils katedral höjde tegelröda torn, spann Österås stad sin spindelväf af gafvelgränder inom en ringmur med skottgluggar och vårdborg.

Brittmässan var inne, som kommer med sommar midt i hösten, så man förgäter, att frost och vinter stå för dörren. Asken, förgängelsens träd, som sist får och först fäller sina löf, stod visserligen redan kal och sade sitt memento mori längs klostergårdarna, men aspen, korsets och uppståndelsens träd, hade ännu gyllene blad, som sakta och ständigt skälfde. Blomtiden var förbi, men det doftade salvieblad från kryddgårdarna, och af fruktskörden hade ännu icke allt hamnat i sållen. Öfver trädgårdsplanken lyste krikon och gyllene äpplen. Stillastående låg eftermiddagens solsken öfver takgyttringen, och ett blekt skimmer af leende föll öfver bildernas anleten.

Österås var en bildernas stad. Redan i hamnen hade flamländska köpmän och skeppare rest S:ta Gudule i porten till ett halft öfver vattnet hängande kapell. Frodig och trofast stod hon där med sin lykta och väntade redan före landningen sina långväga landsmän. I hallöppningen till Olofskyrkan svängde S:t Olof, riddarnas helgon, nordens S:t Georg, sitt svärd och trampade trollet med guldsporrad stöfvel. Men vid ingången till Helgeandshuset välkomnades de sjuka och elända af Heliga Elisabeth med sina till rosor förvandlade gåfvor, som voro hennes egna kärlekstankar, då hon räckte läkemedlen och skiftade brödet. Men öfver dem alla, högt uppe på domkyrkoberget stod Helige Eskil på midtstenen i katedralporten med biskopsstaf och nyckel och höll uppsikt öfver sin stad.

På björksluttningen utanför Österås låg ett Franciskanerkloster, ur hvilkets länga trädde en åldrad munk och en ung discipel. Den gamle, som kom från böntimmen i den dunkla nederkyrkan, klippte med utslitna ögon mot solen, men scholaren, en yngling med ett ansikte, obestämdt som ett mynt, hvilket ännu ej fått prägeln, lyste upp, då han närmade sig stadsbullret. När de gingo genom porthvalfvet öfver Mälarviken kunde lärjungen icke längre uppfatta lärarens ord, ty skrattet af kvinnor från badstugan stack honom som ett spjut i köttet. De veko upp för en brant gatbacke, där det ännu köpslogs ifrigt vid bodluckorna. Klosterläraren skakade trött på hufvudet:

– Alltid samma oro för timligheten, samma strid för det förgängliga, samma glömska af det varaktiga. Helige Franciskus hade rätt, man skall endast älska fattigdomen. Allt ondt kommer af att människan vill äga. – Den gamle munken var öfver åttio år och ju äldre han blifvit dess djupare sårade människors äflan hans hjärta. Men ynglingen följde med blicken som förtrollad en mörk kvinna. Hon hade små silfverbjällror i sin kjortelvåd, som klingade vid hennes lätta steg. Halsen lyste öfver lifstyckets mårdbräm och på det svarta håret bar hon en silfverkrans. Det var en ung adelsfru, och hon log åt ynglingen, när hon brusade förbi.

Men nu hade de båda vandrarne nått målet, S:t Eskils källa i gatuprånget framför den låga dopkyrkan. Klosterläraren satte sig på den murade brunnskanten och talade sakta till lärjungen:

– Laurentius, min son. Du är säkert den siste, som jag handleder i boklig konst och andens kunskap. Och hvem vet, hur länge jag får dröja hos dig? I afton slutar Brittmässan. Väl känner jag denna luftens klarhet och lönnbladens sätt att utbredda och stilla segna till jorden. Det kommer frost i natt och i morgon slår stormen in från hafvet.

– Laurentius, vi stå alla i Guds vilja, sparfven, som nyss flugit ur nästet, lika väl som den gamla vargen, hvilken tyst ligger och bidar slutet i stenlyan. Men det finns likväl en lag, som låter dödens frön växa med åren och mogna, tills förgängelsen står som ett multnadt, svart kärnhus inom oss. Då beder man hvar afton: låt nu din tjänare fara, och hälsar hvar morgon såsom den sista betydelsens dag.

Alltså gifver jag dig i kväll vid heliga Eskils källa min kanske sista lära. Källan berättas ju hafva fått lif, när martyrens ben fördes till bisättningen. Så förhåller det sig icke. Den fanns långt förut. Som alla lefvande brunnar, fanns den där all klarhet och vederkvickelse funnits af evighet, i Guds Visdom.

Sapientia Dei. Laurentius, inskärp det ordet. Det är namnet på den enda brud, som gör människan lycklig. Hvart jordiskt begär är eldglödet i handen, som bränner mer, ju längre det ligger. Förklädd bitterhet är kreaturens vällust, och dödsångestens håliga ögon stirra genom fastlagsmasken. Men söker du vägen till Guds Visdom och vill ensamt älska henne, sårar dig tisteln i början, men på sistone finner du frid.

Letar du nätter och dar Guds Visdom, är du snart på blomvägen, där sommaren aldrig lyktar. Solvisare och tumstock äro orons och ängslans mätare, men i umgänget med Guds Visdom finns ingen tid och ingen smärta och förglömmande dig själf förgås du som oljedroppen i hafvet i dess allfamn.

Så talade klosterläraren och pekade ner mot Eskils källa, liksom han i dess evigt föryngrade flöde ville visa bilden af denna Herrens Visdom, och scholaren kände sig rörd af den gamles ord. Men nere i källdjupet kunde han intet annat se än speglingen af världen där uppe. Också där nere tyckte han Österås brusade med sina människor och instrument, och svagt men hörbart förnam han ur djupet klangen af silfverbjällrorna i den mörka kvinnans kjortelvåd.

*

Det var i Österås en marsmiddag år 1596. Dagen förut hade det varit tö, och dagsmedjan hade smält snön. Den kälfrusna marken lyste ödsligt i ljuset under en järngrå himmel. En snål nordan piskade genom de folktomma gatorna i den fattigdomens ort med skyggt hopkrupna trähus som Österås blifvit efter alla vådeldarna och omhvälfningarna vid seklets början. En enda pålbrygga vid Mälaren var kvar af den gamla hamnen med sitt hansekontor och sina skepp ända från Spanien. Raserade voro alla praktbyggnader och gillehus, munkklostren och örtagårdarna, i hvilka bergamotter och bonchretienner trifvits. Ensamt S:t Eskils domkyrka behärskade ännu staden från domkyrkoberget, orubbad och stor med sina mäktiga torn och sträfvor, och hela platsen där uppe, omgärdad af tegelmuren med de tre hvälfda portarna, S:t Lars, S:t Pers och S:t Påwels, talade om en förgången tid och dess välstånd. Eljes hade den forna gyllene handels- och sjöstaden blifvit en karg handtverkarstad, där man var belåten, när man fick frysa och svälta i fred.

Två unga flickor gingo tätt tryckta intill hvarandra uppför den smala gränd, som ledde till den nu alldeles oprydda, blott i smyg besökta S:t Eskils källa.

– Märta – sade den äldsta af dem, en lång skrattlysten, brun tös i hufva af räfskinn – tänker du verkligen offra i S:t Eskils källa? Vet du icke att det är förbjudet?

– Nog vet jag det – svarade den yngre, hvilkens blida ansikte var stelt af spänning och ångest under det blå

hufvudklädet. – Men min döda moder offrade och bad där alltid i svåra ögonblick, och just nu gäller det mitt lifs välfärd. Jag skall offra silfverskeden, som jag fick vid dopet.

– Akta dig för ärkebiskop Abraham. Han är en gammal skol- och stutomästare och lägger icke fingrarna emellan. Får han veta det, blir det allt ris på bara ...

– Skämta icke, Gunilla. Både från Telje och Sigtuna har det nog försports, hur grufveligt han far fram. Mycken förtröstan har jag icke, ty öfverallt lär han tvinga trolofvade till äktenskap. Om de vilja eller icke, drifvas de samman som djur. Mitt enda hopp är att min gudfader, domprosten, kan berätta, hvilket viljelöst barn jag var, då jag med lock och pock tvingades taga Rewel Larssons fästeskänk.

– Bäst att förtiga fortsättningen, att du i stället har till hjärtevän den raske Jon på Riddarnäset.

– Tyst! Just nu är gudfar hos ärkebiskop Abraham. Jag skulle vara hemma och bedja. Men jag tror det verkar mer, om jag som mor offrar i källan. Bara ingen ser oss.

– Nej, det är måltid och tomt i fönstren.

De hade kommit till den vanvårdade källan, hvilkens vatten dock flödade rent som alltid. Likblek af ångest böjde sig Märta ner mot vattnet, tog ur kjortelsäcken en silfversked, hvilkens skaft föreställde heliga Barbara med tornet, och lät den glida i vattnet, medan hon halfhögt mumlade en gammal bön.

Hela dagen hade domprosten i Österås, Mathias And, stått inför Svea rikes ärkebiskop, Abraham Angermannus, med hjärtat i halsgropen, som en skolpojke inför magistern. Ryktet hade icke öfverdrifvit den hårdhet, med hvilken ärkebiskopen for fram på sin räfstfärd genom landet för att ändtligen med roten rycka upp det papistiska ogräs, som under kung Johans beklagansvärda regering ånyo frodats, så det hotat öfverväxa det rena sädet. Magister And, hvilken af vekt sinne och naturlig klenmodighet i förening hört till de vacklande, hvilka skyddade katolsk sedvänja och i fråga om församlingslemmarnas svagheter hade en mild åldrings eftergifvenhet, såg med växande fasa, hur ärkebiskopen trampade ner de gamla kyrkobruken, förbjöd klockorna ringa Mariæ lof och offerljusen att brinna på altarna, och hur han tuktade och straffade med järnfärla. Allt oansenligare blef den lille vippiga, grå domprosten bredvid den reslige, storskäggiga Angermannus. Mathias Ands latin snubblade och snafvade, och han fäktade förtvifladt i luften med de hvita, tunna händerna. Han kände sig såsom Daniel i lejongropen bland alla de hårda teologerna i ärkebiskopens följe och de väldiga djäknarna, hvilka med synbar förnöjelse agerade bödlar och piskade hans socknebor till blods. Den lille domprosten suckade invärtes allt tyngre och såg sin guddotters förgråtna ansikte för sig. Här fanns ingen hjälp; barnet måste blifva den råe Rewels maka.

På domkyrkoberget utanför portalen höll Angermannus sin straffdomstol, och marken var full af halft ihjälpiskade män och kvinnor, hvilka blottade till midjan lågo afsvimmade.

– Nu är det tid att göra måltidsrast – sade ärkebiskopen, där han satt i stor mårdpäls i en stol på trappan. – Har secretarius ordentligt fört protokollet? Låt höra!

En bleknäst, snedväxt skrifvare reste sig bugande och läste:

– »Bagaren Sven Persson för otukt dömd att mista rygghuden framför tvenne kyrkor. Item slaktardrängen Botvid trettionio par ris, fem ämbar isvatten och sättes sedan i kistan för att blifva litet mjukare.

Trollkonan Dorthe i Ledberget, som läst mot trollskott och flen trettiosju par ris. Kommer hon igen, kastas hon med sten om halsen i sjön.

Trumslagar-Lars, som är drucken i kyrkan, och säger att S:t Påwel blott förbjudit vin, men intet nämnt om

öl, tio par ris.

Fästekvinnan Märta Andersdotter, som tagit fästegåfva, giftes med Rewel Larsson till påsken.

Spotskas hon, sättes hon i häkte.»

– Godt, godt – afbröt ärkebiskopen den långa strafflitanian. – Jag hör han skrifver ackurat. Låt oss gå.

Ärkebiskopen vände sig ett tag mot kyrkan för att kalla en tjänare, men fick i detsamma syn på S:t Eskils bild, hvilken han förut i ifvern med kyrktukten icke märkt. Då knöt han näfven och ropade:

– Hit med ett par karlar med hackor och ner med det papistiska belätet där!

Mathias And blef mycket blek och hans händer fladdrade som ett par skottskjutna vingar i luften.

– Herr ärkebiskop – sade han. – Bilden är så gammal som kyrkan. Södermanlands apostel.

– Det gifves inga andra apostlar än dem Testamentum Novum enumererar. Och det skall bli slut en gång i Svea rike på helgonkult och bildveneration, på signeri och lös sed. Herr domprost, tacka Gud att nåd går för rätt för er ålders skull. Ty I hade bort mista socken och gäll. När den rena trons herdar utstodo landsflykt och kval för den heliga skrifts rätta lärandes skull, när jag låg och svalt vid Saltviken på Åland, då lekten I här i Österås med pomeranser och trodde det glada papistiska gycklets tid kommen åter ... Men allvaret kom, och nu skall det blifva ren luft, kristlig tro och sedetukt i landet ... Ned med belätet, säger jag.

Ett par stora drängar kommo med hackor och yxor och började slå ner stenbilden med en färdighet, som tydde på vana. Snart vacklade S:t Eskil, som stått med den höjda stafven och haft uppsikt öfver sin stad under så många århundraden, och efter hvilkens gloriehöljda hufvud vandraren, som vände åter på landsvägen och sjöfararen från däcket omedvetet letade, när Österås stad visade sig vid synranden.

Mathias And, som kände att allt var förloradt och att han nu snart skulle dö, fick för första gången sin värdighet åter. Utan ett ord till svar vände han bort hufvudet och gick ner mot staden. När han kom till S:t Lars port, hörde han braket af stenbilden, som krossad föll från pelaren, och han såg S:t Eskils biskopsstaf med de två höjda fingrarna falla mot stentrappan, där de fromma djupt böjt hjässorna under skyddshelgonets välsignelse.

*

På midsommaraftonens morgon år 1767 seglade borgmästaren i Österås, ädel och välaktad herr Anders Berselius från Mälartorget i Stockholm hem till sin fosterstad. Han var vid ett lysande humör. Han hade som riksdagsman gjort ypperliga affärer. Först hade han sålt samvetet till mössorna och sedan samvetskvalet till hattarna, och ihop hade det inbringat en anständig summa. Dagen hade visat sig glad alltifrån gryningen, då han, vandrande från sekreta utskottets politiska pic-nic på Kejsarkronan, mötte tjänstemännen i riksbanken herr Carl Bellman och dennes vän herr Claes Qvist, hvilka sjungande kommo ut från källaren »Förgyllda Bägaren». Man slog sig samman till en reveillon på den ädla Pelikanen, som närer ungarna med sitt eget hjärteblod, och sedan man här rensat vätskorna med en maglikör och förskingrat nattkvalmet med några flaskor rhenskt, lyckades det borgmästaren att få de båda vännerna att följa med till Österås.

– Nog står Svea rikes bank ett par dagar utan herrarna – sade borgmästaren.

– Det vete fan – sade Qvist.

– Det är för rikslånens skull vi behöfvas – sade Bellman.

Men när det sjunde hartssigillet bröts på en uråldrig flaska och ett vin flöt i remmarna, som luktade syrligt såsom grön mossa, vuxen i en slottskällare, och solen därtill låg och blinkade lik ett blondt flickhufvud i glasen, blef inbjudningen oemotståndlig. Man gick till skutan. Det var löfmarknad, och det tycktes som Mälarens björkhagar kommit in till Stockholm och fyllt gatorna med sus och grönska. Himmel, luft och vatten strålade af sol. Vår Herre sände medvind, och båten länsade friskt undan ut på Mälaren, medan man åt allehanda mål och drack stilla, men med filosofisk kontinuerlighet. Borgmästaren skildrade europeiska balansen och in- och utländsk credits sammanhang, Qvist förevisade fransyska dansösen madame du Londels privata aftonbalett för H. K. M. Adolf Fredrik och Bellman härmade bankmän, riksdagsmän och alla sorters djur. Tiden gick fort, till dess Österås i kvällen skymtade på sin bergsluttning. Hela stranden var full med folk som skulle välkomna borgmästaren. Det var väljare af båda partierna, hvilka omväxlande kallade Anders Berselius den »dyrbara patrioten» och den »smutsiga mutkolfven», och som nu ville förkrossa honom med sin närvaro.

Det var ämbetsmän och dignitärer, rådmännen, såväl de litterata som de illiterata och hela den exekutiva makten: gevaldigern med stickvärjan, spögubben med riset och brandvakten med lyktan, tänd af tjänstenit. En böljande rad af solhattar med skära band och mössor med hvita band visade slutligen, att könet uppvaktade borgmästaren en corps.

I kvällens halfljus, medan rosiga midsommarmoln gledo öfver himmeln, låg Österås stad täckt af blom och grönska, ur hvilka blott takkrönen och kyrktornen på domkyrkoberget stucko upp i den solgula luften. Fruktträdsblommen hade visserligen fallit, men på gångar och gator lågo ännu hvita blad kvar, som den sista flydda vårnattens fjät. Men öfver staketen längs vägarna sträckte de gamla hagtorns- och slånbuskarna sina skära blomspön, och inne i trädgårdstäpporna försvunno husen halft bland guldregnet och de persiska syrenernas druflika klasar. Löfrankor gingo mellan svalarnas gröna stolpar, och löfruskor stucko ut ur portar och gluggar ända upp till vindfönstren i gaflarna.

Nu lade skutan till. Ett förväntansfylldt sorl hördes från stranden. Men i mannaminne hade icke Österåsborna häpnat, som när de nu sågo sin borgmästare och riksdagsman stiga af båten, röd som en sol i ansiktet, och blåsande lergök, medan han hade på hvar sin sida en främmande sprätthök, som tutade i barntrumpet och slog på triangel. Den politiska stormen lade sig på ett ögonblick inför detta skådespel. Männen stodo tysta och stirrade, kvinnorna voro uppbragta och roade och till och med korna, som betade vid strandvassen med löfsirade horn, stodo stilla och bligade.

Men borgmästaren var på andra sidan om etikett och hvardagslag. Belåten med det uppseende han väckte, sträckte han ut armarna och hälsade med mosig stämma: – Tack, mina kära vänner! Tack, mina små pullor! Han omfamnade rådmännen med fullkomlig égalité för de litterata och illiterata och nickade åt exekutiva makten. Röd som en pion stod hans enda dotter Ulrique Eleonore och slog ut solfjädern, som hon ville sjunka till marken. Men borgmästaren kysste henne ljudeligt på båda kinderna, och då han icke hade någon egen fru – hon var död – tog han apotekarens under den ena och fiskalens under den andra armen.

Men midt i villervallan hade Bellman och Qvist med vana ceremonimästares skicklighet ordnat hopen, som halft förtretadt, halft skrattande lydde, till en procession. Först gick brandvakten med sin hornlykta, sedan gevaldigern och spögubben i ett led. Därpå de två pompösaste fruarna, sammanställda med anledning af symmetrien i korpulens, så att prostinnan till sin förskräckelse kom bredvid barnmorskan, därpå rådmännen, därpå en hel kolonn vackra flickor och därpå en gris med en björklöfskrans vid svansen, som slutit sig till sällskapet.

– Après vous, herr Praeses – sade Bellman till suggan, och tog Qvists arm och blåsande fanfarer i barntrumpeterna gingo de två vännerna framför borgmästaren, medan den öfriga staden bildade eftertrupp.

Brandvakten, en liten kutig, mossgrå gubbe, började mekaniskt sin vanliga rundgång, försiktigt bärande lyktan på sin långa stång öfver skuldran, och i halfljuset såg dess låga så blek ut, som en liten nerfallen och tillvaratagen sommarnattstjärna. Processionen böljade sakta framåt förbi löfklädda gaflar och grindar upp till domkyrkoberget, där gräset susade svagt öfver de döda, och katedralen trots de slutna dörrarna utandades en sval och minnestung frid, och sedan genom S:t Lars port ner till S:t Eskils källa. Men Bellman, som fått fatt i en cittra, började spela och sjunga. Rodnaden flög som en eldflamma öfver hans smala ansikte, men ögonen sågo ner i källan, i hvilken de rosiga molnen på himmeln och de vackra flickornas ansikten med sommarfräknar under schäferhattarna speglade sig. Stående mellan den lille buttre spögubben och den martialiske gevaldigern sjöng skalden midsommarskyns, de täcka flickornas och de vinyra ynglingarnas visa.

*

Det var en klar högsommardag 1866. Hela Österås låg festklädt med otaliga hissade flaggor och en mängd lustbåtar med mässingsextetter landade vid Mälarkajen. Karl XV hade kommit till staden för att inviga järnvägen, genom hvilken det gamla Österås spanns in i rikets stora kommunikationsnät. Glädjen var stor i S:t Eskils stad öfver, att man ändtligen kände sig tillhöra den moderna världen, och man väntade en ny tid för det bortglömda Österås, som så länge uteslutande lefvat bland sina minnen. Allt hade också tecknat sig till det bästa. Invigningsceremonien försiggick efter alla konstens regler på perrongen till den nybyggda järnvägsstationen. Landshöfdingen hälsade konungen välkommen och skildrade i ett högstämdt tal järnvägarnas betydelse, med sorgfälligt undvikande af tekniska och prosaiska termer, kallande lokomotivet ånghäst och skenorna bojor af stål. Biskopen erinrade om, att Österås var helgonens och reformatorernas hemvist och uttryckte sin förhoppning, att det moderna samfärdsmedlet, som satte orten i förbindelse med det nutida Sverige, också skulle kunna gifva hela landet en välbehöflig påminnelse om reformationsverkets allt för ofta förgätna tradition. Stadens skald, organisten, höll tal på vers till konungen. Första strofen var kanske icke fullt lycklig:

Kom, höga Majestät,
kom och vig in vår bana,
vi själf ej kunna det,
men Du har nödig vana.

Man iakttog, att ett leende vid denna vers flög öfver konungens ansikte, där han stod mellan Gillis Bildt och sin adjutant och vän, major Stjerncrantz, förtroligt kallad halfstopet, och att han vid ordet »nödig» blinkade åt den fete majoren. Men dikten höjde sig sedan till både nornor och bautastenar. Konungen höll ett kort invigningstal, hvilkets poetiskt spända språk stod i strid mot den fullkomliga flärdlösheten i framsägandet. Så var ceremonien öfver. Uniformer och frackherrar spridde sig öfver den lilla, soliga sommarstaden. Festkommitterade drogo en suck af lättnad.

Borgmästaren vindade mot sitt redan i fantasien prydda knapphål. Magistratens enda oro var nu, att ett inbördes krig skulle utbryta emellan herr Cadier, som kallats från Stockholm för att sköta kungamiddagen, och den med harm i hjärtat lydande källarmästaren på stadshotellet.

Konungen tycktes nöjd att ceremonien var öfver och glad att gå i den idylliska staden denna varma, vackra augustidag. Han hade en fornforskare och en arkitekturprofessor med sig från Stockholm, och med dem, Bildt och den feta Stjerncrantz vandrade han genom gatorna. Människorna trädde vördnadsfullt åt sidan – ensamt en hop barfota traspojkar följde på afstånd med uppspärrade ögon, som efter ett positiv. Konungen såg in i gamla rum öfver fönsterposternas blommande fuchsior och hortensior, log åt gamla litografier eller fula, brokiga vaser på etagèrer. Han nickade åt gamla gummor, som nego på gammaldags vis med två fingrar i kjortelpösen, och åt unga flickor, som stöpte ljus, röda i ansiktena af sinnesrörelse, som om de

tappat krinolinerna. Men hela tiden rådde en ädel täflan mellan fornforskaren och arkitektprofessorn, hvem som kunde mest bidraga till underhållningen. Fornforskaren var stark på namn och årtal, som flödade ur hans blonda skägg, men arkitekten svor och förbannade i gäll falsett öfver stadens alla akvarellmotiv. Det var en liten Napoleon III-figur med rödt pipskägg.

Nu steg man in i katedralen. Det rådde i den mäktiga byggnadens inre en motsats mellan skeppen från medeltiden och det under sextonhundratalet ombyggda koret. I skeppen var allt gotik, och allt i de trånga, men höga spetshvalfven med fönstrens ädelstensglödande glasmålningar beräknadt på drömmens färgbrand och självförtappelsen i gudsvärlden, medan det hallbreda koret hade den protestantiska församlingssalens för verklighetens fulla, men också kalla dagsljus öppna rum. Dock denna högsommarmiddag hopsmälte den strålande solen allt och göt samma minnets guldglans öfver de skilda tidernas spår. I försonlig endräkt tycktes alla de stränga herrarne med de stridiga viljorna sofva under vårdarna sin heroiska sömn. Svärden voro stuckna i skidorna och biskopsstafvarna fällda.

Konungen beskåg alltsammans, flaggor, harnesk och sarkofager och trädde så ut igen på den öppna platsen på domkyrkoberget. Men där han nu stod med alla minnena bakom sig och blickade ut öfver den öppna, lefvande bygden, som bredde sig rundtikring honom och där just säden stackades eller frodig kördes hem på skrindorna, lyste hans höga gestalt och det vackra, solbrynta ansiktet, en jägares och en drömmares, af vissheten af, att han också var landsfader för ett bragdens rike, fast helt annat än det, som sof i kyrkan, ett den folkliga förkofringens land. Han kände i detta ögonblick en fullkomligt personlig kärlek till allt han såg där uppifrån, vatten, mark och skog, som han själf försökt skildra, och människorna, hvilkas glädje och tunga han förstod.

– Nu hafva vi blott S:t Eskils källa kvar – sade fornforskaren, som i kyrkan blifvit fullkomligt fördunklad af arkitekten och ville taga hämnd.

Genom S:t Lars gamla port gick gruppen.

Brunnen var nu åter satt i stånd, och dess vatten traktens yppersta.

– Ers Majestät – sade fornforskaren – S:t Eskils källa bär vittne om Mälardalens äldsta odling. Här i hällen kunna vi ännu se ett kretstecken, en symbol af solen och spår af våra äldsta förfäders gudatro. Med S:t Eskil, Sörmlands apostel, blef källan ju undergörande och en mängd legender har sedan spunnits om den.

– Vattnet ser härligt klart ut – sade konungen – och du, gamle Stjerncrantz, bör dricka ett glas, det skall göra dig godt.

– Om Ers Majestät befaller, men vatten till invärtes bruk ...

– Du slipper, gamla spritlåda, men jag vill ösa mig en klunk.

Konungen tog järnskopan och lyfte vattnet till mun.

– Hvad det är friskt och härligt! Och så genomskinlig källan är och ändock så ogenomträngligt djup. Kanske springer den fram ur själfva Sveriges hjärta.

Så talade Karl XV och gick hög och stilla med sina herrar i solvärmen ner till staden, medan flaggorna viftade i sommarluften, Mälaren brusade, och lokomotivets hvissling och buller för första gången hördes i det uråldriga Österås.

II.

I den frostgrå januarimorgonen tedde sig Österås domkyrka med de gotiska sträfvorna och tornen såsom en i hafvets dimma strandad fregatt. Timslagen från Klas Siggeson Elds tornklocka trängde doft och aflägset genom snöluften. Nattmörkret bleknade till dag och isbackarna, som ledde upp till domkyrkoberget, lyste genom portarna i tegelmuren rundt ikring platsen. Midt emot koret på självfva åsen öfver Mälarens issänka låg S:t Eskils katedralskola, Magnus Sommars forna biskopsborg, tyst och öde. I salarna stodo pulpeternas spiltor tomma och ensamt i lärarrummet sprakade björkveden i de två kakelugnarna. Terminen var ännu icke började, men det första kollegiet skulle hållas klockan nio.

Erland Stråle, som kommit springande med sömnen i ögonen, drog uret ur fickan och såg, att han anländt en god halftimme för tidigt. – Här går skolpojken aldrig ur mig, så magister jag blifvit – tänkte han för sig själf. I brasorna knastrade det och sjöng med tusen minnen och historier. Erland såg sig själf som pys med klarblå ögon under lång lugg, hoppande utför trapporna så böckerna ruskade i ränseln och kulorna skramlade i fickorna, och såsom förvuxen gymnasist, glåmig och grubblande på flickor med vers om synden och Gud i plånboken. S:t Eskils läroverk hade omslutit hans uppväxt liksom ett fängelsehus, och åter stod han inom dess murar, fast nu i egenskap af fångvaktare, af magister. Trots befordringen kändes det obehagligt som att i drömmen på nytt genomgå en examen. Åren tycktes hafva rullat tillbaka, och han satt än en gång fast i det trånga Österås.

Precis så hade det också känts, genast när underrättelsen kom, att modern fått rektorns löfte om vikariatet. Han läste hennes bref på en vinstuga i Strassburg. Germanias lilla röda kårmössa hängde långt ner i hans panna och det röda kårbandet dinglade öfver bröstet. Med iskyld mosel skötte han ett första rangens bakrus, och genom aflöfvade lindkronor flöt höstskimret gulblekt in i källarsalen och öfver papperet i hans hand.

Moderns bestämda stil lyste i solen. Det var ordern, som gjorde slut på friheten och kallade honom hem till den gamla skolan och hans moders hus. Han såg sin mors gestalt, sådan den hög reste sig mot dunklet, när hon på lördagseftermiddagen stod och vred upp salsklockan i barndomshemmet. I gråskymningen liknade hon en ödesgudinna med de färglösa ögonen i det fårade ansiktet och det trots åldern korpsvarta håret i en tung flätkrans vridet kring hjässan. Det kved i det gamla slagverket. Genom mörkret såg Erland hennes magra fingrar mot den hvita urtaflan. De förde visarna långsamt bakåt, men för hvart timtal, öfver hvilket de gledo, gledo år och månader med, och den unge mannen blef på nytt pilten vid moderns kjortelband och ynglingen i hennes lydno.

Erland Stråle skakade undan synen. Han älskade ju henne. Hvilken mor hade lefvat för och med sin son som hon? Allt hade han henne att tacka för. Det var bara icke lönt att tänka därpå. Ty ifrån den blå bärkappan, som han burit som lindebarn och som hon sytt – på skämt brukade han alltid säga, att dess hvita broderi, som han sneglat på från moderns arm, var hans första minne – till denna studieresa, var allt gåfvor från henne. Utan modern hade han som ett tiggarbarn måst slå sig fram i världen med två tomma händer – och så svaga händer som hans! Ofrivilligt betraktade han dem – tunna, kraftlösa studerhänder att vända pappersblad och smeka kvinnor med!

Utan modern hade alltsammans varit en omöjlighet. Men ju mer denna tacksamhetsskuld värkte, dess mer fängslade och bundo orden i hennes bref. I häftigt uppror kastade han papperet och knöt fingrarna hårdt kring den gröna remmaren.

Ute på den medeltidssmala Strassburgergatan gingo rader med unga män, studenter, fria och sorglösa och bland dem, drömde Erland, den unge Wolfgang Goethe i blå frack och gula ridbyxor, sådan han sett ut under jäsningsåret i Strassburg. Han bar i handen ett rödt lönnblad, med hvilket han fröjdade ögat och dref rak och leende mot Münstern ... Den förstod lifvet. En Kätchen här och en Friederike där, hela tillvaron en ung titans kägelspel. Erland hade inga anspråk på någon sorts genialitet, han skulle hvarken blifva geheimeråd eller ryktbar. Men lefva ville han, vara med om turkiska musiken, hafva äfventyr allt efter som

vinden blåste i flöjeln, sorgsna, glada, men alltid roliga. Dock där låg redan häktningsordern framför honom och hotade. Det kallades bara en termins lektorsvikariat, men Erland visste, att den, som kom tillbaka till Österås, den blef där bland minnena och frukträdgårdarna, och den, som började tjänstgöra i Sveriges äldsta katedralskola, den stannade där. S:t Eskil, den sega anglosaxaren, som med sitt ord lika väl bundit vilsna själar och förlupen boskap, gaf icke tappt. En obönhörlig, trumpen gevaldiger liknade han med sina fängelsenycklar på stenbelätet i domkyrkoportalen.

Men starkast fjättrade barndomshemmet, huset på backen öfver Mälaren, där alla dörrar gingo inåt och främlingarna själfva dröjde, som döfvade af blomluften från fönsterväxterna och kvarhållna i länstolarnas sitsar.

Kom Erland väl dit på nytt, kom han aldrig loss. Där skulle han bo ensam i sin takkammare. Där hade modern också en våning åt honom för framtiden mot S:t Eskils skuggiga torg och de trånsjuka lönnarna kring S:t Eskils källa. Det var för honom och Karin. Ty han var ju halft förlofvad. Hur undvika det, när en ung flicka, röd, hvit och rund, alltid går i ens väg och finns till hands, just när unge Hamlet har ledsamt och längtar luta tänkarhufvudet mot en liten hofdams knä. »Karin väntar dig» hette det i moderns postscriptum. Allting var redan ordnadt. Ingenting oförutsedt kunde hända i Österås. Utan att man visste ordet af, blef man där gift, gammal och grå, fick bekymmer och barn. Den knotiga, svartklädda frun med stora piraten skulle komma om vårarna i huset och mysa sitt högtidliga: herr lektor, det är en gosse eller det är en flicka, och Erland kände redan besväret att anlägga den lycklige faderns min. Häftigt tog han pokalen, tömde den och såg åter ut på Strassburgergatan. En ström af gårdagsruset brände blodet. Han knöt näfven mot en stork, som hade bo på gafvelkrönet.

– Retur med resgodset, infama fågel. – Han ville icke blifva borgare och barnafader i Österås. Denna gång skulle han trotsa modern. Men nu började kopparslagarna på allvar dunka i hans panna med sina järnhammare och han hörde upp att tänka.

Erland Stråle trotsade eller rättare förhalade två månader, kom hem till julmaten och denna januarimorgon stod han för första gången som magister i S:t Eskils skola. –

Allt detta for på några minuter genom den unge lärarens tanke, medan han stod ensam i kollegierummet och värmde ryggsidan framför kakelugnen. Man såg på hans halsduk och rockuppslag, nästan på hans rörelser, att han nyss vändt hem från en längre utrikes resa. Han var lång och spenslig. På mustascher och kamning kunde man märka, att han i spegeln med en viss belåtenhet uppfattade sig själf som militär. Men det tunga, alltid liksom lyssnande hufvudet och de glasblå ögonens inåtvända blick gåfvo snarare föreställning om en konstnär, mest om en musiker.

Flamskenet från brasorna fladdrade öfver väggarna. Erland betraktade alla lärareporträtten, som hängde i rummet och lyste fram ur de mörknade dukarna.

Det var 1500-talets bond- och handtverkarsöner med verkstadsutseendena och arbetsnäfvarna, teologer, som glättade den heliga skrift med snickarhyfveln och trätte om Guds ord som grofsmeder, såningsmän, på fältet i ur och skur, bedjande om skörd med händerna på plogen. Det var 1600-talets rödletta soldatsöner med de stora knäfvelbårarna, sökande äfventyr och eröfring i böckerna, drömmande om att brandskatta städer och kvinnor och dränka latinet i forsande stånkor. Det var 1700-talets sällskapsmänniskor och kannstöpare, allt elegantare, magrare och mer voltairianska i synen och 1800-talets enstöringar och kammarsittare med pomaderade tupéer, mjältsjuka och släta.

Erland betraktade denna räcka af berömdheter. Hur många halfva genier – halfva tänkare och diktare – hade icke härinne i skolsalarna stått framför elden och dag för dag sett lärobyggnader och drömslott brinna djupare ner i glöden för att långsamt täckas af dagsmödans och småstadslifvets aska! Djupt under snön

sofvo de i skuggan af domkyrkan, hvilkens klockslag ringt requiem öfver krossade planer och ofullgången dikt. I den urhistoriska marken sofvo de, där stenredskapen från deras förfäders äldsta odling hittats, medan den svenskaste af sägner, sägnen om hur rikmän förslösa punden för alla vindar, och hur ving- och stridshästar stupa i sele och skacklor, smyckade deras förgätna namn, såsom ljungen smyckar den svenska skogens af andra blommor oprydda tufvor. Traditionen lefde här ännu. Ännu i dag var S:t Eskils skola en tillflykt för män, hvilka af svensk högfärd och svensk blyghet satte sitt ljus att förbrinna under skäppan, af slarf bytte förstfödslorätten mot grynvällingen och för ensliga kammares tobaksrök, margerna på gamla böcker, kroganekdoter och några lärjungars minnen gömde sina tankars rikedom. Var icke Mårten Frank, rektorn, skuren till att bli en kyrkolärare och ledare i stort? Var icke Ragnar Gylling, historielektorn, sin generations mest mångbildade och öfverlägsna man? Så kunde man räkna namn för namn bland S:t Eskils män. Och Erland själf? Han skrattade bittert. Han själf hade ju också en gång varit på väg att blifva ryktbar. Som helt ung hade han upptäckt en germansk ljudlag.

Strassburgerkamraten Schultze brukade afundsamt förklara, att det var tillräckligt för en lång lefnad af epokgörande afhandlingar »alla vetenskapliga, kära kollega». Men Erland var ingen Schultze, utan en lättsinnig svensk och hans ljudlag och dess rykte äcklade honom. Tanken hade flugit genom hufvudet på honom en gång, då han låg på magen och rökte pipa bläddrande i en oanständig roman. Så blef han utbasunad som ett ljus och lärarne gingo och väntade på hans upptäckter. Men han upptäckte aldrig ett kvitt mera. Det var icke heller så underligt. Ty hvad brydde han sig i botten om vetenskap? Ett parti biljard, en rask ridt, för att icke tala om en jakt genom marssnön eller en seglats i aftonrodnaden, allt som det minsta passionerade, var honom kärare. Han disputerade på sin ljudlag. Men hade han stannat vid universitetet hade han antagligen som en annan Upsalastjärna blifvit doktor och professor, emeritus och decrepitus på ett och samma lärdomsprof. Det var troligen ödets logik, som förde honom tillbaka till S:t Eskils skola. Här kunde ju den välvilliga legenden också taga hand om honom och göra Erland Stråle till ett kungligt svenskt geni, som af okänd, hemlighetsfull anledning spårat ur.

Erland skrattade än en gång kort och bittert. Men nu var stunden för hans tysta monolog förbi. Steg hördes. De båda ungdomsvännerna, Frank och Gylling, rektorn och historielektorn, hade som så många andra morgnar mötts på halfva vägen vid norra domkyrkoporten och trädde nu samtidigt in i rummet.

– Välkommen till S:t Eskil, min käre Erland – sade rektor Frank i beskyddande ton, fast han knappt var mer än en tio år äldre än den forne lärjungen och knappast såg ens så gammal ut med sitt skägglösa, ungdomligt stränga prästansikte. – Din plats i höga rådet är därnere vid fönstret.

Erland rodnade lätt. Han kände trycket af att komma under förman, bandet af att blifva en länk i en institution. Försagdt räckte han handen mot Gylling, som stod där gänglig och tunn, alltjämt som förr i världen lik en lång pojke med det ljusa håret rätt i vädret öfver den smala pannan. Men historikern besvarade rätt kyligt sin forna elevs handslag.

– Hur käns det att komma direkt från världsvimlet till vårt gamla insnöade Abdera? – frågade han. Erland log besväradt och drog sig mot sin plats. Men nu slog det oupphörligt i dörrarna. Brådskande och halfmornade anlände herrar lärare från äkta sängar och kaffebord. Naturalielektorn Herrlænius gick fram till Erland och lättade en smula på kalotten öfver sin kala hjässa.

– Välkommen tillbaka till Österås, S:t Eskils hopp! Hur porterar det en resande landsman att må?

Herrlsenius var ett original och talade cirkladt och gammaldags.

– Karlen är tryckt af det högtidliga i att inburas i detta illustra menageri – inföll klassikern, som kommit i närheten. Den höga caféfärgen lyste i kapp med det röda jägarskägget i hans ansikte. Det var en ryktbar upsaliensisk intelligensmaskin, hvilkens olycka varit, att hans hufvud lika väl och gärna omsatte alla sorters

kunskaper. Så hade han strandat såsom Österås stadskällares encyklopedi.

– Det sämsta föret är i portgången – fortsatte han – eller hur, skald? – Men hans vän skalden, folkdiktaren och extraläraren i modersmålet strök med handen öfver sina röda ögon och sitt vackra Gustaf Adolfs-skägg och bara gäspade.

– Det är underbart med våra svenska skalder, antingen äro de fulla eller sömniga. Tertium non datur. Men detta är också en onödig otta. – Klassikern ropade det sista halfhögt för att det skulle nå fram till rektor. Men nu slog Mäster Siggeson Elds tornklocka i domkyrkan nio. Man tog plats kring bordet. Franks starka malmstämma började ljuda genom rummet. Men Erland lyssnade med halft öra. Sömnigt föll ljuset från den stora taklampan öfver ansiktena kring det gröna klädet. Erland betraktade i smyg sina forna lärare, och han fick förnimmelsen af en långsamt men säkert malande kvarn.

Småstadsvanornas lifsförnötning, självförbränningen af brist på annat bränsle, händelselöshetens mjältsjuka lästes i ögon, matta inför ständigt samma utsikter och syner, i dessa hufvuden, ständigt böjda under samma låga dörrträn. Liksom snödimman, hvilken allt ogenomträngligare kom och andades på fönsterrutorna, närmade sig framtiden uppför de tysta snöbackarna till Österås domkyrkoplats. Erland frös till och började rita på ett papper. Det blef en barhalsad dam, en sångerska från Strassburg, yppig, men med ett par långa smala armar, som gåfvo en tröstande föreställning om, att det stora fruntimret också ägde en odödlig själ. Nu kom turen i arbetsplanen till Erlands egna lärotimmar. Mekaniskt antecknade han dem ikring Frau Seemanns tricoter. Klockan slog dofva kvarts- och halftimmar, och lärarrådet blef småningom afslutadt.

Utanför skolan skildes man på vägarna mellan isvallarna. Erland såg Frank och Gylling vandra hem samman, liksom de kommit, gående hvar och en sin raka linie framåt, bredvid hvarandra, blott så långt ifrån hvarandra som de trånga stigarna i snön tilläto. De talade icke öfverdrifvet mycket, men betraktade hvarann ibland hastigt och förstulet ifrån sidan med glimtar i ögonen. Så hade de redan vandrat ett decennium, och ju mer mannaåren isade känslans meddelsamhet och gjorde deras hjärtan blyga, desto allvarligare vardt ungdomstidens fostbrödraskap. Det inåtvända lifvets samhörighet, två klosterbröders eller två humanisters vänskap förenade dem trots olika världsåskådning. Erland betraktade dem länge och kände sig skamsen öfver sin bäfverpäls, när han såg den bräcklige Gylling med en tunn kappa öfver de smala skuldrorna täfla i spartanskhet med Frank, hvilkens berghälsa just trifdes i januariköld och oväder. Nu skakade vännerna hand och försvunno i de låga portgångarna till hvar sitt af de gammaldags husen på sidorna om S:t Lars tegelport, och vinden, som förföljt dem genom dimman, täckte med lös snö deras fotspår.

Erland blickade mot katedralen och letade skimret från grafvårdarna inne i skeppen. Men blott som en mörk bredsida af ett fartyg med halfförstördt tackel skymtade sträfvor och spiror genom töcknet.

Så vände han mot S:t Pers port för att gå hem. Han kom ner till Mälarpromenaden, som steg utefter åsen längs den tillfrusna sjön. Långt bortom kyrkogårdens popplar ledde den upp till det gamla Skansberget, där vikingarna en gång vid spejarbålen spanat efter de röda skeppsstäfvarna från Birka och landsknektar med stormhufvor och hillebarder från väktartornet sett öfver den hvita sjön, väntande Engelbrekt och Sture. Nu stod där blott en gammal väderkvarn, som sakta vred vingarna för vinden, men för länge sedan slutat arbeta.

Dit upp gick man när det kändes trångt i stugan och på gatorna i Österås. Det var en liten bergbestigning, och när man nådde toppen var gemenligen det häftigaste af utlängtan och äfventyrstörsten förbrukadt. Den vida utsikten öfver bygderna i Västmanland och Sörmland var en sorts säkerhetsventil för reshågen. Den gamla kvarnen, som malt så mycket mjöl för otaliga, hungriga munnar och hört så mycken mjölnarvisdom, snurrade belåtet med sina fängslade vingar. Lugnare och tröttare vände man åter ner till S:t Eskils stad.

Men Erland gick motsatta vägen utefter sjön. Blott en smal strimma af isen blänkte i dagern närmast strandbrädden såsom grön kakel.

Eljes var allt grått och hvitt af snö och dimma, och skogen på andra sidan isen försvann som ett dunkelt moln i den grå himmelen. Motvinden, som Erland hade att brottas med, piskade ändtligen upp honom ur hans tyngd. Det kändes som man fick lof att slå igen, och isflarnen stucko i skinnet. En ström af varmt blod drog genom den unga kroppen och gaf den åter sin ålders glada, hungriga rofdjurstag.

Raskt slog Erland upp järngrinden till fädernegården, gick förbi den stora rundbänken i kastanjebersåen, där tunnklädda flickor och gossar om sommaraftnarna lekte sitt-blindebock och gömma ringen med förbehåll, medan kastanjeblommorna regnade öfver dem, men som nu stod öfversnöad och infrusen. Gården låg tyst och kall. Ensamt sparfvarna, de fräcka tiggarungarna, hoppade kring förstusvalens stentröskel, hvilkens rosverk fars och farfars steg nött ut. Det var ljuft att i förstugan känna hemvärmen och sin egen luft slå sig till mötes. Det var ljuft att träda in i sitt eget rike. Af sig själf kom pälsen på rätt pinne.

– Gud, hvad jag är hungrig och törstig – det är som om jag kommit hem från en begrafning – mumlade Erland för sig själf. Lifslustens sköna själfviskhet lät honom glömma allt annat. Han skulle äta sin mors kryddade mat, dricka hennes tunga julöl, som smakade humle, sirap och vintersaga, och sedan det svarta spåkaffet. Elden skulle spraka med stora träkubbar i hans rum. Han skulle tända älsklingspipan – på grund af filosofhufvudet kallad Aristoteles – sätta sig i den svarta gungstolen, där små, gyllene kineser med klockmössor skuro majs i lackeringen och lyssna till, hur vinden från Mälaren tjöt mot vindsrutorna, medan han på knät gungade lilla Karin.

III.

Det var natt med stora stjärnor öfver domkyrkotornen och en blankslipad månskära i den blå västern, när mjölkbudet från Björkhaga stannade utanför rektorshuset vid S:t Lars port i Österås. I den iskalla luften ångade imman kring länderna på den lilla feta bläsen, och andedräkten stod som en tratt af rök ur mulen. Men hofvarna slogo gnistor i isgatan och ögonen tindrade klara och utsöfda under pannluggen. Mjölkgumman, en trollkäring med skinnlufva och pepparbrun hy, skräfvade ner från sittbrädan, stampade med lappskorna mot snön och lyfte en af de blanka bleckflaskorna från kärran. Det var gryningens, morgonhvilans, drömmens och dödsdvalans timme, men metallen, som omslöt den spenfriska mjölken skramlade och sjöng om den nya dagen i den slummertysta gatan. Nu hördes steg i trappan, och Ingrid, flickan däruppifrån, öppnade porten och stod där nymornad i skenet från den lilla mässingslampan med träbunken i sin hand.

– God morgon – mor Lena – sade hon – en sådan välsignad kyla.

– Hin håle har det varmare – svarade gumman kort.

– Det är svår tid för de fattiga – fortfor flickan.

– Ja, eländet är stort nog här i världen, men det går an att vi ä många om ’et.

Bondgumman hade tydligen icke bruk för den lilla stadsråttans ömkan, men började vresigt fylla bunken. Hvit skvalade mjölken och bubblade och som den purt unga flickan stod där, rosig i kinderna efter örngåttet och med lysande tänder, strålade hon af tanklös belåtenhet under den blåhvita snibben, som höll ihop hennes stora, röda hår. Det bleka snöljuset skar mot hennes hy, som var bar i halsgropen öfver det löst häktade lifstycket. Från gummans bleckflaska svallade en ström af lif, och flickan log och gnolade mot den vaknande söndagen, medan mjölken forsade ljum i träbunken på hennes arm.

Så gick gumman och försvann i backen med sin kärra, hvilkens bleckflaskor klingade hårdt och klart mellan de tysta husen. Men flickan steg sakta uppför den skumma trappan, i hvilkens utsprång och vinklar ännu

spöken och nattgastar kunde stå på lur. Försiktigt bar hon mjölkbunken in i det halfmörka köket, där den stora grötgrytan med slef kokade på elden, den randiga katten slickade tassarna på spiselstenens i glödskenet rodnande rosor, och hennes eget ansikte strålade i de blanka kittlarna.

Emellertid hade det kommit lif i hela gamla rektorshuset. Förstummade lås och gångjärn började åter väsnas, och ljusskenet stod gult ur dörrspringorna. Men kyrkklockornas ringning till ottesång, som flöt direkt in i de gammaldags kupiga rummen, dämpade uppvaknandets sorl med sin söndagshelgd. I de två barnkamrarna klädde sig barnen stillsammare än eljes, medan de sågo korfönstrens glasmålningar midt emot börja glimma för gasblossen inne i kyrkan. Själfva stenstommen försvann såsom en mörk massa i dunklet. Så mycket högtidligare lyste apostlarna i rubinröda mantlar och gyllene glorior, där de i bildfälten vandrade öfver zodiaken kring frälsaren, hvilken i midten med svärd och gissel tronade på världsgloben.

Inne hos flickorna var Maria ensam färdig med håret vattenkammadt och struket så slätt som med ett stryklod från den lilla bleka pannan och en stor rosett med alldeles jämna öglor knuten öfver bröstet. Hon hade äldsta systers allvarliga ögon och lillgamla uttryck af mors ställföreträderska, där hon knäböjde på golfvet bredvid den lilla odygdiga Lisbeth, som med de gula lockarna öfver trubbnäsan satt i bara linnet på en röd träpall, omväxlande lyfte de knubbiga benen upp och ner och lät toffeln flyga från ena tåspetsen till den andra. Men Maria tog henne i kroppen som en olydig docka, pekade på björkriset vid kakelugnen och sade med moderns stämma och ord och moderns ömma sätt att hota:

– Akta dig, Lisbeth! ... Du tjänar upp dig till smäll. Vill du klä dig, lilla Vippendal.

Den behagsjuka Gertrud satt vid fönstret alldeles försjunken i flätningen af sitt underbara hår. Hon misstrodde tydligen den officiösa gamla spegeln öfver tvättbordet och hade framför sig en privat liten spegelruta, i hvilken hon oafbrutet mönstrade sig själf med ögon blänkande af ifver som ett par blå glaspärlor, medan hon vred håret allt hårdare i de två råttsvansarna på ryggen. Inne hos gossarna brann ännu den lilla nattlampan med sin flytande veke i oljeglaset, och rummet låg skuggtäckt innanför de rimfrostiga fönsterna. Ensamt gunghästen skymtade med sin hvita man och röda mundering, ryktad, sadlad, färdig att gnäggande galoppera af, gällde det så till Soria Moria slott. Sten, den långa andraklassisten stod och tvättade sig. Han såg ut som en lärpojke, hvilken fått orlof från verkstaden, ty den bruna tröjan hängde ned öfver magen som ett förskinn, och han var löddrig ända upp i stubbhåret af grön kärnsåpa. Men lilla Hans stod framför sin säng i nattskjorta och en svart strumpa på ena benet, halfsofvande, halfgråtande och famlande med de små händerna i mörkret – en svart och hvit liten Pierrot, som vaknar öfvergifven af hjärtlösa föräldrar.

Men nu tog en hand lätt i dörrvredet. Alla barnen sprutto till, ty de hörde att det var modern. Med sin nyckelkorg på armen kom hon, sedan hon redan gjort sin första husmorsvandring genom hemmet. Hon var söndagsklädd och stilla, den lilla spensliga, ljusa solkvinnan. Hela hennes bleka ansikte med den genomskinliga hyn utandades ett ljust leende, var liksom upplyst inifrån af ett slutet rums stillastående solsken. Hon bar hufvudet, tungt af allt det ljusbruna krushåret, lätt lutadt mot skuldran och hennes handlofvar lyste hvita och tunna. Hennes gång, af naturen lätt och sväfvande som en sländas, var nu tröttare, långsammare, ty under sitt hjärta bar hon ett syskon till de fem barnen, hvilka hon nu omslöt med en stor blick ur de blågrå ögonen.

– Barn – ropade hon med en stämma, som äfven när den talade, vittnade om att den var skapad för sång, som svalans gång på marken visar, att hon är skapad att flyga. – Barn, skynda er – och hon gick fram till den minsta och sömnigaste, lille Hans, och kysste hans yrvakna ögon.

Men rektor Frank själf hade redan en timme suttit och läst i arbetskammaren. Den gamla lutherska huspostillan låg uppslagen på furubordet framför pinnsoffan, och det andaktsstarka gammalsvenska språket

susade i hans öron. Självfva boken med pergamentryggen och mässingsknäppena var ett arfstycke i hans familj, och i pärmen funnos släktanteckningar, dopdagar och dödsdagar för fäder och förfäder ända från midten af 1600- talet. Det var bönder och hemmansbrukare allesammans, och icke så många som man kunde tro, ty alla hade de lefvat ända in i patriarkernas ålder. Frank såg samtliga för sig, liksom han sett sin egen far, stående axelbreda och stora i stugdörren, drottar i smått öfver folk och fä, och som en rad af svenska flygelmän, dem döden mejat ner, men icke böjt, tänkte han dem ligga bredvid hvarandra under träkorsen längs den af blå veronika höljda dikesranden på Österhanninge kyrkogård. De yngre bröderna hade försvunnit i städerna, böjts öfver disk och bord, men i stugan hade alltid äldsta son tagit regementet efter äldsta son, till dess Frank själf som pojke med näfven knuten mot nöden måst se gård och gröda gå ur släkten, och nu satt han härinne bland de dammiga böckerna i rektorshuset i Österås.

Du skall icke trå,
du har det bättre här än hemma,

upprepade han för sig själf, som så många andra ensliga grubbeltimmar, också denna söndagsmorgon. Det var ett gammalt signeri, hvilket han som barn hört drängar och dejor hviska i örat på nyköpta kreatur för att de skulle trifvas i ladugården:

Du skall icke trå,
du har det bättre här än hemma.

Och ändock trånade han alltid till barndomshemmet på tallkrönet öfver den blå lillsjön, till snöensamheten och skogsmörkret, då han läst i denna gamla familjepostilla, hvilken uppkallade för hågkomsten hela stugans luft, föräldrarnas nötta röster, helgdens dubbelstämning af bön och skrock, den tunga ungsvärmens frid, gnistsorlet i rökfånget öfver spiseln, kryddlukten från julbryggden.

Eftertänksamt slöt Frank pärmarna till den gamla visdomen och började i egna tankar vandra af och an på golfvet. Stor var icke promenaden. Såsom en burad skogsbjörn såg den starke mannen ut, där han med stora steg gick på gångmattan mellan de bokklädda väggarna.

Nu låg den stora postillan hopslagen, men ljuset i staken bredvid, som han icke tänkt på så länge det blott brunnit för att låta honom se skriften, drog nu ofrivilligt hans ögon. Hvad den skälfde och flämtade därborta i dunklet, den ensamma lågan! Ljuskärnan nederst glödde och förbrändes, flamman lyfte sig liksom till flykt, men fladdrade fängslad allt mera ängsligt, darrande som ett rödt hjärta, utkastad i mörkret, likt ett i rymden gjutet blodstänk från mänsklighetens törnekrona.

– Ecce homo – sade Frank. – Du skälfver, ty du skall ändock slockna i natten!

Häftigt blåste han ut det halfbrunna ljuset och slog i stället upp på vid gafvel de båda rutorna i sitt fönster för att fånga glansen från stjärnorna i den djupblå vinterhimmeln öfver kyrktornen. Den isklara gryningsluften strömmade in. Frank drack den med välbehag som en vaknad vandrare vederkvicker sig ur källan, och vinden från de snötäckta furuskogarna gjorde åter hans tanke lätt och stark. Med båda händerna fattade han i murpelarna utanför fönsterposterna och böjde öfverkroppen ut mot mörkret. Medan det första dagsstänket sken på hans panna, talade han sakta för sig själf:

– Herre – sade han – jag vill ut från längtans bon och gömslen, i hvilka det bedes och hoppas i ovisshet med ångestfullt knäppta händer. Jag vill förbi vankelmodets vägar. Jag vill högre än kyrkor, i hvilka det längtas med musik och många röster. Jag vill upp på beständighetens berg och dyrka i dess klarhet.

Herre, gif mig den helgade vreden, hvilken härdar och renar viljan som elden stålet i ässjan och skär sönder feghet och ljum håg som diamanten skär sönder glas, vreden, hvilken jagar schackrarna ur templen och

krossar stentaflorna med lagen af hat mot den onda viljan.

Herre, gif mig den stränghet, som icke vet af stort eller smått, men smider alla de förflyktande stunderna samman till ett svärd i gudomens tjänst. Och eftersom du gjort mig till herde och vallare för barn, därför att högmodet att härska öfver män och kyrkor kunnat bringa mig till förhäfvelse, låt mig med tukt och sång föra kiden till fållan ...

Herre, jag ber om strängheten, låt dess morgonblåst andas sin rena luft öfver min vandring och omsväfva allt, som blifvit mitt.

Medan Frank talade, steg hans hustru oförmärkt in i rummet. På själfva tröskeln stannade hon för att ett ögonblick i smyg betrakta sin man. Hon såg på hans starka händer, knutna kring fönsterpelarna, det yfviga håret, i hvilket vinden blåste, det skarpt skurna ansiktet, som dagningen gaf ett blekt glansljus, och så på händerna igen. De händerna hade böjt henne, de hade smekt henne, och hon kysste och älskade dem. Ett bortskämdt barn, uttröttadt af sitt eget trots och sina nycker utan mening, hade hon blifvit hans. Hennes önskningar hade gått rundt med visaren kring uret, och i sin obeständighet brukade hon i skämt slå bort sin egen snyftning. Hvad ville hon? Hvem var hon? Hvartill lefde hon? Hon hade intet vetat därom, blott i skräck sett de tusen ingenting, som bildade hennes dag och år glida undan som damm mellan fingrarna, medan tankar och föresatser rasslade bort och försvunno, onyttig sand i tidens bottenlösa såll. Till och med under sömnen hade tomhetsanden förfärat henne och intighetsormen stuckit henne, och hennes drömmars dröm blifvit väfven, som brast sönder och sömmen, som gick upp, och förgäfves hade hon med skälfvande fingrar sökt hålla samman alla bristande trådar. Så hade Frank tagit henne, tuktat henne, lärt henne tjäna som han tjänade själf, och bladet, som drifvit för alla vindar, kände sig fast vid stammen, kände sig växa, susa och skugga på lifvets stora, fruktbärande träd. Den själfberusade bruden blef maka och mor, och den irriga bäckens sällhet i att försjunka i en mäktig flod, fyllde hennes varelse med själfförgätenhetens lycka.

Men nu vände Frank sin breda rygg i fönstersmygen, där han stod, och blickade emot henne, vare sig han hört sorlet af hennes klädnad eller kände värmen af den kärlek, som hennes hjärta och ögon sände honom.

– Eva – ropade han – kom hit.

Hon ryckte ofrivilligt till ett ögonblick. Hon frös redan där hon var, och en blekblå iskyla göt sin frost kring Frank i fönsterbågen. Så rodnade hon lätt, som om han kunnat se skälfningen af hennes vilja, gick raskt fram till honom och lade sitt hufvud mot hans bröst.

– Ser du söndagen komma därborta genom S:t Pers port – frågade han, och pekade på den hvälfda tegelporten bakom domkyrkotornet, genom hvilken Mälarens isyta skymtade, en hvit skogskant och däröfver en himmel, i hvilken stjärnorna bleknade för en aflägsen hög, blå dag.

– Ja, jag ser, och du är den förste, som ber söndagen välkommen hem.

Genom det öppna fönstret betraktade hon ett ögonblick de slumrande husen kring domkyrkan på det höga kyrkberget. I byggningen midt emot begynte lampor lysa fram genom de gammalmodigt målade rullgardinerna med sina om killekort påminnande blomsterpottor. Men många hus lågo ännu mörka med svarta luckor, olustiga att vakna i den smällkalla januarimorgonen. Nu började åter de stora klockorna ringa. Eva Frank såg upp mot kyrktornet och tyckte sig genom tornluckan se kopparrundeln lyfta sig uppåt för den gråhåriga ringarens hand. Hon följde den jublande rörelsen af klockan, och hennes blick for med klangen så högt upp i morgonhimmeln, att hon tappade andan, som om hon själf blifvit svingad mot det blå i en brusande koppargunga. Klocksången och gryningskylan, hvilka samman flöto öfver hennes hufvud, döfvade tinning och tanke. En osynlig isudd flög hvass som en pil in i hennes bröst. Det brände och stack därinne, och hon tryckte händerna med en underlig känsla af lycka hårdt mot hjärtat.

– Eva, fryser du kanske? – sade Frank plötsligt och böjde hufvudet ner mot hennes hvita ögonlock. – Det är en riktig söndagsmorgon.

– Nej, jag vill icke frysa – det är ju din luft, mäster Mårten Nordanväder – sade hon med ett smeknamn, som hon en gång gifvit honom. Och hon smög sig allt djupare in mot hans bröst och hörde trots klockdånet den jämna, säkra sången af hans hjärtslag.

Men på himmelen blefvo måne och stjärnor matta, som klippta af tunt silfverpapper och klistrade på det blå, hvilket nu förlorade nattdjupet och blef lätt och vattenklart, medan morgonrodnadens röda medeltida korstecken steg öfver söndagens lutherska Österås.

————

IV.

Serveradt – sade den lilla buttra tjänsteflickan och stack skyggt lintotten med mössan inom dörren till Ragnar Gyllings af bokhyllor från golf till tak täckta arbetsrum. Lektorn nickade förströdt, där han satt begrafven i ett kaos af böcker af alla slag och storlekar med studerskenet under arbetslampans gröna skärm öfver sitt gossansikte. De blå ögonen drömde tankfyllda, men han reste snabbt sin gängliga gestalt från skrifbordet för att gå och spisa kvällsvard.

Inne i salen stod redan fru Elin vid teköket. Ragnar kunde aldrig, om också blott efter ett par arbetstimmars skilsmässa se henne igen utan att beröras såsom af klassisk musik eller ett sydländskt landskaps linier af hennes fulländadt rena ansiktsprofil. Han kunde aldrig blicka in i dessa dunkelbruna ögon under den svarta hårkronan utan att vänta det stormande uppvaknandet af ett lyckans och lidelsens väsen, hvilket lefde fängsladt djupt inom henne bak dragens frusna regelbundenhet och allvarsbetrycket öfver hennes hvardagslag. Det var inte fantasteri. När solen föll osparadt rikt öfver detta dystra hufvud, så det svarta håret brann likt gammalt rödt guld och marmorhyn strålade, eller när skönheten i ton och form löste hennes bundna inre, då var det han alldeles tydligt genom hennes ögon, som blefvo klara och lysande, såg den fångna prinsessan draga riglarna från sitt fängelsetorn och hörde den frigjorda kvinnans glädje liksom sorlet af en varm källa, hvilken bryter fram ur en underjordisk mörk cistern. Men blott ett moln drog öfver solen, musiken tystnade och de vackra liniernas högtid bröts, var uppenbarelsen förbi, och bredvid honom stod åter den glädjelösa kvinnan, en förstelnad sånggudinna med dragens frusna regelbundenhet och allvarsbetrycket öfver sitt hvardagslag. Och dock väntade Ragnar ständigt, att frigörelsen skulle komma, såsom skattsökarna förr i världen, att skatten, blott man bidade, till sist ändock skulle höja sig ur kärret.

Så kunde Ragnar Gylling tungsint dikta för sig själf om sig och sitt äktenskap, ty han hade alltid i inbillningen varit litet poet, fast endast för sitt eget höga nöjes skull – som andra klinka på piano – och det hade aldrig fallit honom, som studerade folks och rikens sorgespel, in att gifva någon sorts varaktighet åt sitt vemods lyriska såpbubblor.

– God afton, Ragnar – sade fru Elin Gylling till sin man, då han trädde ut i salen. Stämman var hennes vanliga, tonlöst vänliga, och hon nickade lätt. Ångan från teköket steg upp kring hennes bleka ansikte. Aflägset och prästinneaktigt föreföll hennes hufvud med den af guldfärgade band hopflätade svarta hårkronan öfver den höga gestalten. Ragnar satte sig vid kvällsbordet, besviken som ett barn, hvilket omedvetet gått och hoppats på en gåfva. Men hvad väntade han också att hon skulle säga? Det visste han icke, men denna röst strax bredvid honom, som ändock var så oberörd och fjärran, slog en ödslig isring rundt ikring honom.

– Narr – sade han till sig själf – som icke vet, att vinter är vinter och förblifver i evighet vinter, och att främlingskap och förfrusenhet blott växa och växa. – Mekaniskt började han äta, och han tyckte, att de fyra

faten med det ständigt återkommande soflet till smörgåsen snurrade rundt på den hvita duken, som i en karusell, i hvilken hans kvällar och år skulle förgå. Blott allt tröttare och gråare skulle han se sitt eget hufvud i teköket. Glömd, som minnet af en förgäten barndomssöndag skulle glädjen blifva i hans lif, och allt tystare skulle de sitta midt emot hvarandra, mannen med tanken fångad af forntiden, historikern, som lefde bland grafvar, och kvinnan, som förfrös, därför att hon var ett söndagsbarn, som aldrig kunde förlika sig med hvardag.

– Har du hunnit något för ditt arbete? – frågade hon, då tystnaden blef pinsam ikring dem.

– Mitt arbete! – Han skrattade. När han begynte sitt historiska författeri, hade han öfverraskat med studier från de mest skilda tidskiften, alla af samma lärdom. Det gick en legend, att han tänkte skrifva en världshistoria, hvilken på alla punkter var grundad på egen forskning, en tanke för en svensk Ivar Vidfamne att gå under på! Men allt sedan den afgörande krisen i sitt lif, då han gift sig och satt bo i Österås, hade han sysslat med ett verk om de svenska vikingatågen, särskildt öster och söderut till Ryssland och Bysanz. Men också den planen tycktes han aldrig hinna fullborda.

– Mitt arbete – sade han. – Jag är som mina egna svenska vikingar – jag kan eröfra jord, men icke dyrka och behålla den.

Fru Elin kände skuggan af en dubbelmening om sig och honom i hans ord. Hon letade efter en vändning för att slå bort hans missmod, men utan framgång. Det svallade till en varm bölja djupt nere i hennes inre, men rörelsen trängde icke upp genom den frusna ytan. Det blef blott kvar af stämningen ett mildt och svalt medlidande, sådant enligt de gamla myterna naturen själf antogs äga mot lidande och sorg, källådern för fotgängarens törst och skogsmarkens mossbädd för hans trötthet.

– Vill du hafva vatten till ditt te? – frågade hon, för att dock säga något.

Han skakade på hufvudet och så drucko de tysta den moderna världens aftondryck, den minst befriande och mest neutrala af alla, gemensam för tungsinta slaver och praktiska anglosaxare, men alltid med samma grundsmak af hvardaglig förnöjsamhet i små hvita hus och passionslöst drömmeri bland hvita täppor, det himmelska rikets kontemplativa lifslikgiltighet. När Ragnar såg Elin hälla i teet, tänkte han gärna på, hur mycket bättre det skulle passat den mörka kvinnan med den bleka pannan att skänka i det svarta kaffet med tältbäddens ökenrus, men helst dock vinet, förgyllaren, förlossaren, hvilket som bergsmanshammaren spränger fram guld eller slagg, allt efter hvad malmen gömmer.

Nu reste de sig från bordet och satte sig i ett litet förmak, upplyst från taket af en antikt formad hänglampa, som göt ett svagt skimmer öfver alla de stora fotografierna af Akropolis och dess rekonstruktioner, hvilka klädde väggarna. Därinne stodo tvenne stora länstolar med snidadt karmverk. Det var konungens och drottningens troner hade de sagt den tiden de skämtade, men nu, när svårmodet flödade öfver Ragnars tunga, kunde han hviska: – här trona konungen och drottningen öfver den Förspilda Glädjens Rike ... Sjuka Viljor och Isade Hjärtan heta deras provinser, Tröttflugen Förhoppning och Öde Tomhet deras städer.

– Ragnar, vän – afbröt hon – hafva vi icke snart vuxit öfver det folk kalla sorg och glädje? Låt oss bli stilla!

Så talade de lågmäldt och tonlöst de hvita vinteraftnarna, tills Österås natt höljde dem, och i griftfriden, som med sitt högtidssvala mörker strömmade in från domkyrkoskeppen och kyrkogården utanför, blefvo de, där de sutto i länstolarna, ett par skuggor utan ord, ty två skuggor hafva intet att bekänna eller förebrå hvarandra.

Men i afton samspråkade de tonlöst om ditt och datt, medan deras blickar dröjde i de athenska tempelruiner, bland hvilkas brutna och sollysta kolonnstammar de lustvandrat samman en länge sedan förfluten sommar.

De samspråkade om dagens händelser och om Österås sist hemkomne son, Erland Stråle, och diskuterade med ömsesidig visshet om hur den lilla staden och den gamla skolan fängslade, hans framtid, och deras anmärkningar därom voro också vemodsord om dem själfva och de många år de lefvat bland de tysta minnena och fruktträdgårdarna. Så slog klockan elfva, först Klas Siggeson Elds domkyrkoklocka med sin mäktiga stämma och sedan den lilla Katarinaklockan med sin lekfulla silfverklang. Den sista gjorde gärna Ragnar vek om hjärtat. Den hade varit hans barndoms tidmätare och klingat genom det sollysta borgmästarhemmet, där han var född. Hans mor hade, då han var liten, berättat en sägen om, hur barnen i Österås skänkt sitt silfver, när den göts, och faddrarnas små silfverbägare och gudmödrarnas skedar ur de gamla besticken hade smälts in i massan. Katarinaklockan lät än idag såsom John Blunds silfverklocka med drömmar öfver låga, hvita hufvudgärdar.

– Klockan är elfva – sade fru Elin, reste sig och kysste sin man på pannan med de kalla läpparna. – God natt, vän, läs icke för länge.

Så gick hon med det guldfärgade bandet lysande öfver de hvita tinningarna. Det blef tomt efter henne, som om hon försvunnit ur huset.

Ragnar reste sig och trädde in i sitt bibliotek. Där brann lampan oförändradt jämnt och klart med sitt studersken under den gröna skärmen. Raskt, som man kastar sig i sjön, kastade han sig åter in i läsningen, och snart satt han där på nytt, begrafven i ett kaos af böcker af alla storlekar och slag. Det var för ögonblicket i Bysanz, som han höll till. Det gällde samla spår af vikingarnas besök i Konstantinopel och af Väringarne. Men Bysanz själf, understaden, ädelstensspännet mellan Öster- och Västerland, mellan antiken och medeltiden, tjusade honom. I ett par år hade han nu läst i dess historia som i en enorm handskrift med halft oförståbar text, men strålande af guld och purpurbilder, af visionsfigurer med uppspärrade mördar- och helgonögon och gestalter, som under guldskrudarna och pärlkedjorna tycktes skapade af okroppslig helgelse och synd.

Också denna afton flöt det intellektuella ruset, det starkaste af alla, med sin lätta eld genom hela hans varelse. Han blef het i kinderna och hjärnan kombinerade och byggde feberaktigt. I otålig förkortningsskrift kastade han iakttagelser och fakta på papperet, resande sig sömngångaraktigt då och då för att rådfråga kartor och grekiska lexika, och en ström af tidskriftshäften och afhandlingar ur stora, blå kartonger började regna öfver mattan, där han satt.

Proteus, historiens gud, den store förvandlingskonstnären, som aldrig två ögonblick har samma ansikte styrde honom. Hundratals skepnader med halftydliga drag skymtade framför honom, sorlade med profetior och förbannelser, hviskade eder och kärleksord. Klirret af brösthamesk och bruset af silkessegel drunknade i mässor. Från Hippodromen sorlade det som ett svallande haf. Det var hopen, mängden, det tusenhöfdade människodjuret, som i grönt och blått slogs om marmorsätena, skrek efter taskspeleri och blod, hånade och jublade, men kröp framför allt i stoftet nedanför härskarens guldterrass, utan att dock kunna störa välljudet af det heliga palatsets tiotusen springande brunnar och högtidsstillheten i dess tiotusen guld- och marmorrum.

Men slutligen stannade hans fantasi efter ett par timmars ansträngdt hjärnarbete vid Theodoras gestalt, som han nyss läst om i de gamla krönikorna. Justiniani beryktade maka satt, tyckte han, bland guldhyenden i den sal af kejsarinneslottet, som kallades Aftonrodnaden och vette mot Bosporen. Rundt omkring henne slogo ädelstenarnas doftlösa blommor ut och glödde i mosaikernas trädgård utan sus. Kurtisanen, som på alla världens skådebanor bjudit ut sin nakenhet, var nu inlindad i tyg som en docka, höljd till hakan i guldbrokad med hängande dunkelröda kläppar af ädelstenar. De blå pärlflätorna från gudsmoderkronan med ametisterna täckte helt hennes kinder. Fötterna syntes knappast i purpursockorna under guldbården, utsydd med knäböjande jungfrur, hvilka hindrade hennes mantel från att vidröra marken. Det var en afgud med ett

ensamt, ödsligt dunkande hjärta, som satt där, med ett par förbrända stjärnor till ögon och en under mönjan ännu blek mun. Hon liknande Kalomena, Kains tvillingsyster, som ormen Satanael fostrade med Eva.

Ragnar log åt sin fantasibild.

– Theodora – sade han – jag är icke okunnig om, hur mycket du de sista decennierna vunnit i godt rykte och borgerligt anseende. Några hundra år har du behandlats som afskummens afskum, och människorna hafva diskuterat din kropp och dina skandaler, som om de betalat biljetter till dina representationer på teatrarna, haft tillträde till din sofkammare eller åtminstone känt din kammarsnärta. Nu kommer du därför antagligen att ett par hundra år hyllas som hjältinna och helgon. Redan skildrar en lärd dig såsom en Cendrillon, hvilken lifnärt sig af sina händers ullspinneri och dygden fört till tronen, medan en annan i dig ser den upplysta förkämpen för kvinnan, som försvarade hennes sak i lagarna och byggde räddningshem åt fallna systrar.

– O, Theodora, björnväktarunge eller dotter af det ädla huset Anicia, gatuskarn eller rosenjungfru med Monthyonska priset, gycklerska eller federationsdam, hjältinna eller giftblanderska – hvad var du af allt detta? – eller var du kanske turvis allt detta?

– O, Theodora, med själen dold i ogenomträngligare höljen än de guldstofter, som dolde din gestalt, du med de förbrända stjärnorna till ögon och din förblödda mun, du skådespelerska och drottning med dina tusen masker – låt mig gifva dig binamnet *Historia.*

Klockan hade blifvit tre på natten. Ragnar spratt till och återfann sig i Österås i sitt tysta läsrum midt emot den gamla domkyrkan. Hans ögon svedo och åter ville självfvets lilla ström af längtan och sorg börja kvälla inom honom. Men han tryckte handen mot bröstet, gick fram till fönstret och såg upp från de skumma husen till himmeln, där vintergatans breda strimma lyste som kölvattnet efter en vikingaflotta, farande på äfventyr från Mälaren till Bysanz.

V.

Lektor Gabriel Herrlænius vände i vinterskymningen hem från en rad familjebesök. Det hade varit oncle Caspers födelsedag, men då Gabriel redan var ute hos honom, hälsade han också på hos tant Malvina, faster Leontine och de vördade gamla, hans kära föräldrar. Ty alla Herrlænierna bodde nära hvarandra under almarna på Österås hemtrefliga kyrkogård. Alla världens Herrlænier lågo för resten på kyrkogårdar utom en enda, och det var just Gabriel själf. När han dog, skulle det icke längre finnas någon kvar. Ty han var ogift och familjen hade dessutom redan länge, som Gabriel i hemlighetsfull ton brukade antyda, företett en åldrad släkts brist på barn och förnäma benägenhet att dö ut. Men en fin gammal släkt var det, och dess ättlingar hade förr i världen både nått högt i graderna och haft fullt upp med kontanter, fast de på senare tiden egentligen utmärkte sig för sin otur och sina goda hjärtan. Gabriel kunde berätta tusen historier om både det ena och det andra af dessa släktdrag, utan att man dock fick fullt klart för sig, huruvida något samband fanns mellan oturen och ömsintheten innanför västknapparna. Men när Gabriel omtalade, hur oncle Casper kunnat blifva en formlig Crœsus, om han icke af ren istadighet vägrat att i Gudi behaglig tid inköpa vissa värdepapper, eller hur salig gubben Gottschalk, hans egen far, skulle hafva suttit som professor i kontrapunkt vid Musikaliska Akademien i Stockholm, om han icke försummat fatalierna, liksom han alltid kom för sent till ångbåtar och diligenser, tillfogade han beständigt, skakande kalotten, »men det var också en äkta Herrlænius.»

Mer än en gång hade den vändningen också kommit på hans läppar denna vintereftermiddag, en af de många bemärkelsedagar, då han gästade familjen på kyrkogården, och långsamt vandrade utefter

gångstigarna mellan all snön öfver de döda.

Men nu vände Gabriel hem genom vinterskymningen i godt humör. Oncle Casper hade alltid varit en toujour fysik och hans födelsedag en glädjedag. Gabriel var viss på, att familjen också i kväll var samlad på något vis omkring gubben därofvanom molntapparna, om också icke precis som förr i världen glammande kring en ostindisk båls fluidum.

Snölandskapets liflösa mörker och vandringens ensamhet ökade hos Gabriel blott hågkomsternas skärpa, och med förunderlig tydlighet tyckte han sig se den för länge sedan sprängda familjekretsen i den anilinröda möbeln ikring bålen. Casper satt själf i midten, stolt och rak som en gammal general med sitt hvita skägg. Trots sextiotalet bar han ännu syn för saken, när han berättade sin ungdoms stockholmsbravader från den tiden, då Belletti och han en natt i bara skjortorna buro en brinnande brylå af och an på Österlånggatan och muffbalerna i Kirsteinska huset regelbundet slutade med ropen; Pirre Horn och Casper Herrlænius ska ha smörj!

– Tja – sade Casper – jag minns när en bodisco, som var svartsjuk på mig för en liten näspärla i Boivins handskbutik – hm, det var icke utan skäl för resten – bussade den s. k. starka vindragaren på mig. Det var i mörkret bakom riddarhuset. Jag minns som i går hvad han sa: jag skall måla dig röd och hvit i Arsenalsfarstun, sa han, förbannade obelisk!

Casper Herrlænius reste sig i hela sin längd för att förklara den sista titelaturen och såg i det lilla Österåshuset af trä ut som en jätte i en leksaksbyggnad af papier maché.

– Men den gången tog vindragaren fel på butelj och ögonlockligen singlade jag honom som en af lilla mamsellens trådvantar öfver ett plank.

Oncle Casper fortsatte att tala och hans ord ryckte hela sällskapet med. Det var som man samman på en stor galeas en vårblid majkväll sakta seglade in till Stockholm. Där låg Blockhusudden med sitt hvita hus, sina tullsnokar och den första hälsningsbägaren för hufvudstaden i skepparnas starka porto. Där susade Valdemarsuddens gamla lindar och ekar om Djurgårdens Heber och handklaver och trefaldighetsnattens sippor i dagg-gräset. Där ångade Beckholmen som ett stort brännvinsbränneri. Så landade man i Stockholm. Karl Johans förridare red med den gnistrande facklan lik en blixtgud förbi det radikala café La Croix och medan månljuset ur brutna skyar föll öfver Rosenbad, strömmen och norsfiskarne, darrade genom den majljusa stockholmsnatten en genklang af Jenny Linds röst.

– Mamsell Lind – det var för resten en nippertippa – sade oncle Casper – tacka vet jag Taglioni.

Vid dessa ord bröt ett vildt larm ut. Hela familjen protesterade och så mycket ifrigare, som man icke stod ut med att låta Casper ensam föra ordet. Visserligen var det hans födelsedag, men någon annan kunde också få syl i vädret.

– Casper är en genomfördärfvad sälle, det veta vi sedan gammalt – sa tante Malvina, som hörde illa och icke rätt förstod hvad det skreks om. Hon ruskade på sig så det frasade i den vidlyftiga bombasinkjolen.

– Hvad är det för ekivoker som han säger, den gemena karlen? – sade hon och förde ifrigt hörselluren till örat.

– Ack ja, Taglioni – snörpte faster Leontine, den lilla rosiga och leende gumman, som ännu hade på hufvudet en kokett supéhatt med två hvita plymer sedan en längese’n förgången stockholmsvinter. Hon lyfte i den blommiga polonaisens sidenbubblor med små tjocka fingrar och gjorde ett litet danssteg med guldskinnsskorna.

– Är det meningen att tala illa om Jenny skall jag be att först få aflägsna mig. – Det var Gabriels far, organisten, hvilken i det kapitlet icke tålde skämt, ehuru han eljes var medgörligheten själf, och hans bleka, svärmiska fru, en vindfläkt med ett par stora, svarta ögon, tryckte gillande mannens hand, medan hon inom sig som psalmsång hörde stora arian ur Norma.

– Inget bråk på biljarden! – ropade Casper ... – låt oss hellre slåss än gräla på min födelsedag. – Så lyfte han den stora silfverslefven ur bålens konstmässiga bryggd af rhenskt, punsch och arrack med kvintessens af muskot och gammalt Kirschwasser och fyllde glasen, medan det hvita håret stod som böljskum kring hans hjässa. –

Medan Gabriel såg för sig alla dessa bilder, hade han hunnit från snöfälten in till Österås. Gasskenet från lyktor och butikfönster lyste öfver hans ansikte. Men i samma ögonblick som det blef ljust utomkring honom, föll ett tätt, mörkt förhänge för hans inre syn. Nyss hade han tyckt sig urskilja hvar fason i mattan, hvar rynka i de kära gamla ansiktena. Nu stod en ogenomtränglig svart vägg för hans fantasi. Han pulsade ensam i snö och mörker. Det blef tyst som när klockringning hör upp i hans inre, och han grufvade sig för att komma hem till sin enslighet. Så vardt han belåten, när han just i hörnet vid sitt eget hus stötte på en bekant. Det var Erland Stråle, som tycktes ute och spatsera, drifvande i snön med händerna instuckna i pälsärmarna.

– Nej se unga patron – ropade Herrlænius, och ljudet af hans egen lefvande stämma gjorde honom godt.

– Hvadan och hvarthän, om man dristar fråga?

– Å, just ingenstädes, jag skall först vara borta klockan åtta.

– Stig då upp ett tag till mig. Du har icke varit hos mig, sedan du kom till Österås. Det är icke kollegialt.

Herrlænius sköt Erland före sig in i en låg portgång. De gamla stegen i den rankiga trätrappan knarrade vänligt och välkomnande. När Gabriel öppnade sin dörr, slog en doft af i gråpapper pressade växter, torkad mossa och en halft förflyktigad, men ännu i siden och broderade kuddar häftande lukt af lavendel och thearos Erland till mötes. Han kände genast från sin barndom igen denna atmosfär, som gaf intrycket af att man öppnade ett länge stängdt skrin med minnen och reliker.

Herrlænius förde Erland genom sitt arbetsrum till ett litet förmak, liknande ett klädstånd med alla sina olika här strandade möbler och prydnader, allt Herrlæniskt släktgods. Familjemedlemmar – stadsmajorer och damer i drottning Desiderias hårklädslar stirrade i olja från väggarna.

– I dag skola vi sitta i oncle Caspers emmor – sade Gabriel och sköt fram ett par af de anilinröda fåtöljerna med stora guldklor till karmstöd. – Det är rätt och billigt, ty det är i dag hans födelsedag.

– Oncle Casper! – sade Erland tankspridt. Han hade under sin bortovaro hunnit förgäta släkttraditionerna.

– Jag trodde du mindes honom. Han beundrade din mor. Hon måste hafva talat om honom.

– Ja visst. Men säg mig, hvad var oncle Casper egentligen?

– Han hade kunnat blifva hvad han ville. Han hade briljant ingenium i alla riktningar. Tänkte först på kavalleriet ... for sedan till Rom för att lära sig måla. Men så brydde han sig icke om alltsammans, utan lefde här på sina räntor. Han kallade sig »particulier».

– Det är också det visaste yrke man kan välja. Och han, som kuskat i Europa, kunde trifvas här i Österås?

– Jaa! Det vill säga, han längtade kanske bort ibland. Jag har aldrig sett någon så galen efter

resebeskrifningar, och han älskade brefbärarna.

Erland smålog. Här i Österås kunde han förstå denna uppfattning af brefbäraren som förmedlaren med världen, äfventyret och det obekanta.

– Farbror har ju själf hållit ut här i snart tjugufem år!

– Hvar skulle jag eljes hafva varit? Österås är ju min och hela Herrlæniska familjens fosterstad!

– Farbror tänker fortfarande icke på att gifta sig?

– Vet du icke hvem som uppfunnit äktenskapet, min gubbe lille? Det står i katekesen.

– Nej, det är lyckligtvis den bok man först glömmer!

– Djäfvulen och ens eget kött. För resten äro fruntimren så bråkiga och ha jämt så mycket tillstånd. Och hvarför behöfver man egentligen gifta sig, när man bor i stad?

Erland skrattade.

– Du skrattar, men kom ihåg Erland, att det är med äktenskap som med självmord ... man skall icke begå det förr än i yttersta nödfall.

Erland såg upp och betraktade Herrlænius. Infallet föreföll så direkt afsedt för hans egen uppbyggelse, att han undrade, om den gode lektorn hört något glunkas om honom och Karin. Men Gabriel Herrlænius satt och ryckte på kalotten och hade den fadda min, som folk få, när de säga allmänna sanningar.

– Farbror har också mossorna att fördrifva tiden med. I Strassburg hörde jag af en botaniker, att farbror är världens största mosskännare.

– Öfverdrift. – Vi voro fyra, som förstodo dem, men nu är tyvärr italienanaren där nere i Palermo död, och det är bara Königsbergaren, den lilla professorn i Quito och jag själf kvar. Du kan tro, att de där två herrarna bombardera mig med afhandlingar, och jämt hitta de nya arter och varieteter. Men i somras for jag upp till Lappland och där fann jag i träsken några högst kuriösa, som jag just nu beskrifver. Få se, om de kunna sticka öfver dem.

Erland smålog åter svagt. Detta var vetenskapen, denna lärda notväxling om ogräs mellan Österås, Königsberg och Quito. Det påminde om kortspel, helst om den slags whist utan nämnvärd point, som i gamla dagar kallades »konversationsspel». Men skulle man redan spela kort, borde det då vara om pengar och helst hasard!

Nu reste sig Erland och tog afsked.

– Nattens orgier skola börja – sade Herrlænius skämtsamt och hjälpte honom på med pälsen.

– God natt, bäfverkrage – ropade han, då den unge mannen försvann i trappan.

Erland hade till kvällen stämt möte med Karin på isbanan. Det kunde vara vackert att åka utefter Mälaren i det bleka månskenet, medan stjärnorna gnistrade öfver skogshöjderna. Det kunde blifva litet romantik och tillbuden till dylikt voro i Österås icke fler än att man borde begagna dem. Så var det opassande också, och pulsen slog så pass svagt i den sofvande vinterstaden, att den enkla förströelsen att reta mostrar och tanter icke var alldeles utan lockelse. Hvisslande, glad att hafva kommit ut i fria luften från det Herrlæniska relikskrinet, vandrade Erland ner till sjön.

Men Gabriel Herrlænius gick oroligt af och an i sina rum. Förgäfves hade han sökt tala upp sig i sitt vanliga ungkarlshumör. Mjältsjukan kom tillbaka, då han blef ensam, och det var då bäst att så godt först som sist gå och melankolisera en stund i det »allra heligaste». Gabriels »allra heligaste» var ett litet rum, alldeles oförändradt sedan hans föräldrars tid, där han satte sig som i en lönkammare, när han kände sig allvarlig eller eftertänksam. Därinne bildade de gamla stolarna af svart päronträd en magnetisk kedja kring divanbordets album och steoroskopbilder. Där stod i den höga fönstersmygen hans mors sybord med lådan halft utdragen, så man i facken såg silke af kyligt röda och gröna toner, ej mer gångbara i handeln, och på skifvan låg ännu hennes älsklingsbok, Stagnelius, med linnéor och bokmärken af stramalj mellan bladen. Här stodo faderns violoncell och den höga hyllan med hans handskrifna kompositioner. Men porträtten af de gamla hade bleknat på daguerrotypierna öfver pinnsoffan, så de liknade ett par skymningens skuggbilder i färd att sväfva sin väg, då lampan bäres in.

Af modern, som dött då han var barn, hade Gabriel blott i minnet ett par stora, svarta ögon, och ett sus kring en tunn gestalt, som af slätt, hvitt muslin. Af denna barnhågkomst och Stagnelii stjärnvers bildade Gabriel hennes gestalt, en spenslig och flygfärdig varelse, som också fick flyga bort en majnatt till de solfurstens æoner, om hvilka hon att döma af sina poesiböcker tycktes hafva drömt så mycket bak hyacinterna i sin fönstersmyg.

Med helt annan klarhet lefde fadern för hans ögon. Han hörde till de urverk, som blott långsamt nöta ut sig själf. År för år hade Gabriel sett honom krympa ihop och gråna, om söndagarna skötande domkyrko-orgeln och dessemellan användande tiden att komponera. Han skref oratorier och mässor, symfonier och sonater, som aldrig uppfördes eller kommo ut. I yngre år hade han ännu kämpat för att få sina tonsättningar fram till offentligheten, men med så liten framgång, att han senare, då han satt som åldrad och ensam organist i Österås, blott skapade för sig själf. Verken spelades för släkten. Så skref han ut stora partitur med stämmor och lade alltsammans i tjocka högar på hyllorna. Opustalen växte och växte, men organisten i S:t Eskil blef därför ej mer bekant. Det var och förblef endast den lilla capriccion för violoncell, som för världen uppenbarade hans musik. Det var hans stolthet och hans skam, den capriccion. Nyss kommen till Leipzig hade han helt ung spelat den i ett sällskap. Men när han slutat, hör han applåderna med ett enda ryck afstanna och ser publiken tyst betrakta en ståtlig man med svart, knollrigt hår, stor näsa, lifrock och en solitair i skjortbröstet. Mannen gick tyst fram till pianot, vid hvilket han själf satt. »Det är Mendelssohn,» hviskar accompagnatrisen och stöter till honom med armbågen. Gottschalk blef röd och hvit. Ljusen och människorna försvunno långt borta. Han högg tag i flygeln och reste sig, men maestron log med sina stora, brunsvarta sammetsögon och sade muntert: *Brav gespielt! Wird mal was draus werden!*

Så blef Gottschalk Herrlænii capriccio känd och tryckt, den enda af hans många arbeten. »Det är ett litet struntstycke med fladder för en ung cellist och ett par långdansmotiv» brukade han vid äldre år häftigt säga, när han talade om den och tänkte på, att han sedan skrifvit så mycket djupare, lärdare och bättre saker, som aldrig kunnat tränga sig fram. Men ändock kunde han icke låta bli att i hemlighet spela stycket. Det var det enda af hans verk som lefde. Människor hade lett åt tonerna, fyllt passageverk och tema med sina hugskott och infall. Melodien hade gått till bords och i säng med dem, medan allt det andra låg dödt som oafsända bref på hyllan. Men ju mer hoptorkad den lille organisten blef under sitt yfviga musikanthår, dess mindre capriciös lät för den trötta stråken hans ungdoms capriccio. De glada långdansmelodierna för varma töser och drängar blefvo groteska som melodier till dans af gubbar och gummor på en fattiggård. Men som den lilla förminskade bilden på en kvicksilfverkula såg den gamle i fjärran en ung, blond svensk, som stödd mot en flygel stod brydd och bugande, medan ett par stora, judiska sammetsögon logo vänligt mot honom: *wird mal was draus werden!*

Gabriel tänkte på allt detta och hur han aldrig utan rörelse sedan han blef vuxen kunnat se fadern spela. Det kom sig också däraf, att denne, när Gabriel var liten, brukade – det var väl gamla vanan – ställa parfveln

mellan knäna, precis som instrumentet, klappa honom på hufvudet, som han gjorde med gripbrädet däruppe på cellon, brumma och puttra ett tag, och så kunde det blifva sagor och berättelser hela kvällen, som det på cellon blef musik.

Men när Gabriel mindes detta och tusen smådrag därtill, som lefde upp härinne i föräldrarnas rum, vardt det honom tungt om hjärtat Det var icke hans egen ensamhet, som tryckte. Det var icke han själf, Gabriel, som ville fortlefva. Hans gossar skulle hetat Gottschalk och Casper och flickorna efter modern och tanterna. Men det hemska i, att alla minnena om dem han älskat med blodets blinda instinkt och makt skulle gå bort med honom själf, lät honom rysa, som när man ser en sten sjunka i ett tomt svart djup. Äfven den kallsinte skälfver vid tanken på ett folks undergång, och det var ett helt litet folk, som haft sin historia, sina hjältar och slagne och sitt namn, som skulle gå i grafven med honom själf. Ingen skulle mer heta Herrlænius, och på kyrkogården skulle namnet småningom förvittra på de försummade vårdarna, och besökarne förströdt stafva på bokstäfverna och småle åt det gamla kuriösa namnet, som när man i en dammgömma hittar ett föråldradt plagg, som är onyttigt och utan mening.

Gabriel tryckte kalotten djupt ner i pannan, och fast han icke kunde spela, tog han faderns gamla instrument ur lådan, satte det mellan sina knän och famlade med stråken öfver de för länge sedan somnade strängarna. –

VI.

Så stå vi här och spela Fortuna samman, precis som när vi voro barn.

– Vet du hvad, Karin, jag börjar blifva rädd, att det är din mening, att vi två skola spela det spelet samman en längre tid.

– Ack ja, Erland!

Det kom så utan omsvep och oöfverlagda att den kallaste måste känna sig smickrad. Den lättrörde Erland Stråle log belåtet och lät cigarrettröken hvirfla som en blå slöja kring den unga flickans askblonda hufvud, där hon stod framåtlutad med sin lilla kö i handen öfver det gamla Fortunabordet från trädgården, under vintern inflyttadt i salen. På Karins utseende passade alla de klassiskt svenska liknelserna för kvinnoskönhet. Ty hon var verkligen röd som en ros, hvit som snö och smal om lifvet som en vidja, utan att därför sakna liljekullarna, – tvärtom. Hon kunde godt hafva hetat Ingeborg. Men hon strålade af ungdom och friskhet i sin småstadselegans och skulle säkert ligga som mjuk, hvit bomull kring hjärtat.

– Laga då du får fatt i högsta vinsten – bröstade sig Erland. Han var het i kinderna af sin mors starka söndagsmat och hvita, källargömda portvin, och i den åldriga kakelugnen med profeten Jonas och hvalfisken i kakeln öfver ugnsluckan lågo stora bränder och glödde, blossande och röda.

Karin lutade hufvudet litet på sned mot tyllspetsen kring sin runda hals. En blekröd strimma från elden följde den mjuka kinden och försvann i hårburret öfver örat. Medan hon måttade med kön, öppnade hon omedvetet munnen, så en tandrad syntes, hvit och hvass som en vargunges. Så stötte hon till kulan och den rullade direkt ner i midtfördjupningen på bordet.

– Högsta vinsten – ropade hon och klappade i händerna. – Hvad säger du nu?

– Det ser onekligen ganska allvarsamt ut för mig – svarade Erland skrattande och tände en ny cigarrett. – Men tag dig till vara själf. Fortunaspelet går ändock an, men när man kommer öfver till de hvardagliga äktenskaps- och hushållsspelen, som svälta räf, skrapnos och patience, är leken icke hälften så rolig. Har du

varit i de norska fjällen?

– Nej.

– Där finns en lifrätt, hvilken alltid starkt erinrat mig om äktenskapet. Örret heter den! Det är en sorts laxöring, som man är alldeles förtjust i strax i början, men när den kommer igen alla dar, morgon, middag och kväll, då fattas man snart af en alldeles orimlig längtan efter – annan fisk.

– Fy, Erland!

– Det är det hvita portvinet. Det låter en blifva frispråkig, prata dumheter, som det kallas, när man säger ut hvad man tänker. För resten har jag aldrig råkat någon ung karl, hvilkens kvinnoreligion, när man en smula närmare granskade hans hjärta och njurar – och i synnerhet de sista, icke var tämligen muhammedansk.

Den gamla moraklockan, på hvilkens grönstrukna trä, en sträng, allvarsam bondmålare framställt lifvets bok liggande uppslagen med tuktens ris mellan sidorna inom en krans af tistel och törne, slog nu sex med sitt trötta, rosslande slagverk. Hela den lilla staden låg i söndagseftermiddagen så stilla i snön, och det blef så tyst i salen, när de båda unga tego, att de tyckte sig höra aftonsångens koral med lugna, jämna vingslag flyga öfver Österås och ut mot skogarna, hvita under svagt stjärnströdd himmel. Vintermörkret flödade öfver mossan med berberisbären mellan innanfönstren och glöden dog i askan.

Karin satte från sig kön. Hennes blå ögon blänkte, då hon betraktade Erland.

– Nu är jag trött på Fortuna trots all min lycka. Låt oss sätta oss i skymningen och skvallra.

Hennes klara stämma lät beslöjad och sväfvande.

– Kallas det skvallra nu – sade Erland, som också fick lust att smekas och att känna hennes lilla flickhjärta sprattla som en fången fågel i sin hand. Han lutade sig ned öfver henne och kysste häftigt hennes hårfäste. Hvad hon var ung och frisk! Hon doftade mjölk och blomma! Hvad söndagseftermiddagen skulle vara kulen och outhärdlig utan henne! Han slog armen om hennes lif och förde henne sakta öfver golfvet till den stora länstolen vid uret, och leende sågo de sina skuggor hinna upp hvarann och smälta samman i halfmörkret.

Erland satte sig och bredde ut armarna.

– Skall du nu få sitta på Gud Faders högra hand – sade han.

Men just då Karin skulle hoppa upp i hans knä och smyga sig till honom, öppnades dörren. En hög, mörk gestalt stod där omfluten af lampljus från rummet innanför.

– Hvad gör ni här i mörkret, barn?

– Inga mörkrets gärningar åtminstone – svarade Erland och skrattade, utan att dock nu, lika litet som någonsin, blifva oberörd af det intryck af allvar, sträng plikt och besvikenhet, som hans mors person ständigt meddelade. Han kände Karins hand darrande lösa sig ur sin. Liksom en dyster budbärarinna, tyngd af sina sorgliga underrättelser, verkade också fru Stråle, då hon plötsligt öppnade dörren och infattad af de hvita dörrposterna stod där, mörkklädd i dunklet, medan skenet inifrån lät den svarta flätkorgen öfver hennes hjässa lysa mot det i elfenben skurna ansiktet.

– Erland och Karin, kom in till mig ett tag – jag vill säga er ett ord.

Inne i fru Stråles blekta gröna arbetsrum brann lampan dåsigt under den mattslipade kupan, och sedan hon slagit sig ner i den raka soffan började hon med de magra händerna korslagda tala till de båda unga, som

stodo där bortkomna och undersamma:

– Jag har användt hela söndagen i dag till att städa i mina lådor. Ni kunna nog icke förstå, hvad det vill säga för en gammal fru att göra en sådan generalmönstring, att taga fram alla de gamla nipperna och ett för ett öppna etuierna, att hitta minnen af alla slag från de få glada och de många sorgsna dagarna, hågkomster af döda människor och af platser, som man aldrig sedan återsett, att stryka med handen öfver broderier och skärp från ungdomen. Hela ens lif ter sig för blicken med underlig klarhet, och man ser så tydligt den lilla tusendedel, som var verklighet och som bestod profvet, lösa sig från massan af fras, svek och illusion. – Hon gjorde ett ögonblicks uppehåll och stirrade med blekta, färglösa ögon rakt framför sig. Sonen förstod, hvar hennes tanke var och kände ett stygn genom hjärtat. Så begynte hon igen med sin mörkaste röst, den som Erland alltid kände tränga djupt in mot sina inälfvor.

– Dock detta är väl ålderdomens syn på världen och kan förblifva dess hemlighet. Men medan jag under sådana tankar städade i mina lådor, var det jag hittade en sak, som varit mig dyrbarast af allt. Det är ett gammalt smycke, som jag förut ej på långa år förmått se på ens, men som jag i dag tagit fram, ty jag ville gärna, att Erland skulle gifva det till Karin i förlofningsgåfva.... Det är den enda skänk jag har kvar ifrån hans far. Det föll för mycket skam, lögn och tårar öfver allt, som kom sedan, för att jag skulle kunnat bevara något mera från hans hand. Du har nog märkt, Karin, att hans namn här aldrig nämnes, och att ingen bild, intet spår af honom finnes i mitt hus.

– Mor! Mor! – afbröt Erland blek.

– Tyst, Erland! Karin skall höra detta, nu när hon blir min dotter, och du Erland, tag armbandet här, som din far gaf mig den gången han och jag voro som ni, helt unga, och först började hålla af hvarann, och båda – jag tror och hoppas det – båda lofvade med hela hjärtat. Tag det enda minne jag kunnat gömma af din far och gif det till din trolofvade, fast det är ett fattigt litet smycke utan värde.

Ur en blå pappask tog fru Stråle fram ett gammaldags armband af guld och svart emalj.

– Dieu vous garde, lyder inskriften – sade hon, och nu skall Erland själf fästa det på Karins arm.

Den unga flickan räckte tyst fram sin hand. Hennes ögon stodo fyllda af tårar. Men när Erland tog det gamla armbandet ur moderns tärda hand och fäste det kring Karins runda handled, fylldes han af högtidlighet. Allt skämt försvann långt borta. Hans egna ord och skratt från ögonblicket förut fladdrade bort i en förrunnen dröm. Det var, som han just vaknat till en allvarsam, men lugn och samlad dag. En svag viljas längtan efter det väsentliga rörde sig dunkelt inom honom, en önskan att kunna skapa en stilla helhet af sitt lif, en bön om kraft att varda ett stöd för det sorglösa barn, som han för lifvet fjättrade som sin fånge med det gamla armbandet, hvilket hans fader för en half människoålder sedan, innan ännu namnen bedragare och förfalskare stämplade hans panna, gifvit åt sin ungdoms älskade.

– Dieu vous garde – upprepade Erland sakta. Men nu slog modern an en glad ton.

– Aftonsången är öfver, barn. Nu skola vi roa oss. Vi skola dränka nötter i punsch och steka äpplen.

Men Erland och Karin sutto tysta bredvid hvarandra och betraktade i smyg fru Stråles bleka panna under det svarta håret och hennes magra händer, som nu fattade ett sticktyg och tvungo de mjuka maskorna in i sin söm med de blanka stickorna af stål. –

VII.

Det skulle blifva supé med dans och konsertafdelning hos den man, som inom det eljes i det förflutna gärna uppgående Österås, företrädde den nya tiden och den moderna andan, fabrikör Smith. Han var ortens storkapitalist, och den uråldriga Mälarstaden, hvilken förut i allmänna medvetandet uteslutande hängt samman med namn på katolska biskopar och lutherska reformatorer, började numera, tack vare hans om den fosterländska industrien förtjänta arbete, också förknippas med Napoleon Smiths margarin.

En krets flickor satt samlad i ett förmak kring husets döttrar, de flesta mindre, men också några mera unga. Fantasirikt kammade men försiktigt barhalsade, verkade de allesammans fula eller kanske snarare såsom ännu ej uppskrufvade lampor. Det var ännu ingen herre kommen. Till och med den täcka Karin såg ut att hafva sordin på sin ungdomsfägring. Ett par konstgjorda vallmor, som hon bar i håret, gjorde henne kanske dufven. På bröstet hängde i ett sammetsband ett granatkors, hvilkets stam också betecknade djupleken af urringningen i hennes sidenlif.

Men nu gick ett namn från mun till mun i ringen. Flickorna rätade på höfter och hufvuden, och man såg på ögonen, att uppeldningen begynte. Det var visserligen ingen kavaljer, som kom, men fru Sylvi Anstrin, Österås mest omtalade dam. Det var föga mer än ett år sedan hon flyttat till Österås såsom kaptenens, den kände samlarens maka, och den legendkrans af äfventyr, som ryktet bundit kring den forna konsertsångerskan med den mäktiga altstämman och den utmanande skönheten, spelade i Österås samma roll som en spännande följetong.

Det betraktades redan som skandal, att fru Sylvi antagit inbjudningen till balen, då hon var gräsänka – mannen gjorde just en rundresa genom Europas antikvitetsbodar – men harmen stegrades, när hon kom där, djärfvare och vackrare än någonsin, snarare svept än klädd i sin hvita tyll, och med en urringning som ungt folk i Österås aldrig sett maken till och gammalt icke sedan de första glada, men lättsinniga åren af Karl XV:s regering. Det gick ett sus genom rummet, när hon beträdde tröskeln och till hälsning böjde sitt höga hufvud med en hy, dunkelvarm som en kreolskas, under en hjälm af svart hår, mot hvilket skuldrorna lyste dubbelt hvita. Men fru Sylvis stora, bruna ögon tindrade af lifslust. Hon kände till punkt och pricka Österåsninnornas – som hon kallade dem – tankar om hennes person, och det var henne en fröjd att göra dem lifvet surt med parisiska dräkter och glad vänlighet.

Men af alla hade Karin denna afton blifvit mest gripen, när fru Sylvi syntes. Hon bleknade formligen. Blixtsnabbt och oemotsägligt flög en aning om, att denna kvinna, hvilken förut icke haft något att taga på hennes väg, nu skulle korsa den och bestjäla henne. I kväll skulle Erland se henne för första gången. Han skulle se de hvita skuldrorna, denna kropp, som var liksom blottad i tyllskummet, han skulle höra henne sjunga, och hennes djupa, lidelsefulla röst skulle snärja honom. Karin såg sig själf och fru Sylvi i väggspegeln och kände sig slagen och fördunklad såsom kammarflickan af en drottning. En bränngnista af hat föll ner och glödde i den unga flickans själ. Hon kände det, som hon ville kasta sig öfver och misshandla medtäflarinnan, och det kom en sådan häftighet i hennes blick, att fru Sylvi icke kunde undgå att märka det.

– Hvad går åt flickan? – tänkte hon, som dittills blott känt Karin som ett älskvärdt barn. Så erinrade hon sig plötsligt förlofningen och log.

– Herre Gud, ungen är rädd, att jag skall taga pojken ifrån henne ... En så söt liten gås.

Fru Sylvi kände sig betydligt mer rörd än smickrad och fick ett oemotståndligt behof att kyssa den runda flickpannan med de dumma, oroliga tankarna. Utan att bry sig om den stela dockmin, med hvilken Karin såg henne närma sig, gick fru Sylvi fram till den lilla fästmön.

– Det är ingen Judaskyss, Karin – sade hon, då flickan fortfarande satt där orörlig, som en porslinsfigur.

– Hvad menar Sylvi? – kom det häftigt.

– Ingenting. Men jag har ju icke förr fått lyckönska dig till din förlofning. Det skall vara en begåfvad och älskvärd ung man.

Karin rodnade på en gång förödmjukad och lugnad. Den nedlåtande och likgiltiga vänligheten tycktes ämnad att skingra alla farhågor.

– Bara han kommer, skall jag genast föreställa honom för Sylvi – sade hon. – Han är nyfiken att se Österås skönhet.

Karin ville öfverbjuda Sylvi i storsinthet.

– Jag har en helig vördnad för nyförlofvade herrar. De likna noviser, som nyss aflagt klosterlöfte. Men naturligtvis vill jag gärna lära känna din tillkommande.

Fru Sylvi drog Karin ner bredvid sig på midtsoffan under skuggan af en palm i en hög kruka af modern majolika. Det fanns mycket palmer och majolika hos fabrikören och resten var plysch och cuivre poli. Det var den nya tidens hem i Österås.

Senare på aftonen förde Erland fru Sylvi, med hvilken han dansat en lång vals, in i ett sidorum, där de satte sig att prata. Erland var i ett strålande lynne. Han älskade dans. Festklädda kvinnor och balmusik gjorde hans tankar fria och lätta. Valstakten gungade in i hans själ. Blodet i ådrorna bubblade och sjöng. En berusning af ungdom förvandlade i ögonblicket hans värld till ett vackert hägringsspel, i hvilket alla bilder smälte samman. Hvad han var lycklig! Han ägde en slända, som alltid skulle spinna guldsilke, en härd, som alltid skulle gifva honom värme, en oljekruka, som aldrig blef tom. Det var hans lilla Karin! Men hennes väninnor voro söta, också de, klarögda, mjuka att hafva i armarna, medan balmusiken brann. Men härligast var fru Sylvi, den nya, okända morgonstjärnan, som från och med i dag skulle väcka honom i gryningen, medan alla andra sofvo, och med pannan mot rutans isrosor skulle han ropa hennes namn. Erland märkte mycket väl, att han redan höll på att blifva förälskad i den höga kvinnan vid sin sida, men han var seglaren, som med händerna knäppta bakom hjässan och ögonen tjusade af fjärran icke kan förmå sig att vända rodret, utan låter sin hvita båt långsamt glida till hafs för solbrisen.

Erland gnolade sakta melodien till den nyss dansade valsen, där han halflåg och blickade upp i fru Sylvis ögon. Men hon, som alls icke väntat honom sådan han var, utropade plötsligt:

– Men ni är ju icke en gång någon riktig svensk herre!

– En svensk herre? Hvad är det?

– En svensk herre är rödlett med blonda mustascher, klädd i kavaj af blå cheviot och drickande punsch på ångbåtar.

– En väl öfverläst definition, men de flesta kännetecknena svåra att förete på bal. Nå, hur ser jag ut då?

– Som en kontinental lätting, en lifsturist, som har en mycket rik och fin pappa. Och svårt har jag att tänka mig er förankrad här i Österås! Men det är sant. Med er fästmö går det kanske. Karin är förtjusande.

– Karin är en vacker, stilla svensk insjö, vid hvilken det säkert är godt att bo ... Men hvem längtar ej ibland ut mot hafvet!

Erland kände själf falskheten i sina ord, men han kunde icke låta vara att kasta sitt bete. Ty åter brusade solbrisen öfver hans hufvud. Seglen svällde. Han låg och dref mot horisonten i sin hvita båt.

– Hafvet fordrar mycket. Och så – har ni varit i Ostende t. ex.? – får man icke sofva bredvid det.

Erland for till. Han tyckte sig se en svärm af oändligt små guldgnistor skälfva i fru Sylvis bruna ögon. Men eljes satt hon där oberörd med de hvita skuldrorna och den dunkelvarma hyn, som aldrig blef blek eller röd. Erland måste slå ner blicken.

– För en konstnärinna som ni måste Österås vara grått.

– Konstnärinna har jag aldrig varit. Jag har aldrig kunnat sjunga väl annat än när glädjen tvang mig att dela med af mitt öfverflöd. Här sjunger jag sällan af egen drift.

– Att ni icke rest utrikes med er man, fru Anstrin?

– Jag trodde ni visste att min man är samlare, och att samlandet, som morfin, är en passion, som man blott kan hängifva sig åt riktigt när man är ensam. Och så är det en sak till, som är mer allmäntmänsklig, men i högsta måtto gäller herrar samlare. Hvad de redan kommit öfver, intresserar dem icke hälften så mycket, som det, som återstår att få. När sakerna väl finnas på hyllan få de stå där. Men hvad är detta för prat ... Får jag komplimentera er för er frack, herr Stråle. Den är icke sydd i Österås.

– Den är från Regent Street.

– Får jag känna om den luktar London? Allting, som kommer därifrån, till och med en bok eller ett bref har sin egen atmosfär. Jag älskar London högst af allt. Hvad all musik är tunn och tom mot dess världstadsorkester! Ingenting är som att en afton hvirflas yr af människooceanen på dess gator ... tills man svindlar, och får lof att ropa på en cab som på en lifräddningsbåt.

Fru Sylvi slöt ögonlocken, men in kom en bugande herre och störde. Det var värden själf, Napoleon Smith, som ville föra fru Anstrin till pianot.

– Jaså, jag skall sjunga nu – sade hon doft och främmande, och med den trötta minen hos ett medium, som skall söfvas, gick hon ut i musikrummet.

Efter ett ögonblick hörde Erland hennes stämma, och vid första tonfallet klack det till inom honom, som när ett drama börjar. Rösten var djup och stark. Vakna nätter hade fyllt den med sina hemligheter och de döda timslagens saknad. Men röstklangens lidelsefullhet mildrades, när sångerskan kom in i stycket. Hon sjöng en visa af Händel, lugn och klassisk, och med dess tonflykt renades rösten, som ett springvatten blir hvitare, ju högre det når från metallbassängen i marken.

Erland lyssnade till sången och kände ljusa, svindlande höga hvalf slås öfver sitt hufvud och en stilla, mäktig tempelvidd spännas ikring sig. Han tänkte på en kyrka, som människan gärna gör, när det blir fråga om ett rum, i hvilkets svala högtid hon försvinner. Men det var hvarken slut eller början på denna byggnad. Ty hvart han vände blicken, var det höga hvalfvet öfver honom och tempelvidden rundt ikring honom, och hela det lefvande lifvet fanns därinom, brusande precis som eljes, blott därtill med den mening, som gemensam helgd gifver. Men den djupa kvinnorösten var det, som omhägnade allt.

Erland förde händerna till pannan. Han var icke glad, han var icke ledsen, men kände sig blott sällsamt invigd, och när just nu Karin, letande honom, syntes bland växterna i dörren, kunde icke ens hennes gestalt rubba den svärmeriets frid, som var öfver honom. Hvarför skulle icke lilla Karin också få komma in i kyrkan?

Han vinkade åt henne och pekade tyst på den tomma platsen bredvid sig. Men Karin var icke nöjd med att sitta stilla vid hans sida. Just nu ville hon i smyg, men strax bredvid alla de främmande, förnimma, att han var hennes och ingen annans, och hon slog armarna kring hans hals.

– Sch! Karin, någon kan se oss – sade han och ville vrida sig loss. Den lekamliga beröringen med en kvinna var honom motbjudande i denna stund af gryende, än ej medveten känsla.

– Ett par nyförlofvade måtte väl kunna kyssas i en vrå – sade hon och tryckte sin mun hårdt mot hans.

Erland log blekt och främmande mot hennes enträgenhet. Han lät sig smekas, liksom en troende, hvilken nyss kommunierat, tar emot anförvanters vänlighet, själf upptagen af undret och full af medömkan med dem, som icke blifvit delaktiga af dess helgd.

Efter konserten och supén fick Erland ej vidare tala ett ord med Sylvi. Ju mer tiden led in på småtimmarna, dess mer blef hon omgifven af beundrare, hvilka, stärkta af champagnen, vågade trotsa Österås opinion och korselden från upprörda kvinnoögon. Där honungen finns, samla sig bina. Ännu när hon skulle kläda på sig för att åka hem, stod en ring af herrar med röda ansikten ikring henne. Borgmästaren och den bisarre järnkramhandlaren voro de ifrigaste, medan deras något till åren komna äkta vif hväste om Susanna och gubbarna, medan de drogo på sig bottforerna. Fru Sylvi blef till sist trött på alla de artigheter de gamla kavaljererna letade fram, medan de i smyg, hisnande till som när man begynner färden utför en rutschbana, läto blickarna glida ner för hennes hvita hals.

– Nu stängs butiken i alla fall – sade hon och slog sin pälskappa öfver skuldrorna. Hon bjöd farväl och gick till sin vagn. Utanför stod Erland och väntade på Karin, som han skulle följa hem. Fru Sylvi nickade blott åt honom. Pekande på åkdonet ropade hon leende: »Hansom Cab». Så försvann hon i den gamla hyrvagnen. Åkdonet släpade sig långsamt och bullrande öfver Österås tysta, hvita gator, och Erland tänkte på, att i denna skumma vagn nu gömdes, som i cremoneserviolinens låda, en värld af slumrande sång.

VIII.

Nu skrufvades gasen ner i kronan. Det föll ett blågrått halfmörker öfver det af cigarrök fyllda caféet i Österås stadskällare. Det var första varningen. Klockan slog half tolf. Ett par sällskap, som funnos kvar, bröto larmande upp. Anton, den gamla loja kyparen, som hörde till samhällets missnöjda, halfsof i ett hörn öfver en bok om Kapital och Arbete, två statsmakter, som han båda blott kände till af hörsagor och sålunda kunde bedöma fullkomligt opartiskt. Men fröken Kalla, skänkjungfrun, tronade fet och orörlig som en Buddabild vid disken framför flaskorna med likörerna, hypnotiserad af en juvelring på sin egen hand, som hon lät briljera i det bleka gasskimret.

Cafésalen hade närmast formen af en ångbåtssalong, och längst in funnos ännu trenne herrar kvar. Det var lärare vid skolan, källarens två osvikliga stamgäster, klassikern och skalden eller lektorn i de döda språken, Alexander Roos, och läraren i modersmålet, kandidat Sten Andersson-Alm, känd för sin diktsamling »I gamla näfverlurar». Som tredje man hade de med sig Erland Stråle, hvilken denna afton icke kunnat hålla ut i det tysta hemmet och i sitt inre uppror flytt till den all ångest döfvande caféfriden. Gabriel Herrlænius hade också en stund suttit hos dem, men gått. Han var en gammaldags värdshuskund och ordensbroder, som tömde bägaren ceremoniöst på fädrens vis. Med den noggrannaste etikett i frågan om rangordningen mellan sockret, arracken, vattnet och citronen bryggde han sitt konfonium, som han kallade drycken, och fattade glaset med ett högtidligt »hujus lyfta vi guldpokalen». Men när kamraterna märkbart började tröttna på hans anekdoter om prins August och Garibaldi, nickade han farväl utan att blifva stött.

– Gamle Herrlænius går hem till släkten – myste man och öfvergick till dagordningen.

Klassikern förde i stället ordet. Hvem skulle också kunna täfla med honom däri? Hans uttryckssätt var endast alltför fulländadt och aldrig så mycket whisky förmådde icke rubba den konstmässiga svarfningen af

hans perioder. Hvad samtalsämnet angick, var det honom fullkomligt likgiltigt. Ty han behärskade allt upptänkligt och var lika stor specialist på antik poesi, modern arbetarstatistik, Kant och Athéns hetärer. Vers, data och siffror flödade med samma säkerhet ur hans minne. Allt detta velande hade hamnat på Österås stadskällare. Den gamla schaggsoffan, i hvilken han satt, var hans kateder och bordet med whiskyn hans tryckpress, för hvilken han hvar afton författade en hel tidning, i hvilken dagens tilldragelser betraktades, historiskt, kommercielt, socialt och politiskt, en tidning långt mer sprakande och innehållsrik än någon af de publicerade.

Urgerman verkade han med det mäktiga hufvudet och det vajande röda skägget. Så måste de barbarer sett ut, som eröfrade Rom och tillägnade sig den klassiska civilisationen som marodörbyte. Men ju längre aftonen led, dess våldsammare arbetade denna atlet af intelligens och alkohol, och hans hjärna snurrade och väsnades såsom en jättepropell, instängd i en docka.

I afton gällde det den svenska poesien. Det var ett tal, riktadt till stallbrodern och skalden. Kandidat Andersson-Alm hade ett vackert svenskt herrgårdsutseende med blå ögon och blondt skägg, och han älskade sig själf i profil, hvilket gaf honom en viss uthållighet i konsten att lyssna, vänd mot en talare, som verkade sympatiskt. Han hade druckit mer än han kunde göra skäl för, men hans fylla var tystlåten, blek och inåtvänd.

Roos betraktade honom och skakade på hufvudet.

– Det gör mig ondt att behöfva säga dig det, min käre skald – sade han – men jag är rädd, att du trots ditt högst förträffliga svenska utseende och den utan tvifvel trogna logdansakustiken i dina vers ändock aldrig blir folkets man, ty du är och förblir en städad och rangerad karl, också när du kommer på kulan, och en sådan skald tar aldrig, tro mig, svenska folkets hjärta. Professor kan han bli, excellens med, men svenska folket ger fan i hans professors- och excellenspoesi, det är just hvad det gör.

Nej, Sverige är de förfallna geniernas land, och förfallna, urspårade och söndersupna äro vi alla, vi svenska snillen. Drick djupare mot buteljbotten, Andersson-Alm, där nere växer din blåa blomma ... där ligger sången och blänker klar som en juvel. I Frankrike blir man geni genom idkeligt umgänge med kolorerade mamseller, men i Sverige genom den ärliga, rejela, klara, hvita finkeln. Ty kom aldrig och tala med mig om erotisk svensk poesi. Det finns ingen svensk erotik. Det är bara articles de Paris, gallisk import, liksom vår filosofi på baken kunde bära stämpeln »made in Germany».

Nej, en enda sann och poetisk lidelse fyller detta land vid polen, kärleken till spriten, och därför ser du också, att poetens lagerträd i Sverige endast och allenast växa utanför krogarna.

Nu släckte Anton gasen. Det blef beckmörkt i rummet. Den enda upplysningen kom från klassikerns eget rödflammiga ansikte och röda skägg. Han lyste af whisky liksom en grofsmed af skenet från ässjan. Diskfröken stängde sin låda och gick. Mycken sömnighet och instängd luft gåfvo henne, där hon försvann i röken, ett oskuldsfullt utseende. Anton närmade sig högst myndig för att erinra om stängningen.

– Låt oss gå, innan den där politiska borickan kommer och kältar – sade Roos. Han reste sig rak och stadig, bärande sitt rus majestätiskt som en purpurmantel kring skuldrorna. Men skalden, som utan att förstå suttit och stirrat på Roos med mörtögonen på skaft, slog stora åttor med benen, när han kom upp på golfvet.

– Stackars gosse – sade Roos tyst till Stråle. – Han gör hvad han kan och det är icke hans fel, att gudomen ej vill skänka honom den heliga yran. För honom hem, Stråle, till omväxling. Jag har gjort det så många gånger. Blif icke ond, om han alittererar och diktar på vägen. Det är obehagligt, men det kan han icke låta bli.

De hade kommit ut på gatan genom porten, som öppnades och stängdes af en stelögd sömngångare till dräng, och nu stodo de tre herrarne ute på den tysta gatan i februari klara, kalla månsken. Deras skuggor föllo om hvarandra såsom kullslagna käglor på den hvita snön.

Roos deklamerade med hög röst en grekisk vers till stjärnorna och tog farväl. Med rödskägget öfver pälsen liknade han än mer en urgerman från en utdöd jättestam, där han blossande och hög försvann mellan de små sofvande byggnaderna.

Erland Stråle förde utan händelser poeten hem. Men i trätrappan snafvade olyckligtvis denne och föll omkull med ett buller som väckte huset. Innan Stråle fått honom på benen igen, slogs dörren upp, och poetens far, den hederlige, gamla sadelmakaren stod där hopböjd och krokig i hvita bomullskalsonger med ett ljus i handen. I hastigheten hade han fått en broderad rökmössa med guldganser och röda uddar på hufvudet och såg ut som en störd och arg tomtegubbe.

– Hvad i Herrans namn står på? – ropade han.

Erland sökte med mild humor förklara situationen, men gubben hade druckit ölost till kvällsvard och var icke hågad att taga saken från den skämtsamma sidan.

– Är han nu full igen, det svinet! – ropade han med dunderröst.

Men i detsamma störtade hans gumma ut ur den äktenskapliga sofkammaren med nattmössan öfver håret, vissen och grå i sin natt-tröja, med en svart och rödrandig stubb kring de tunna benen.

– Gräla icke på honom, Niklas – ropade hon. – Vet du icke att Sten är ett geni!

– Ja, men han behöfver väl icke komma hem full alla kvällar för det!

– Asch! Man kan bli så ond att höra dig – sade gumman och stötte till honom med armbågen. Gå in och lägg dig, gamla sofgucku! Men du, lilla Sten, – jollrade hon, – min gosse, jag skall föra dig till sängs.

Gubben slog ilsket med handen mot sin mössa, så de röda uddarna foro ner öfver öronen, och försvann med sitt ljus.

Men gumman tog hand om sin herr skald och son, hvilken tårögd och rimmande lutade hufvudet mot hennes gamla böjda skuldra, och kärligt lotsade hon honom in i den poetiska sofkammaren.

Erland log i trappan åt den oväntade fortsättningen på Roos’ tal om de svenska snillena och kom åter ut på den månhvita gatan. –

Men när Erland här blef allena, dunstade på ett ögonblick cafétöcknet, som ett par timmar skylt hans oro, sin väg, och ängslad, som när han denna afton gick ut och sökte bedöfning, var han åter, där han blek vankade i vintermånens skarpa ljus och mot sin vilja vek af till trakten, där fru Sylvi bodde.

Ångesten har sin egen puls. Långa stunder kan den slå så sakta, att man halft glömmer den, liksom de många själens urverk, som gå utan att man tänker på dem, men blott en omärklig anledning behöfs för att den åter skall dunka, så febern far i blodet och där skälfver människan, stum och kall, sin egen skräcks byte.

Min Gud, hvad han var olycklig! Det var, tyckte Erland, en hel evighet sedan den aftonen, då han första gången såg fru Sylvi och svärmeriet hade bredt sig öfver hans hjärta med den glada högtidslyckan i en saga, utan att han tänkte på verkligheten. Det var också länge sedan veckorna därpå, då han i trots gick från den ena kvinnan till den andra, log och ljög för dem båda, och kände sig själfbelåten och öfverlägsen i sitt dubbelspel som en ung roué. Nu var allvaret kommet. Beslut, som han icke skulle hafva kraft att fatta, stodo

hotande för dörren. Det kvalde honom att tala med två tungor, att smeka Karin, skälfvande af rädsla för att instinktmässigt ropa en annans namn, att skratta med fru Sylvi, medan han midt i skämtet trodde sig höra en flicka, som i ett aflägset rum spelade på pianot med runda fingrar en liten lycklig och rörande melodi. Dubbelhetens gift brände hans blod. Han vämjdes för sina ögon och sin mun, när han af en slump fick se dem i ett spegelglas.

Tillitsfull kom Karin hvar dag. Utan att märka något bjöd hon sina läppar, sina ögons glädje, sin ungdoms ömhet. Det var hans plikt att bekänna kort, men han var icke skapad till bödel. Och bakom Karin skymtade modern, mörk och hög, med sin bakgrund af ett förödt lifs besvikenhet och sin röst, som i smärtan skulle nå ända in mot hans inälfvor. Han blef svettig af oro och sökte resonnera sig till förstånd. Hvad visste han om fru Sylvi? Hon var en främmande kvinna, falsk och tvetydig, sade världen, och trots långa samtal hade han icke kommit henne nära. Med alla sina franka ord var hon otillgängligheten själf. Förgäfves spände han dag efter dag giller och snaror af bekännelser och förklaringar för att få henne fast. Var det icke en fantasi alltsammans, detta gränslösa begär att gå öfver ån efter vatten, när ån rann så frisk och spegelklar invid hans väg?

Så talade han visdom vid sig själf. Men hvar morgon väckte honom gryningstimmen. Hans hjärta bultade af förväntan. Med bara fötter sprang han till fönstret, slog luckorna åt sidan och hälsade morgonstjärnan med Sylvis namn. Vissheten, att han älskade henne, trängde med den första dagsstrålen in i hans bröst, och när dagens långa själsstrid och tvekamp ändtligen var förbi, blef natten åter hennes. Som en tjuf smög han sig ut för att i timmar bara gå och gå rundt kring hennes hus. Han hoppades att blott med sin viljas makt få henne att känna sin närvaro. Han ville öfverrumpla henne i mörkret, när hon var vapenlös och oförberedd – när han icke mötte den medvetna kvinnan med sitt spotska tal, men sångerskan, som med ögon, gnistrande af guldstoft, gaf sig hän i sin dunkla röst och famnade som tropisk skugga. Med hennes eget utslagna, svarta hår ville han fjättra henne, och hon skulle leende och lycklig låta det ske. Men allt detta förblef en fantasi. Skepnaden af en hög, rolös kvinna skymtade väl mången gång bak de fällda gardinerna, men aldrig öppnades en ruta, och aldrig kallade en älskad röst Erland vid namn.

Så var det också denna natt. Månskenshvitt låg huset där, skyddadt af en vakt af höga, svarta popplar vid den ensliga gatan. – Sylvi – hviskade Erland. Han visste, att hon icke kunde sofva en natt som denna. Hon måste höra till dem, som känna det hvita ljuset falla som brännande fosforregn öfver bröstet. – Sylvi – ropade han högt och bad mörkret föra sitt rop med heta kyssar till hennes mun. Men slutet, somnadt, med spökaktig relief af skenet från fullmånen, hvilken lik en stor elektrisk båglampa hängde i frostluften, låg huset där, utan att en fönsterhake lyftes eller en rigel rördes.

Erland lutade hufvudet mot den höga järngrinden till trädgårdsstaketet och ville gråta. Men en hund, som tjöt mot månen, lät honom rycka till. – Weltschmerz, förmodligen också – sade han med ens kallt och torrt och betraktade djuret, som låg på gården bredvid. Det var en liten brun hund med stora ögon, som höll hufvudet på sned och himlade sig som en sentimental tenor.

IX.

Erland Stråle gick af och an på den knarrande golftiljan i sin kammare. Allt sedan han begynte tänka för sig själf, hade han haft till vana att under upprörda stunder vandra här fram och åter, medan den murkna plankan knakade doft under stegen. Här kände han alltid igen sig själf och i dag som många andra gånger slog det honom, hvad en människas längtan i botten alltid är sig lik trots års och händelsers förändringar och begärens skiftande förklädnad.

Utanför brusade Mälaren, hvilkens is gick upp med ett slammer af metall. Flakens blanka brottytor tindrade

som sågblad. Kråkan satt ännu på vintertak, men snön smälte på hus och mark. Fränt vatten klunkade i rännor och tunnor. Töblåsten hvirflade fjolårets vissna blad, som hvilat under snön, men nu skulle bort.

Erland öppnade klaffen till mahognychiffonieren, tryckte på ett lås så en lönlåda sprang ut och tog fram ett porträtt. Det var hans faders. Oförglömligt mindes han, hur han som pojke en afton under de förfärliga veckorna, då fadern rymde och skammen och olyckan slogo ner i hemmet, formligen stal bilden för att rädda den undan den förödelse, som hans mor lät alla spår af förfalskaren undergå.

Fadern hade aldrig bekymrat sig om sonen, och dock älskade gossen honom fantastiskt och lidelsefullt. Den ståtlige mannen, som alltid uppträdde i vackra kläder och lysande uniformer och ständigt förde med sig lif, rörelse och musik, var äfventyret i barnets eljes så tysta och regelrätta hem. Erland var sagoaktigt förtrollad af faderns tindrande ögon och stolta svarta tupé och kände sig lycklig, blott han ur en vrå kunde se denne underhålla gäster, skämta med damer, eller sitta skrattande vid spelbordet och rulla de blanka dukaterna med en hvit juvelprydd hand. Det låg också något tjusande och oförklaradt öfver Rutger Stråle. Han kom och gick ej som andra, men så man alltid blef öfverraskad. Aldrig hade Erland sett honom resa bort utan att hafva ett oklart intryck af, att det var något hemlighetsfullt bakom färden, och aldrig sett honom återkomma i släden, rak och blek, utan att vänta en tilldragelse.

Så kom den tragiska upplösningen. Erland begrep den icke som gosse, och föga mera nu. Ty hur litet förklara icke en rad nakna fakta? Att fadern var en förfalskare och bedragare, det var, hvad han hört redan som barn. Modern hade upprepat det, som hon velat med glödande järn bränna in i hans hjärta denna skammens läxa. Men hur hängde alltsammans ihop? Genom hvilken kedja af omständigheter var det, som den firade och förmögne officern förnedrade sig själf och vapnet med ömkliga förbrytelser och lämnade en ensam kvinna att möta den vanära och ruin, som voro hans gärningars följd? Närmare om allt detta hade modern icke velat och någon annan icke kunnat berätta honom. Men Erland själf undrade ständigt däröfver, då han tog fram detta porträtt, hvilket han som pojke en gång med klappande hjärta röfvat ur moderns album och sedan gömt såsom en relik. Under årens lopp hade Erland för sig själf diktat en hel legend om fadern. Ty mer personligt kär blef honom trots allt ständigt den flydde, som flackat i fjärran från äfventyr till äfventyr, rik ena dagen och utfattig den andra, men alltid i storm och brus, en kapare, hvilkens vilda irrfärd först döden slutat. Men här i Österås satt lifsfrestarens son, längtaren, och drack svagdricka, medan han drömde om de hetaste vingårdarnas vin. I takkammarens ensamhet ställde Erland många sonliga och varma ord till den skeppsbrutne och döde, och vissheten om att han var den enda, som ägnade den bortgångne hågkomstens värma och förlåtelsens upprättelse, gjorde hans tanke vek.

Erland betraktade porträttet. Lik en svart vinge låg tupén öfver tinningen. Roffågelsdraget präglade hufvudet. Aldrig hade Erland tyckt sig så djupt kunna loda faderns öde som i dag. Med omisskännlig skrift stod på denna bleka panna skrifvet ordet undergång. Fadern hade måst duka under för sin själs brännbarhet och sitt hjärtas febertörst efter all slags berusning: festens, hasardspelets och lifsfarans. Ett våldsamt handlingslif, krigets helst, hade måhända kunnat frälsa Rutger Stråle, men i stället kom han till det döda Österås och till detta tysta regelhem.

Nu svartnade det för Erlands ögon. Medvetandet om att han själf gick och tänkte på att fly, också han, från alla plikter och band, lät honom skälfva af ångest. – Arfvet efter far har vaknat inom mig – sade han. – Hvad skall det bli af mig? Händerna, som höllo den bleknade fotografien af den döde darrade, och den gamla plankan, på hvilken han vandrat af och an i ynglingaårens oklara och heta drömmar, knarrade ännu under steg, som aldrig tycktes vilja blifva en mans.

Nu slog tornuret. Erland måste i tjänstgöring i skolan och sökte skjuta undan sin ångest. Mekaniskt vandrade han längs gatorna, men under den ström af bilder och förnimmelser, hvilka yttervärlden som vanligt lät fara genom tanken, arbetade liksom en rastlös undervattensmaskin samma själskamp som nu ett par månader

förtärt honom. Hvar dag växte hans lidelse för fru Sylvi och blef det honom allt klarare, att endast hoppet att vinna henne skulle gifva honom styrka att långt från den trånga hemstaden, där han satt instoppad i bomull, fresta det vågsamhetens lif, som ändock var hans blods åtrå. Men hvar dag, som gick utan handling väfde honom också djupare in i det gamla. Det finns män, hos hvilka allt, ögon, stämma och handtryckningar, lofva utan ord, och som genom sin känslighet för stämningar och människor ofrivilligt binda sig och andra. Erland hörde till dem. Förgäfves sökte han genom häftigt och ojämnt sinne stöta sin trolofvade ifrån sig. Hon upptog allt med det kristligaste tålamod och en frisk naturs osårbarhet, till dess Erland blygdes. Och bakom Karin stod modern, som skulle bestjälas på den sista ringa återstoden af lifsfrö och lycka!

Erland frös i töblåsten. Bekanta gingo förbi och hälsade. Erland nickade tillbaka, men såg dem i fjärran gå i aflägsen klarhet, medan töcknet blef allt djupare omkring honom själf. Han erfor en sorgsen stolthet öfver sin isolering och sin strids högtidlighet, medan alla de andra, såsom han tyckte, voro maskinhjul gående trögt i hvardagsgängorna. Han kom till skolan. Lärjungarna skymtade långt borta, och hans egen stämma genljöd från katedern som ur ett hvalf.

Men när arbetet var förbi, kom rädslan för ensamheten. Erland fick behof att sträcka armarna ur sitt töcken mot människorna på allfarvägen för att af dem få en ledtråd i sin själskamp. Han blef den förtäckta rådfrågaren, som närmar sig oss oftare än vi tro, och bakom hvilkens skrufvade och tvetydiga ord vi ana ett par ögon, som skulle förfära oss, om icke vi af bekvämlighet läto intrycket förgå. –

Ur skolporten trädde rektor Mårten Frank ut på domkyrkoplatsen. Han hade knäppt upp rocken för att riktigt få vårblåsten in på lifvet. Rak gick han med lugn panna och klara ögon genom vindbruset.

Erland såg afundsamt den styrkans jämvikt, som hvilade öfver hans gång.

– Det blåser till vår – började Erland.

– Visst. Snart ha vi ju dymmelsonsdagen och då måste det blåsa. Hur skulle trollpackorna eljes komma till Blåkulla? Och sedan följer ju Tiburtii dag, som är den första riktiga vårdagen, då ormarna få lif och solen lyser i säng. – Frank skrattade. – Jag är en lefvande bondpraktika.

– Man blir ängslig i våren, trött på det vanliga, till och med på sitt arbete ...

Frank såg på sin unge följeslagare, hvilken krökt och viljelös skred genom blåsten, och skakade hårdt på hufvudet.

– Nog kan väl rektor förstå det, fast jag vet, att rektor icke själf känner så ...

– Förstå, förstå ...! Det är det moderna alfa och omega. Förstå allt mellan himmel och jord, Gud och djäfvulen, rätt och orätt. Förstå allting och blifva ett enda trasbylte af purt förstånd på likt och olikt, men icke mäkta lefva och göra en rät linie af sitt lif. Åh! Ingenting retar mig som tout comprendre c’est tout pardonner. Allting skall icke förstås och icke heller förlåtas!

Erland fick ett ögonblick känslan af att stå inför kirurgen. Bara han visade såret, kunde operationen ske, som förtog värken. Men i samma ögonblick begrep han, att det var en amputering det gällde, och log sorgmodigt, ångrande sin bekännelse.

Men Frank stannade midt på gatan, tog Erlands båda rockuppslag och talade hårdt och strängt. Erland måste skratta. Han mindes från gamla dar rektors rotting.

– Erland – sade Frank – jag har själf märkt, att det är något på tok med dig. Drag in tyglarna i tid och klema dig icke sjuk. Det är på medlidande med sig själf, som människorna i våra dar gå under. Och eftersom ni

ungdomar skall hafva allt den erbarmliga estetiska vägen, res i påsk till Stockholm och hör Matthäus passion.

– Matthäus passion?

– Hos fader Bach lefver hvad jag menar, det enda som kan frälsa alla ynkryggar och trötta män, allvaret, strängheten, den glada lydnaden, uppgåendet i den tjänande församlingen, medan ens stämma drunknar i den stora kören.

Frank släppte taget, stötte bort Erland som en själfsvåldig pojke och vek af mot sitt hem utan att säga farväl.

Erland vände också stegen hemåt, dock nere på Mälarpromenaden mötte han Ragnar Gylling, hvilken vandrade längs den för vårstormen brusande sjön, men med blicken inåtvänd och borta.

Erland såg honom, och i oförmågan att längre bära sin själsstrids ensamhet blef han åter rådfrågaren, som sträcker händerna efter halmstrået, och bakom maskens leende stirrar spörjande och ängsladt.

– Går du och väntar våren, Gylling? – begynte Erland.

– Vårbrytning, islossning, ungdom, lärkvingar, den vårtrötta violen, nej tack, herrar poeters magra kaka skall jag icke inkräkta på ... Jag gick och tänkte på Birka.

– Birka?

– Jag vet ingen så genomträngande känsla som att för sig själf gå och lefva sig in i döda städer, som grusats ända till grunden med allting: människoåldrars gråt och lycka, bräckliga nipper och obrytbara svärd, byggnader, hjärtan, kyrkor och glädjehus, alltsammans förintadt, borta som smuts i mullen!

– Kan den tanken trösta dig?

– Jag behöfver ingen tröst. Tänk dig Birka med höfdingar i pälsfodrade skarlakanskappor, och svarta trälar, ljushåriga kvinnor med smycken från Velskland, hvitklädda blotpräster, anglosaxiska resemissionärer med sina kors och så från Miklagård hemvända vikingar, mätta på alla sorters gudar, den tidens skeptiska kondottierer. Och nu alltsammans borta som damm och agnar ... Ensamt minnet slår ur jorden såsom luft ur svarta källare. Det är en vällust att tänka därpå, som att en het sommardag träda in i ett stenhvalf.

Gylling hade talat med en föraktfull likgiltighet för åhöraren, som Erland måste märka. Han skyndade att taga farväl, dock historikern gick vidare på sin regelbundna och maskinmässiga promenad med ögonlocken, som voro röda af nattarbete och lampsken, halfslutna öfver sina syner, en lefvande begrafven. Vårstormen och isbullret susade om hans tärda gosshufvud och hans tunna, gängliga gestalt.

Men då Erland blef allena, log han svårmodigt åt utgången af sina förstuckna försök att meddela sig och få råd. Hvilka sällsamma urverk voro icke människorna, alla gående rundt, rundt för sig utan beröring med de andra! Som automater skredo alla, hvar och en sin fåra framåt, utan att bry sig om eller förstå grannen. Franks pliktlära och Gyllings historiska intighetsfilosofi kunde lika litet hjälpa honom. Hvad han behöfde, det var den milda, varma handen, den, som kan lirka och hjälpa och visa lifvets rikedom på hjälpkällor och läkedom. Men hvar fanns den?

För tredje gången vände Erland, och i stället för att gå hem skyndade han rakt mot fru Sylvis hus. Så slutade oftast hans rådvilla vandringar i staden, och han erfor den befrielse, som man känner, när man efter plågsam tvekan kastar sig med slutna ögon midt in i striden.

Erland fann fru Sylvi sittande bland de hundratals kuriosa, som fyllde hennes mans hem. I sin parisiska

förmiddagsdräkt och sin moderna hårklädsel satt hon där bland alla dessa gamla föremål från olika länder och tider. Bord och hyllor dignade af bronser och porslin. Finhyllta herdar af Meissen med dufbröstfärgade västar blåste kärleksflöjt för herdinnor med hvita smalben under styfkjortlarnas blomkransar. Kinesiska mandariner nickade med gula hårpiskor öfver Confucii visdom, medan orientens afgudar rundt ikring grinade vällustigt med de öppna käkarna, som smälte de människooffer i sina uppsvällda magar. Med möda lotsade sig Erland fram till länstolen, i hvilken fru Sylvi satt och studerade en röd resehandbok.

– God dag, herr Stråle – sade hon – välkommen! Men hvarför slår ni aldrig sönder någonting?

– Herre Gud, är det ingenting annat, kan jag taga en af gubbarna här och kasta i golfvet.

– Det blefve ju rent mord. Nej, men ett litet vådadråp då och då skulle vara så välgörande. Om ni visste hvad de där sentimentala herdarna och de där kinesiska professorerna reta en, när man måste sitta ibland dem dag efter dag.

Fru Sylvi hade åter slagit an den gäckande skämtton, med hvilken hon alltid höll Erland långt ifrån sig, men han var i dag för uppsliten för att tåla den.

– Det är underbart att ni någonsin gifte er med en antikvitetssamlare!

Fru Sylvi kisade mot Erland med ena ögat, road af detta öppna och hänsynslösa anfall. Hon skrattade.

– Vill ni höra hur det gick till? – sade hon. – Vi börja ju bli goda vänner och historien är lärorik. Ser ni, herr Stråle, det är icke alltid så lätt för en ung dam att blifva gift.

– Å, när ...

– Jag förstår hvad ni vill säga, men observera, att jag sade gift. Andra sorters erotiska uppmärksamheter brister det icke på, när man är någorlunda välskapad och till på köpet lefver som ensam konstnärinna. Det finns ingen slagdänga, som jag hört så ofta som hviskningen: »blif min». Man kan åtminstone icke påstå, att herrarna förbrylla oss genom oväntade förklaringar. Men med äktenskap är det en annan sak. Det är icke så många som fria till en låt oss säga extravagant skönhet, och jag undrar icke därpå. Men, herr Stråle, nu kommer det märkvärdigt nog alltid en period i en vacker kvinnas lif, i hvilken hon fattas af lust att blifva gift. Man tröttnar på att se sina kära väninnor, den ena efter den andra, alla naturligtvis långt fulare och obetydligare än man själf, göra fina partier. Man tröttnar på sin osäkra ställning som ensamt firadt och förtaladt fruntimmer och på själfva sina små äfventyr, ofta mer besvärliga än roliga. Och så blir man svag nog att längta efter det sakramentskade äktenskapet, som prästerna säga.

– Så gick det också er, fru Sylvi?

– Tyvärr. Också jag fick dårskapen i hufvudet. Men tänk er, det ville icke lyckas! Älskare, så många som helst, men inga friare! Så var det jag gjorde min stora förvandling.

– Hvad menar ni?

– Jag förstod, att mitt uppträdande som modern, själfständig konstnärinna i strålande parisertoaletter skrämde, och jag förvandlade mig till en skälmaktig och sedesam ung flicka från 1800-talets början.

– Ni skämtar!

– Nej. Jag klädde mig i lång, slät kjol af alpacca, hade håret uppsatt med en stor gammaldags kam, lutade mig öfver små empirebord af mahogny och sjöng ur aflånga notböcker gammaldags visor i fyra fjärdedels takt. Jag efterliknade med ett ord ett porträtt af min döda mormor, som jag hade på väggen.

– Det var en afskyvärd maskerad.

– Ja, isynnerhet som jag hade den moderna bitterheten ända upp i halsgropen. Och mormor var med skäl ond på mig.

– Hur vet ni det då?

– En afton då jag kom hem från en bal och var alldeles lika klädd som hon på porträttet, tyckte hon nog det gick för långt. Ty hon steg ut ur ramen och gick med lyft pekfinger emot mig. »Skäms du icke, flicktossa, att drifva gyckel med din egen mormor?» – »Förlåt, lilla mormor,» sade jag, »men hvad skall man taga sig till, när man ändtligen vill blifva gift och herrarna ej törs på en, som man är, fri, stolt och själfmedveten,men prompt vill ha små näpna och oskuldsfulla änglalamm, som mormor var i ungdomsåren.» – »Vill du hålla mun, näbbgädda,» sade gumman, »och var viss på att det kommer surt efter, när demaskeringen är öfver.» Det hade mormor rätt i och jag behöfver icke vidare vidröra det kapitlet.

Fru Sylvi, som talat med klingande, uppspelt röst, blef allvarsam. Det föll en skugga öfver ansiktet, men hennes käcka bröst lyste som i en gyllene brynja i det rödgula, åtsittande bluslifvet.

– Ni tror icke på äktenskapet?

– Tro på äktenskap! Jag tror att skapa ett lyckligt äktenskap är att åstadkomma ett perpetuum mobile. Se bara på gift folk, hur de gå på gatorna liksom ojämna dragare för lasset ... man ser, att de bitas hemma i krubban. Eller hör äkta folk byta ord i sällskap. Det går med en färdighet, som tyder på öfning i knifkastningen.

– Fru Sylvi!

– Nu talar jag hufvudet af mig. Ni skall ju snart själf bränna fingrarna. Nå, undret är ju aldrig fullkomligt uteslutet och Karin är så älsklig. Måtte ni blifva det lyckliga äktenskapets Columbus och göra bekantskap med guden där.

Hon pekade på en däst och belåten kinesisk afgud.

– Jag kallar honom Ching-Ling-Su, de lyckliga äktenskapens gud, ty finns det en sådan, bör han se ut så där, så mätt, tandlös och fromsint, med händerna på magen ...

Erland hade blifvit mycket blek under hennes sista ord. Hans hand darrade. Nu for han upp ur sin stol och ropade:

– Hvarför hetsar och pinar ni mig, fru Sylvi? Hvad menar ni? Ni vet mycket väl, att jag är olycklig, att jag måste bryta med Karin, att jag älskar er ... Herre Gud, nu är det sagdt!

Han tog ett steg fram för att gripa Sylvis handlofvar, men hon stötte honom hårdt tillbaka, reste sig också hon, och stående rak och hög midt emot honom, talade hon med de svarta, stora ögonen seende in i hans:

– Då skall jag också säga er min hemlighet. Jag reser endera dagen från Österås, från hemmet här, min man och alltsammans, rymmer, hur ni vill kalla det ... Jag står icke ut längre.

– Sylvi! Sylvi! Vi fly tillsamman!

– Nej, Erland. Du måste kämpa dig fri själf. Jag tar intet ansvar. Om du känner, att du går under eljes, så res, annars icke. Du är så fin och ömtålig, hvem vet om du står ut med stormen. Du kan bli sjösjuk och längta till hamnen igen.

– Sylvi, gif mig bara ett enda ord att hålla mig till, och jag kan det. Ett enda ord att få kraft af.

– Kraft måste du hafva själf. Hvem vet för resten, hur allt ter sig, när man kommer ut. Här hafva vi gått ensamma i en och samma längtan och därför känt oss nära hvarandra, hvem vet, om icke det bara är spindelväf alltsammans?

– Sylvi, Sylvi, du säger, att du håller mig kär ...

– Det vet jag icke. Jag vet bara ett ... att jag måste bort. Möt mig därute, om du vill, men på egen risk. Jag lockar icke. Det är vidrigt att bakom ryggen stjäla en annan kvinnas man. Men om du måste ut, möt mig i London, där vimlet är tätast. Vid Piccadilly Circus. Låt oss se, om vi hitta hvarandra där.

– När far du, Sylvi?

– Till påsk, som trollpackorna. Jag hör till dem.

Hon skrattade, som om redan nordsjöbåtens kölvatten låg bakom henne och gnistrade. Den skarpa aprilluften med sitt oroliga växelslag af sol och skugga föll öfver hennes ansikte, och det fria, obundna lifvet slog redan sitt kalla, isolerade afstånd kring hennes gestalt, där hon stod strålande af lif bland alla de döda porslins- och metallväsendena.

– Hvad du är stolt och vacker. Ingen är som du. Jag kommer, jag kommer och hittar dig – hviskade Erland och slog plötsligt sina armar omkring henne.

Men Sylvi vred sig häftigt lös.

– Här ges inga förskott – sade hon. – Bestäm själf! Och du behöfver icke ångra, om du stannar och finner det godt i spiselvrån – där är godt för somliga – ty jag har inga löften tagit.

– Din hand, Sylvi.

– Här, Erland.

Hon räcke honom båda händerna, som han tryckte hårdt och länge, innan han gick ut i aprils genomblåsta Österås.

X.

Fru Magda Stråle satt en mörk regnafton efter kvällsvarden i sitt mossgröna rum och stickade vid lampans mattslipade kupa, lyssnande till dropparnas fall, då den gamla tjänarinnan, den allt bestyrande Ulrika, trädde in:

– Skall jag hjälpa unga herrn att lägga ner sakerna till resan? frågade hon.

– Resan? Är Erland hemma? Han skulle ju först komma hem sent i natt?

– Jag såg honom i mörkret. Han gick lilla vägen och vindstrappan upp till sig. Han har redan tagit fram sin nattsäck. Och herr Erland tycker ju så illa om att packa.

Fru Stråle blef askgrå i ansiktet och stirrade stelt på den rynkiga gamla pigan i bindmössan. Sticktyget föll mot mattan. Med möda reste hon sig, hållande i bordskifvan. Sammanhållningen i ansiktet liksom löste upp sig, och dragen föllo ihop. Men ögonblickligen behärskade hon sig, och ansiktet återfick sin skugghöljda ro

under det höga stenkolssvarta håret.

– Jag skall själf hjälpa Erland, om han verkligen tänker resa till Stockholm.

Orden kommo andfådda och korta. Den gamla tjänsteflickan, som sett förvånadt på sin husfru, nickade nu tanklöst och likgiltigt och lämnade rummet.

Men när fru Stråle blef ensam, slog hon båda händerna hårdt mot pannan. Utan att hon behöfde tänka efter, stod den förtviflade sanningen med ens klar för henne. Det skulle alltså blifva slutet. Erland ville verkligen fly, rymma från henne själf, sitt hem, sin trolofvade, tjänsten och alltsammans. Han ville resa efter fru Sylvi, hvilken till stadens bestörtning dagen förut lämnat Österås. På tournée till utlandet hade hon sagt, lögnerskan, äktenskapsbryterskan! Magda Stråle kallade henne högt slinka och tjuf.

Det var icke länge, som fru Stråle vetat, att den upprördhet, som sista tiden präglat sonens sätt att vara, berodde på denna kvinna, hvilken hon instinktivt alltid afskytt med den besviknas hat mot en laglös jägarinna och fångerska af män. Många nätter, innan hon anat Erlands känslor för Sylvi, hade fru Stråle legat vaken och grubblat öfver sonen, utan att kunna somna in, förr än hon sent omsider hörde honom sätta nyckeln i portens rostiga lås, sakta smyga fram till hennes egen dörr och lyssna – så hon måste låtsa den djupa sömnens lugna andetag – och sedan tyst gå uppför trappan till sitt rum. Hvar hade han varit? Den tiden var öfver, då hon kände alla hans vägar, och hon fruktade dunkelt något oroande och hemskt af de skrufvade svaren på hennes frågor. Men en tyst afton, då han, som många andra gånger, plötsligt störtat på dörren och dröjt borta, hade Karin kommit instigande just här i rummet, bärande en stor matkorg, röd i ansiktet af ansträngning och sinnesrörelse.

– Men hur är det, Karin lilla, hade fru Stråle frågat – och hvad är det för en stor korg, som du kommer släpande med?

Då hade flickan under strida tårar berättat, att Erland nästan alla dar gick till fru Sylvi. Det sades i staden, att han var kär i henne, och det trodde Karin med. Men därför ville hon inte – hon grät allt häftigare och den lilla mjuka ryggen skakade – stå i vägen. Det skulle fru Stråle säga honom, ty hon kunde icke gå ifrån honom, bara hon såg honom, och här bar hon alla hans gåfvor tillbaka.

Så snyftade och talade hon, medan hon med gropiga små händer packade upp den ena saken efter den andra ur korgen, tills bordet såg ut som en hel basar. Det var ett barndomstyckes och en ungdomsdröms typiska historia i skänker, denna massa föremål, som hon staplade upp: syväskan med barnfingerborgen af silfver, fodralet med de små gyllene saxarna, konfirmationens guldmedaljong, och många små smycken i etuier och askar, omlindade med silkespapper, statyetter och afbildningar af konstverk. Fru Stråle, hvilken icke var onödigt ömsint, blef rörd öfver den lilla kvinnan, som stod där så rosig och rund, så frisk och så olycklig och skulle lämna sin ungdoms reliker ifrån sig.

– Barnet mitt – sade hon och slätade det blonda hårburret öfver flickans panna – var du klok och låtsas icke om hela saken. Det är bara vind och väder. Jag känner min Erland. Var lugn, du skall få honom, och ni skola bo här i friden midt emot S.t Eskils källa.

Karin klarnade upp. Hon log med sina jämna små vargtänder, innan ännu tårarna torkat på kinderna, och den gamla frun hjälpte den unga flickan att packa ner barndoms- och ungdomsminnena i den stora matkorgen.

Så hade fru Stråle för Karin och sig själf spelat den bekymmerslösas roll, fast just hon allt för väl visste, att erotisk trolöshet för veka män kunde vara det sluttande planet till all slags förräderi, desertering och undergång. Men hon hade icke velat, icke kunnat tänka tanken ut. Det vore för gräsligt, för meningslöst, att samma öde skulle drabba henne med man och son. Hon litade på Erlands tillgifvenhet – och på hans

svaghet. Han var ju ännu alltjämt mors gosse, som då han vaknade på morgonen fann sitt rena linne framlagdt vid sängkanten, och som lät modern bära dagens besvär och stötarna från yttervärlden, fatta hans beslut och kämpa hans strider. I det lilla rike, som var hemmet på backen mellan Mälaren och S:t Eskils källa, var det icke den unge konungen, men den gamla änkedrottningen, som styrde och bestämde. Erland skulle aldrig kunna handla. Det hade varit moderns slutord och trösteord hvar gång hon grubblat på saken, ända till dess fru Sylvis afresa, som hon trott, lyft sista stenen från hennes hjärta.

Min Gud! Hur döfva och blinda voro icke människorna! Olyckan skred in genom dörren och fram till stolarna, i hvilka de sutto, och de sågo ingenting. Skilsmässan ropade farväl i öronen på dem och de hörde intet. Sveket stod bredvid dem och de märkte det ej. Hur lugn och lycklig hade hon icke känt sig just i går afton? Och där hade hon suttit midt emot sin enda son, sitt allt i världen, och intet förstått af hans tankar eller ögonkast! Nu först blef allt från den hvardagliga aftonen så hemskt klart och så betydelsefullt! Ett för ett erinrade sig fru Stråle nu Erlands ord, ja hvar åtbörd af hans hand – och en förtviflan, som icke blott var sorgen öfver sonen men öfver hela tillvarons blindhet och all mänsklig kärleks otillräcklighet, isade hennes hjärta.

Först hade de druckit te samman vid bordet. Hon hade själf vidrört Sylvis afresa, men tystnat, då Erland, utan att svara stirrade mot de fladdrande ljusen i armstaken. – Stackars gosse – sade hon till sig själf – han har stridit sin första strid. – Och då tänkte nog han i stället på, att det var sista gången han satt där och drack sin mors te ur de gamla ostindiska kopparna. Så hade de pratat länge – eller rättare, han hade låtit henne tala vidt och bredt om sitt ensamma lif, då han var på resan och hon själf allena i huset. Nu förstod hon hvarför, och nu mindes hon också, att de gått ett långt slag samman genom rummen, att han stannat ibland och sett länge på möbler och minnen, att han strukit ut spetsfållen på kudden i hennes hvilstol med en blid och öm rörelse, som kändes såsom en smekning, att han så osedvanligt länge hållit händerna kring hennes hufvud, när han sade godnatt, men utan att se henne in i ögonen. Han tog afsked af hemmet, där han fått allt, tog farväl af den, som ingen annan tanke ägt än honom, och just nu satt han på sitt rum och lade ner sakerna för att som en tjuf smyga sig bort i natten. Han hade föregifvit att vara borta hela dagen, för att i ro förbereda allt. Fru Stråle kände blodet dunka i tinningarna. Hennes händer voro iskalla och hon utstötte ett kort, kväfdt rop.

Dock, nu gällde det att handla, innan det blef för sent, att brottas med Erlands vilja och tvinga honom att stanna. Det skulle nog gå, tänkte hon, medan hon mekaniskt tände en liten lampa, för att lysa sig fram genom det mörka huset. Det skulle nog gå, men att hon skulle behöfva strida, behöfva med makt öfvertala sin af ett lifs kärlek glömska son, det fyllde henne med en förödmjukelse utan gräns. Blek och trött, med den lilla lampan stelt sträckt framför sig öppnade hon dörren.

Utanför låg salen i dunkel och tycktes från tröskeln en oändlighet af mörker, som hon måste genomvandra. Med släpande steg begynte hon, men studsade vid ljudet af moraklockan, som gick i mörkret. En storm af minnen brusade öfver henne. Hon måste stanna och lyssna på denna gamla klocka, som mätt ut hennes tid och behärskat hennes existens, men som ändock aldrig gått med takten af hennes eget hjärta. Först i åratal, så länge möjlighet till illusion fanns, hade hemmets ur gått efter mannens hjärtslag. Det hade varit självklart allt ifrån den nu nästan glömda afton, då hon som brud steg in i denna sal och hörde pendelslagen slå hårdt och berusande som Rutger Strståles hjärta. Men ungdomsåren hade försvunnit och efter oändligt många och långa sorgetimmar, väntetimmar och ångesttimmar, då uret ännu talat med hans röst och gått med hans gång, hade hon vaknat en morgon ensam i huset med sinnet förfruset och bräddadt af förakt. Då först skiftade salsuret takt och började i stället gå efter små dansande barnsteg, efter en sofvande gosses hjärtslag. Det blef Erlands tidmätare, som räknade hans år från födelsedag till födelsedag, följde hans sjukdomar och tillfrisknanden, hans sorg och glädje, hans växt och utveckling, och någon annan tidräkning hade en lefnadsålder igenom icke funnits i hemmet. Men nu skulle hon åter vakna ensam i huset, med sinnet såsom

aldrig förr isadt och bräddadt af förakt, men intet vidare hafva att höra af klockan än det sakta närmandet af ålderdomskrämporna och döden.

Det var hennes lif. Det var en kvinnas lif. Hvar fanns Magda själf i denna tillvaro? Hon förstod det icke. Med moderns förtviflan öfver sonen blandade sig kvinnans bitterhet mot mannen. Skänka kropp, gärningar och tankar, uppgå i en annan, och sedan man gifvit bort sig själf hopplöst duka under i den fåfänga striden mot det trolösa begär, som är mannens väsen, och sedan sitta där ensam och utblottad på allt! Svikas för mannens älskarinna, brottas med sonens! Det var skam, svek och orenlighet bakom och framför henne. Hon vämjdes.

Fru Stråle satte lampan på salsbordet. Hon förmådde icke mer. Måtte då Erland i Guds namn resa och aldrig mer träda för hennes syn, så hon en gång i lifvet skulle få frid, så hon åtminstone fick sluta i ro och dö i egna tankar! Det steg brännande tårar i de uttröttade ögonen. Men medan hon stod där hukad öfver det i bekymmer brutna, dagliga brödets bord, kände hon trots allt kärleken till sonen värka inom sig. Det var icke i hjärtat, icke i hufvudet, men, tyckte hon, i skötet självt, där hon en gång burit fostret, som denna outslitliga kärleksomsorg brände. Hon log svårmodigt. Barnet var väl då hennes lifsnerv och en mor, som älskade sitt barn, ägde icke mera något jag.

Fru Stråle varsnade Erlands framtid, tyngd af olycka. Hur skulle han reda sig ensam i världsstäderna med den bedrägliga, kurtisanen, han, som var utan penningar, styrka och självförsvar? Hvem skulle sköta honom, när han blef sjuk, se till att han åt och drack – hon blandade på mödrars vis stort och smått – beskydda honom? Och resa för att sedan en gång vända hem som den förlorade sonen! Ack, då skulle hon redan vara borta och ingen fet kalf finnas att slakta! Hur hon tänkte sig utgången af hans flykt, stundade honom missaktning och elände. Olyckligare än den olycklige fadern skulle sonen sluta.

Känslan af, att det var för Erlands egen välgång som hon upptog striden, lät åter handlingsmänniskan, som ridit af en dödsstorm förr, vakna. Hon grep hastigt lampan och efter två minuter stod hon uppe i vindsvåningen utanför Erlands arbetsrum. Dörren var icke en gång riglad, så säkert hade han räknat på, att allting i huset gick sin alldagliga gång, och att modern redan låg i sin bädd. Hon lade handen på dörrvredet och steg in.

En gestalt, som hoppade till af bestörtning och sedan höjde båda händerna framför ett förvridet ansikte, skymtade i det matta skenet från ett nästan nerbrunnet ljus. Erland fick icke fram ett ord.

– Du skall således resa din väg nu – började modern. Han hörde på rösten, att hon visste alltsammans och svarade:

– Ja. Hur har du gissat det?

– Och du tänkte ingenting säga?

– Mor! Jag förmådde icke.

– I natt alltså?

– Ja, i natt.

De hade talat utan att se på hvarandra, med blicken letande i hvar sin del af rummet. Erland vek undan in i mörkret och stannade lutad mot bokhyllan vid väggen. Fru Stråle, som ett ögonblick hoppats kunna taga saken stilla, kände allt blodet stiga mot hufvudet. Hennes svarta hår hade fallit ner öfver skuldrorna. Hon rörde med foten vid den uppslagna nattsäcken på golfvet och ropade:

– Alltid ett framsteg, att du åtminstone packar själf!

– Jag förstår icke.

– Den gången din far rymde som du, utan att säga farväl, lät han mig packa.

– Mor! Skona mig, skona dig själf! Jag kunde icke säga det. Jag skulle förklara allt utförligt i bref. Men efter du vet det ändå, skulle vi icke kunna tala stilla? Jag har haft det mycket svårt. Jag vet ju, att ingen mor har varit för sin son som du. Jag vet ...

– Vet! Du vet ingenting. Ty hade du bara anat, hur det var den gången och hvad jag genomgått, skulle du aldrig, aldrig i världen kunna tänka på, att lämna mig ensam, ensam än en gång med skammen.

– Mor ... Det är ingenting skamligt, det jag vill.

– Icke skamligt att bryta löften och ord, att rymma från trolofvad och tjänst med en annans hustru? Jag talar icke om mig, som än en gång skulle stå här allena och reda ut allt det elände, du lämnar efter dig som tack till din mor. Men innan du reser, skall du höra hvad jag aldrig sagt någon, hur det var den gången.

Erland tog ett häftigt steg framåt för att tysta henne, men stannade. Midt i sin egen ångest greps han af en isande åtrå att ändtligen få klarhet öfver det faderns drama, hvaröfver han så länge grubblat, och som tycktes honom stå i så sällsamt samband med hans eget. Han gjorde en rörelse med handen, som kunde betyda ja och nej.

– Den gången var det också en kvinna med, hon, som förmodligen fick packa upp de sakerna jag lagt ner. Slag i slag hade jag fått veta, att han spelat bort vår förmögenhet, att han förfalskat och försnillat. Men först när han var borta, fick jag höra, att det varit kvinnor med. Människorna kunde knappt låta bli att skratta, hur ohyggligt det var, när de märkte min okunnighet. Så riksbekant var hans trolöshet. I Österås visste hvarenda människa det, ända till mitt eget tjänstfolk. Det hade varit en hop med kvinnor, men så kom en starkare än de andra, som dref honom till stöld och flykt. Det var en af de själ- och hjärtlösa förbrukerskor af män, som tyckas skapade för att krossa oss andra, en som den, för hvilken du vill svika allt.

– Mor, Sylvi har icke ...

– Tyst, när din mor talar. Så var han borta, och där stod jag ensam. Jag var icke trettio år gammal. Anförvanter, som kunde hjälpa, hade jag icke. Jag var förstörd af års ängslan, aningar och försummelse. Men jag hade ett barn, för hvilket jag ville lefva och tåla allt. Dagligen kommo poliser, som jag måste tala med. Jag fick redogöra för det intimaste. Han skulle häktas, men ingen visste, hvart han flytt. Af de bedragna hoppades också några att få en del af penningarna igen. Jag ägde ju en bråkdel kvar af min förmögenhet. Skulle den helt gått förlorad hade vi ej haft bröd för dagen. Då reste jag till Stockholm. Det var knappt en kamrat i regementet, hvilkens förtroende han icke missbrukat. Jag åkte i droska från hus till hus. Några kräfde igen penningarna kort och kallt, andra foro ut mot den, hvilken var mitt barns far med skymford, som jag icke kunde motsäga. Hos de bästa måste jag svälja det nedlåtande ädelmodets förödmjukelse och tiggerskans skam. Och några, några slogo bort eländet i skämt och fjäsade för kvinnan. Hur olycklig skall en ung kvinna bli för att män skola glömma hennes kön?

Erland lyssnade förstenad med tomma ögon och öppen mun. Men fru Stråle fortsatte med allt dystrare och mörkare röst.

– Men då jag kom hem den kvällen och hade lyckats rädda huset här och litet att lefva på, och jag stod lutad öfver bädden, där du sof, då var det som jag än en gång gått igenom födslovåndan för dig. Jag ropade öfver din hufvudgärd, att om du skulle röfvas ifrån mig eller göra mig ondt, fanns det ingen försyn till. Ty nu

tyckte jag mig äga dig med dubbel rätt.

– Mor! Du krossar mig. Hvad skall jag taga mig till?

– Och det är icke mig ensam, som du öfvergifver. Karin också, din lekkamrat från det du var liten, som du bundit vid dig, sedan du var barn. Du skulle ha sett henne, då hon kom härom aftonen för att bryta. Hon hade hört, hvad jag icke anade, och jag förblindade, jag tröstade henne. Jag kände min Erland, sade jag. Hon hade med alla gåfvor du gifvit henne. Jag kände igen saker, som du köpt henne, alltsedan den tiden, du till jul slog sönder din sparbössa.

– Karin är så ung. Hon kan glömma och blifva lycklig med en annan.

– Naturligtvis, därför att hon är vek och barnslig och älskar rent och troskyldigt, har hon intet hjärta och ingen själ. Det hafva vi kvinnor icke. Men hur är du skapad, Erland, du, som kan kasta bort två människor, som kunde låta hugga sig i små stycken för din skull, kasta bort dem för en främmande kvinna, om hvilken du ingenting vet, kasta bort alltsammans för en kropps skull.

Erland skälfde i sitt innersta. Det tycktes honom, som om ingenting kunde vara så förfärligt, som att höra den åldrade, inbundna modern röra vid sidor af lifvet, på hvilka han aldrig ens hört henne anspela. Han kunde icke slita blicken ifrån henne, där hon stod i ljusskenet, så blek, mycket blekare nog än han själf. Hvad hennes färglösa ögon sågo hemska ut, och hur lidande var icke hennes mun! Men mest såg Erland på det svarta håret, som flöt öfver skuldrorna. Alltid hade det berört honom underligt att se modern med utslaget hår. Han kunde minnas, att han som barn tyckt henne blifva främmande och oförklarlig, när det låg öfver axlarna, och som yngling hade han alltid, när slumpen lät honom se henne, innan hon flätat och satt upp sitt hår, känt ett sällsamt obehag. I modern hade han anat kvinnan, som älskat, smekt och svikits, och hans hjärta sved och blygdes, när den tanken oklart rörde sig i hans själ. Också nu förskräckte honom mest af allt detta utslagna, korpsvarta hår. Om det legat där grått och visset, tyckte han det skulle hafva varit lättare. Det hade tydt på, att askan småningom fallit öfver elden i hennes bröst, att besvikenhet och sorg förlorat det skarpaste af sin udd inför årens trötta visshet om allts förgängelse och ålderdomens afmattning af lifsintrycken. Men icke en hvit strimma fanns i detta hår, som talade om undergifvenhet och glömska. Det skulle förblifva svart in mot dödsstunden, och så länge skulle också denna kvinna kunna lida lika mycket, sakna och brinna, och det föreföll Erland som han, om han nu reste, aldrig skulle kunna se Sylvis hår eller någon annan kvinnas hår utslaget utan att minnas detta. Marken sviktade under hans fötter. Det föll ikring honom en tät dimma, som skymde framtiden och spärrade vägen. Han skulle aldrig nå genom denna dörr. Nederlagets fatalism förlamade redan hans vilja, men inom honom var det, som brast det en hel väfnad af fina ådror och kärl och han när som helst kunde få munnen full af blod.

Fru Stråle förde båda de hvita händerna mot det dystra hufvudet, som om hon gissat hans tankar, och hon fortsatte att tala, blek och hög.

– Och så, Erland, en annan sak. Det har varit min glädje och min plikt att sörja för dig. Hur har du tänkt reda dig därute?

– Jag har icke tänkt så långt. Andra hafva ju slagit sig igenom. Jag kunde ju blifva lärare.

– Du gå och söka arbete, kränkas, ses öfver axeln, förödmjukas och slita hund – och det tror du, du kan. Och här skulle jag aldrig hafva en lefnads stund af frid. Ty lika visst som jag lofvade mig själf att ej längre betrakta dig som son, när du rymt, lika visst skulle jag naturligtvis – det är mödrars förbannelse – sörja ögon och hjärta ur mig för din skull, nätter och dar se dig vandra genom det stora Babylon, nödställd och ensam. Det blefve jag, som finge sända pengar, så mycket jag kunde, och till sist fick jag väl ej ens frid att behålla huset här, utan måste sälja det och flytta ... Och med sådana minnen och bilder för ögonen tror du, att du

någonstädes i världen kan lefva lycklig, min veka Erland?

– Men mor, jag älskar Sylvi.

– Barn, hvad är det att älska en kvinna, som man icke känner och som plötsligt dårat tanken. Tänk dig, att du redan druckit och är glad att ställa glaset ifrån dig – tomhet och vämjelse är det enda, som är kvar. Ack, min gosse, finns det något flyktigare, mer bedrägligt, än surret i blodet? Och den man, som börjar byta kvinnor, han byter, till han blir hvithårig – och får aldrig frid.

– Men det är icke bara det. Här är så tyst, här är så trångt. Jag blir kväfd här i Österås.

– Du kan ju resa då. Vi kunna ju fara samman och pröfva, om man i Cosmopolis är lyckligare än i Österås. Hvad du är för ett barn, Erland. Den lilla lycka, som man kan förvärfva i denna usla värld, finner man icke genom att flytta och leta långt borta, men genom att modigt gå in i stillheten, lära sig älska det, som är nära till hands, genom att växa förtröstansfullt, där man kommit till. Det är lycka att vakna utan samvetsagg med lugnt hjärta, att alla morgnar mötas af klara ögon, hvilkas ömhet döden först kan släcka, att se blommor växa och bära frukt i egen täppa. Aldrig får du ett hem annat än här i huset, där du är född, och hvar du bor i världen, skall du längta efter Mälaren och i sömnen höra suset af träden kring Eskils källa.

– Kanske du har rätt, mor. Kanske jag icke kan resa härifrån. Men jag är så trött nu. Jag orkar icke höra mer. I alla fall skall jag icke fara i natt.

– Du har icke gifvit löfte?

– Nej. Jag kan stanna, jag kan fara, och fara, när jag vill.

– Ja, barn, jag ber ju heller icke om något löfte. Tänk dig för bara en gång till. Erland, du är det enda jag har i hela världen, och tro ändock, att det icke är blott för mig själf jag talat.

– Det tror jag. Jag behöfver ju heller ingenting lofva. Kan jag icke stanna, så reser jag ... och då tala vi ej mer.

– Nej, Erland. Hvad du ser blek ut, min gosse.

– Jag vill gärna vara för mig själf. God natt, mamma.

– God natt.

Fru Stråle tog långsamt lampan, gick sakta och stannade ett ögonblick vid dörren. Hon skulle ha gifvit allt hvad hon ägde, för att sonen i detta ögonblick kommit fram till henne, tagit henne i famnen och slätat hennes hår. Erland förstod det, men kunde icke. Redan en lång stund hade han talat utan att mena något, utan att känna annat, än att han var slagen och att han aldrig skulle få lefva sin önskans lif. I detta ögonblick hatade han icke modern, men han älskade henne heller icke. Han blott förstod, att han måste följa hennes tillvaro, så länge hennes blekta, olyckliga ögon kunde se och detta svarta hår föll lefvande öfver hennes skuldror. Så lät han henne stå där och tigga med blicken och såg bort. Hon suckade sakta och gick.

Erland stod kvar midt på golfvet med handen mot sitt hjärta, som han tyckte stannadt och dödt. Han lyssnade till hennes steg, som småningom försvunno genom det mörka huset. Hade det i dessa funnits ett spår af seger och självtillit, hade hans trots kanske kunnat vakna än en gång, men de läto som ett sjukt djurs, som släpar sig hem.

– Det är slut – sade han sakta för sig själf. Han hade önskat kunna gråta, när han blef ensam. Men han kände sig bara oändligt tom och stilla, torr i munnen, som han vandrat genom en öken. Han drack kallt vatten och

släckte ljuset, som plågade honom. Så smög han in i sängkammaren och låg på en minut i bädden. Först nu kände han, hur bruten han var af veckors självstrid och sinnesrörelser. Regnet droppade mot fönstret. Det var skönt att lyssna på dess lugna, jämna fall. På den gamla rullgardinen tyckte han sig skymta den målade roddbåten med sjömännen i oljerockarne, som han sett sedan han var barn. – Ro, ro fiskarskär – hörde han i örat, och han kände sömnen komma, medan han för sig själf mumlade något om, att ingenting ändock öfvergick att få somna i sin egen säng.

XI.

Det var långt lidet på förmiddagen, då Erland vaknade efter gårkvällens uppgörelse med modern. Han hade dunkelt väntat att icke kunna stå upp för feber och förundrade sig öfver, att blodet flöt så svalt genom ådrorna, och att pulsen slog så lugnt. Det fanns intet annat att göra än att stiga upp. Huset låg tyst i helgdagsmiddagssolen och klockringningen. Frukosten stod dukad i salen, men fru Stråle var mot sin vana utgången. Förmodligen ville hon icke strax störa honom med sin närvaro och erinra om hvad som händt. Erland smålog svagt åt hennes diplomati. Han åt och drack, och maten smakade honom så förträffligt, att han åter måste undra öfver sig själf. Dock, lycklig kände han sig öfver att icke nödgas gå till skolan och att öfver hufvud taget ej behöfva synas på gatorna. Bakom salsgardinerna tittade han skyggt efter människorna, som utan brådska vandrade förbi i solskenet. Han förstod plötsligen så innerligt väl, hur det kändes att göra cession. Också han hade inställt sina betalningar och skulle efter dags datum aldrig mera vara samma människa som förr, fast det bara fanns en enda, som förstod det. En enda, som redan var långt borta och som kanske mer log än sörjde öfver hans nederlag.

Den halfdomnade pinan vaknade i hela sin styrka med den nya dagen. Erland vankade af och an i rummet för att döfva våndan. Hvad skulle han taga sig till? Tiden kröp. Klockringningen och solskenet tröttade och retade honom. Han slog ett par toner på pianot, men fick hjärtstyng åt klangen. Minnet af Sylvis sång skar som en knif i bröstet. Han försökte läsa en lärd afhandling om språkbruk och språkgränser, men Erland tyckte dess resultat lika intressanta som statistik öfver hur mycket löständer som användes i Sverige eller en undersökning om hur många snusburkar, som per år förbrukades i Österås. Han slog ihop boken och steg ut i trädgården.

En veckas varmt solskensväder hade låtit den så länge af vintern isade trädgården lösas ur frostdvalan.

Krokus och snödroppar knoppades mot söder, och fast träden och buskarna i de gamla bersåerna och gångarna ännu voro mörka, utan skott eller ansats till grönska, såg man, att de sträckte på sig i sömnens sista oroliga timme och redan drömde om uppvaknandet med mot solen höjdt kvistverk.

Erland dref i tankar och hågkomster, som han icke lät taga gestalt mellan träden och de tomma blomlanden. Solglittret öfver Mälaren drog honom omedvetet mot trädgårdens slut vid strandpromenaden längs efter sjön. Hängande öfver staketet följde han de krusade vågornas gång. Dock, vårblåsten lät honom icke vara i fred, utan väckte honom ur drömmeriet med gällt sorl och brus öfver hufvudet. Det ljöd som sjöfåglar, hvilka skreko mot hafs, såsom de gröna böljornas larm mot skärets fyrklippa, som propellerns slag och Atlanterångarens lurar och pipor. Erland såg upp. Det var i den närstående telegrafstolpens järntrådar, som vinden tjöt, en korus af kallande, okända röster med alla slags lockelser och löften. Det var i ledningens porslinshufvar det klingade af vapen, kvinnoskratt, rulladt guld och sköra glaspokaler. Det var en skärande sång af naturelement, människostrupar och maskinsorl. Erland slöt de matta ögonen, skälfde i hela kroppen och lyssnade.

Han såg Sylvi stå på däcket till sin nordsjöbåt, strålande och hög med hafssolen öfver sin svarta hårhjälm och stormen mot sin dunkelvarma hud.

Bakom fartyget spände kölvattnet sin glitterbåge, men hon såg framåt, lik en drottning, spanande öfver stäfven mot tributskyldiga, i fjärran blånande land. Englands kritklippor tindrade i solen, Englands grässlätter susade glad, frodig sommar, men genom självfva jorden tycktes jättestaden fortplanta svallet af sitt lif. Marken tycktes gunga för dess aflägsna millionorkester, som en glaskupa för ett stråkdrag.

Så drömde Erland, och när han såg upp, möttes blicken af Mälarens lilla, lättrörda vatten med sina små vårvågor. »Storm i ett tvättfat» – tänkte han och betraktade förbittrad en liten puttrande ångbåt, som strök nära stranden. På dess kommandobrygga varseblef han en ung man, som för sin dam pekade på trädgården där han själf stod och på hans moders hus. Han tyckte sig precis höra, hvad karlen däruppe sade: Hvilket litet idylliskt hus, där skulle du och jag bo. Så talade de två och foro vidare, fria och på färd. Erland kunde hafva slagit en sten i hufvudet på den främmande mannen.

Det blef honom outhärdligt att längre stanna härnere i vårsorlet. Han vände åter upp i den gamla, lugna trädgården och sökte lä på andra sidan huset i den stora kastanjebersåen med sin runda lek- och hvilobänk, på hvilken han som barn sett sin far, omgifven af en ring af det dåtida Österås unga flickor, och där han själf lekt med deras barn. Där var också stilla. Vårbullret hvirflade väl uppe i de åldriga kronorna, som ett aldrig afstannande ackompagnemang, men nere på bänken rådde tyst ro, och solstrimman låg där gul och varm. Erland satte sig ner på den runda soffan, lutad mot en svart stam. Hackspettarna voro redan framme och hamrade på träden. Det var trädgårdens stamgäster och han älskade dem, ty de voro de första fåglar, med hvilka han gjort bekantskap, och oskiljaktiga från de murkna, susande träden kring hans barndomshem. En gammal svart en gick af och an öfver hans hjässa, bultade med näbben på barken och lyssnade betänksamt. Det lät precis, som när en läkare auskulterar och knackar på ett sjukt bröst. – Ja, doktor Hackspett, nu har jag sett dig knacka och lyssna så många år, men den här våren är det illa däran. Gud vet, om vi någonsin blifva riktigt bra igen. – Så hviskade Erland för sig själf och fick tårar i ögonen. Men vinden susade entonigt däruppe i de torra kronorna. Solstrimman gassade. Midt i sin ömkan med sig själf föll Erland i sömn.

När han vaknade kände han sig märkvärdigt upplifvad. Den gamla fantasien om skyddsgudinnor, hvilka just komma till ens läger, när man somnat som sorgsnast, och gjuta balsam på ögonlocken, flög genom hans hjärna. Ett friskt blodflöde drog genom alla lemmar, liksom de i sömnen varit i beröring med vårens lönligt i jord och plantor arbetande förnyelse. Vårvinden fläktade kring pannan och gjorde tanken sval och klar. Den sorg, som blott för en stund sedan varit honom så öfvermäktig, föreföll nu åter aflägsnare och mindre tung.

Herre Gud, det var sant, att han vägts på afgörandets våg och befunnits för lätt. Men skamkänslan öfver nederlaget hade nu dunstat bort. Med ens tyckte han sig se det som händt de sista månaderna och framför allt utgången af striden så förunderligt skarpt och klart. Han hade försökt spränga sitt väsens gränser, och det lyckas lika litet som att fånga sin egen skugga. Fantasimänniskan och drömmaren hade inbillat sig kunna handla som lidelsens hänsynslösa och blinda lyckosmeder. Aldrig kunde det gå. Aldrig blef atleten tänkare och kammarfilosofen atlet. Och hvad betydde därvidlag det man kallade sin fria vilja? En maskinkuggs fria vilja? Om det fanns något, som tycktes Erland solklart, var det att ens vilja var lika reglerad som gången af ett ur, att hvart beslut endast var en summering af redan gifna siffror, och känslan af att man fritt beslöt det minsta en ren synvilla, beroende på bristfällig kontroll. Erland hade satt upp sitt problem orätt. Han hade öfverskattat sin energi och underskattat friktionen och motståndet. Därför hade han kunnat tro sig om att bryta bojorna och få lefva det stormens lif, hvartill han ej danats trots all sin längtan. Hvad som skett, hade måst ske, och det hade icke hjälpt, om han piskat sig själf med skorpioner.

Den illusionsdödande köld, som i hans väsen var reaktionen mot viljelösheten och stämningsslafveriet, hade plötsligt vaknat, och efter dessa månader af blind och brinnande öfverspändhet erfor han en verklig lättnad öfver att tänka på saken torrt och hårdt, som om det var idel algebra. Vårvinden brusade, himmelen var hög och klar. Erland ville komma till frid. Med själfplågande vällust förde han sin reflektion som brännjärn öfver såren.

Han sade sig själf, att hans kärlek till Sylvi som all annan erotik varit en självhypnotisering. En åtrå i blodet, en nyck i fantasien piskades upp till ett parti pris, som gäckade en själf och världen, och denna tyckets halsstarrighet föreföll parterna och andra storartad och sublim. Det storartade i att af alla färger endast se gredelint! Det sublima i att kalla ljungblomman ros och uppfatta svalan som påfågel! Kärleken var människornas galaspektakel – det var förlåtligt, att de sökte göra det mest möjliga däraf. Men i botten var det etiketten och toaletterna, som gjorde hela galan. Det märkte man bäst, om man gick med hvardagsklädd. Det sjöngs falskt som vanligt, ljusen flämtade och slocknade som vanligt, och vaktmästarne kommo till sist med de svarta skynkena – precis som vanligt.

Kanske blef man lika lycklig med den ena kvinnan som med den andra? Ett par kämpade genom himmel och helvete för att »få hvarandra» – det var kärlekstragediens utvalda – ett annat par växlade fredligt ringar hos juveleraren och gifte sig i den ljufva endräkt, som ligger i ett gemensamt beslut att endast använda äkta hvitt porslin, och efter ett par års äktenskap voro båda paren så lika, att en oinvigd kunde aflägga ed på, att de startat från samma början. Var det i botten icke alltid en kapitulering när en man gifte sig? De flesta kamrater, Erland känt, hade sett blyga ut, som öfver något dumt och löjligt, när de anförtrodde honom sin afsikt att träda in i det äkta ståndet. Förlofning eller förbindelse – alltid kom förfallodagen, då man måste göra upp sin gäld. Men, som sagdt, antagligen blef man hvarken så lycklig eller så olycklig som det förmäldes. Lycka? Var det icke närmast en fint stämd musik i blod och tanke, en de inre sfärernas harmoni, eterisk som den planeternas, om hvilken myten talade? Hur sällan hade andra människor klaven till ens väsens melodi? Ett rum åt solsidan, ett vinddrag från en doftande trädgård, ett vackert moln, ett par strofer i en versbok och tusen andra ting ägde kanske lika mycket af den magi, som lyckliggör!

Så sökte Erland resonnera sig till ro, och det gick bättre, än han vågat hoppas. Han såg sig ikring. Högmässan var öfver, och klockorna hade tystnat. Helgdagsmiddagens glada ro föll öfver Österås, som strålade i solen och aprilluften, aldrig för gammalt att vänta ny vår öfver åldrade byggnader och minnen. En stämning af bordsbön och en svag lukt af söndagsstek flöto genom gatorna. I ett närliggande hus tycktes middagen redan vara öfver, ty söndagseftermiddags quatre-mains-en begynte. De spröda tonerna af ouvertyren till Mozarts »Titus» trängde ut till bersåen, där Erland satt. Han hade själf spelat den som pojke, och hans pianolärarinna hade slagit honom på fingrarna med en linial, när han spelade en liten krånglig figur i otakt. Nu måste han skratta, när han hörde ouvertyren igen med samma otakt på samma ställe.

– Här är fridfullt i Österås, här finns hvarken tid eller rum – sade han. Han kände sig ironisk mot sig själf, och då var han på god väg att tillfriskna. Lugnet var ljuft att andas och ljuft var det att ej längre behöfva strida med sig själf och sina kära. Han skulle lugnt kunna kyssa moderns panna och trycka Karins hand. Herre Gud, han hade varit för svag för att hugga i den hårda marmora, men han kunde kanske forma ett litet konstverk i den mjuka, eftergifvande leran. Hvarför skulle det icke trots allt kunna blifva något stilla och vackert af hans lif? Det var de stora såpbubblorna, som brusto, men de små, som muntert lefde sin tid och speglade sol och glada ansikten.

XII.

Den blå valborgsmässoaftonen begynte med vemod. Ty på middagen begrofs i hela katedralskolans närvaro en liten lärjunge, som dött ett par dagar förut. Det var en blek, bortkommen liten latinare i fjärde klassen, hvilkens föräldrar bodde långt bort på landet och icke hunnit in till Österås under gossens korta sjukdom. Landtbarnet hade dött ensamt i ett inackorderingshus i staden, och hans klasskamrater fått dela hans halflästa skolböcker och hans temahäften. Men på valborgsmässomorgonen hade föräldrarna kommit åkande genom tullen med ett par tröttkörda, gamla vagnshästar, hvilka gossen om somrarna brukade rida på och föra i bet i gårdens björkhage. Rektor Frank höll själf jordfästningen i domkyrkan. Alla lärarne voro

med i hvita halsdukar och alla gossarne med skolstandaret florhöljdt i sin midt. Rektorns malmstämma fyllde de höga hvalfven. I det hallbreda koret bakom predikstolen steg hela våren in med sin solluft och sin blå himmel samt bildade en bakgrund af ljus och klarhet åt Franks öppna, skarpskurna ansikte. Vinden slog de åldrade lindarnas grenar mot kyrkfönstren. Svarta svärmar af flyttfåglar, som just kommo tillbaka till sina hem i Österås, flögo förbi, medan Frank talade om det bortgångna barnet. Blomhöljd stod den lilla kistan i koret, strax bredvid den där begrafda lilla Vasaprinsessans sarkofag, på hvilken hon låg uthuggen med knäppta små händer i sin styfva flickkjortel af guldbrokad. De af gossarne, som hade inbillningsgåfva och läst historiska berättelser, kunde tänka sig, att den lille döde Jörgen nu blef hennes sven och lekkamrat. Men när Frank slutat tala, började orgeln brusa bakom träläktarens vingade änglahufvuden, och alla de oberörda gossrösterna sjöngo en ljus, klar psalm om döden. Så bars kistan ur kyrkan. Processionen slingrade sig genom S:t Lars tegelport nerför domkyrkoberget till kyrkogården, medan det brusade vår i hvar bölja af den blå Mälaren, och de hemvända fåglarna fyllde med kvitter det soliga Österås.

Men på aftonen voro begrafningen och lille Jörgen glömda, och staden genljöd af glada steg och belåtna röster. Efter gammalt bruk gick man till S:t Eskils källa och drack vatten under glam och skämt. Den skrumpna, döfva Lucia vid källan hade fullt bestyr med att hälla i glas på glas ur den rostiga skopan. Hon log under den svarta klädesmössan och pjollrade, medan kopparslantarna rullade i hennes bomullsförkläde. Det var borgerskapet, som kom vandrande: hela familjer med barn och blomma, handtverksmästarne med hustrur och gesäller, och handelsmännen med gemåler, döttrar och biträden. De unga flickorna bildade en ring kring källan och spanade, när de druckit, med blanka ögon mot botten efter alla smycken af guld och silfver, hvilka i gamla dagar offrats af trolofvade, brudar och mödrar för soldaters hemkomst ur krigsfara och örlog, sjömäns räddning från hafsstormarna och fångars frälsning från ryssen och hundturken. Solen, som långsamt sjönk bakom domkyrkotornen mot den dunkelblå västern, lät källvattnet glittra. Flickorna tyckte sig nere i flödet se hvälfvas spännen från bälten, söljor från bröstdukar, bägare och skedar, och drömmen om att offra det dyrbaraste för den man höll kär gjorde dem aningsfyllda och tysta, där de stodo i valborgsmässokvällen, ljusklädda, unga och rödkindade.

När man druckit, vandrade man i stora sällskap längs Mälaren upp till Skansberget, för att uppifrån det forna vårdkrönet, där spejarna spanat efter de röda stäfvarna från Birka, och landsknektarne väntat Engelbrekt och Sture, se valborgseldar tändas på bergsuddarna och skogsbygderna i Västmanland, och på de sjö- och björkkransade backarna i Sörmland.

Men skolan församlade sig på skolgården för att med sångarne i spetsen vandra till rektor Frank, hos hvilken den alla valborgsmässoaftnar var inbjuden på majöl och våfflor och att se eldarna tändas uppifrån hans stora, högt öfver Mälaren liggande trädgård. I rektorshuset väntade man snart det långa tåget. Stora träbord på bockar voro ställda öfver allt på sandgångarna under de mörka, ännu blott af bleka skott prydda träden. Dörren till köket stod öppen, så man såg den stora, svarta köksan stå framför spiseln och grädda den sista laddningen våfflor i sitt våffeljärn. Det fräste i plåtarna. Eldskenet slog brandrödt öfver det svarta, koppärriga hufvudet. Hon såg ut som en häxa, som tycker om kristet blod, medan Ingrid, den rödhåriga och finhylta husan, stod som i ett bakverkshus mellan alla våffelfaten, och skrattande staplade upp den ena pyramiden efter den andra af frasande hjärtan.

Ute i trädgården hjälpte fru Gylling och Karin med tillrustningarna. Olika voro de två, som Islandssägnernas mörka och ljusa, ofärds- och lyckokvinnor, den högväxta fru Elin med sin regelrätta, stelnade och otillgängliga skönhet och den lilla täcka, öfverallt mjuka och runda fästmön. För fru Elin Gylling buro vårens lätta valborgseldar icke längre något löfte – hon hade sett starkare och djupare flammor än så slockna, och ingen anade ens, hur främmande och fruset leendet var på hennes ansikte. Men lilla Karin klef i sjunde himmeln. Det skulle lysa för henne och Erland till midsommar. Alla moln hade, tyckte hon, som på rent guddomlig vink förskingrats. Hon strålade af ungdom, hälsa och lycka. Det blonda hårburret for fram

ur den hvita sommarkråkan, och hon gnolade för sig själf, medan hon med känsla och öfvertygelse bar brickorna, vaggande på höfterna, den näpnaste, mest skrattfriska skänkjungfru. Men fru Frank syntes öfverallt och lyste upp allestädes, som den lefvande solstrimma hon var. Hon väntade alla pojkarne med belåtenheten hos en bisköterska, som ser svärmarna komma till bikupan. Det var spirande kraft och fruktbarhet, grodd och glädje, hvart hon såg i vårkvällen. Åter kom bilden med bikupan för henne. Hon var ju den lyckliga tjänarinnan, som fick skatta den, skatta lifvet på dess söta honung.

På den lilla verandan åt trädgården satt rektor Frank, omgifven af alla sina lärare. Själf hade han det vänligaste uttryck af efterlåtenhet, som hans stränga ansikte kunde bestå. Han hade fått Ragnar Gylling bredvid sig och med en broderligt bekymrad åtbörd lagt armen kring vännens stolskarm. Till och med Frank, hvilken med sin järnhälsa nästan hade svårt att fatta, att människor öfver hufvud taget voro sjuka, hade icke kunnat undgå att märka den tärdhet, som under vintern kommit öfver historikerns ansikte och den stickande glansen i hans ögon. Men Gylling nickade blott åt Frank, utan att säga något, nickade som man endast gör det åt ungdomsvännen, som känner ens inre stat: hemligheterna, sorgerna, de infriade och de felslagna förhoppningarna, hela lifvets debet och kredit. Midt emot satt klassikern, den rödskäggige Roos, lik en skogsröfvare med sin stora slokhatt. Han underhöll med vanlig vältalighet Erland och kandidat Andersson-Alm. Men endast Erland lyssnade. Ty skalden hade inspiration. En dikt höll på att födas, begynnande:

Vackra, hvita Valborgskväll.

De tre V:na, gåfvo, tyckte poeten, hela den svenska förvårens ömtåliga och förflyktande skönhet.

Men Gabriel Herrlænius lagade på anmodan punsch efter ett gammalt släktrecept. Han hade broderad skjorta och gul väst af nankin, som kommo på vid högtidliga tillfällen, och dessutom en uråldrig kapprock med stor krage, som till hans häpnad blifvit modern och brukbar igen. Allvarsamt slefvade han i åt kamraterna den doftande drycken.

– Det skall vara brors fina blandning, som kan låta mig öfvergifva det klassiska majölet – sade rektor Frank.

– Ja, detta är verklig, äkta Carolina.

– Ja, så långt som till punschen kan jag gå – fortsatte rektorn. – Men något afskyvärdare än den moderna whiskyn vet jag icke. Aldrig får den komma in genom mina dörrar. Det är hela den färg- och laglösa, missbelåtna och brandluktande tiden.

– Whiskyn är nutidsdrycken – svarade klassikern – vår tids skeptiska, spleenfyllda och intellektuella dryck, lika väl som den opportunistiska punschen var studentmötenas och skandinavismens. Men här i Österås märker ni icke, hvilka antikviteter ni blir. Och bland alla dessa inventarier tänker du, Erland, sätta fast dina unga ben?

– Här är så vackert – svarade Erland – att jag har svårt att tänka mig någon plats, som så frestar en att stanna. Se, hur solen går ner bakom S:t Eskils torn! Här finns mycket i Österås, minnen, historia, modern lärdom – han bugade för kamraterna – och så ungdom. – Han nickade åt Karin, som just gick förbi och gjorde en liten min med mun åt honom ur sin hvita kråka. Bålen och vårvädret läto Erland redan känna Österåssommarens varma, stilla fridfullhet. Han kunde redan se sig sitta på ett gungbräde med Karin tätt tryckt intill sig, dold för hela världen af blommande guldregn och syrén.

– Här finns mycket – upprepade han.

– Ja, till och med Parcer – sade plötsligt den ordkarge Gylling hånfullt och pekade på några gamla fattighusgummor, som gingo och krattade och räfsade på en gräsplan vid kyrkan. De voro klädda i dunkla

hucklen och slitna mullgrå kjolar, och deras vissna, hårda ansikten lyste i det klara kvällsljuset, där de i trekant stodo och samlade de vissna löfven från i fjol.

Erland ryste till, men i detsamma störtade Franks flickor, rodnande af ifver till verandan.

– Nu komma gossarne – ropade de.

Redan hördes också sången och stegen af marscherande, lätt trampande ungdomsregementen. Sorlet af stämmor närmade sig nerför domkyrkoberget. Med skolstandaret i spetsen, på hvilket S:t Eskil stod broderad på hvitt siden med löjliga, himmelsblå ögon, böljade nu hela skolan in genom den höga, öppna järngrinden. På ett ögonblick blef trädgården alldeles svart af pojkar af alla åldrar och slag, från de förläste studentkandidaterne med sin fula hy och sina oroliga, skygga ögon, ner till de små kortbyxpojkarne med de klara blickarna, hoppande som små kid bland buskarna. Det var inemot två hundra gossar, och de gamla människorna och deras tankar och bekymmer blefvo borta och drunknade i sorlet från alla dessa bullrande och stojande ungdomar. Lärarne reste sig och gingo mellan lederna och klasserna. De började hos de högste gymnasisterne, som nästan hade svårt att bemantla den vänliga och nedlåtande öfverlägsenhet de kände mot sina lärare, betraktande dem såsom föråldrade original, med hvilkas egenheter man fick hafva fördrag, och slutade hos småttingarne, för hvilka denna sorts samvaro med magistrarne i en trädgård och utan någon sorts etikett var underlig och spännande som att komma bakom kulisserna på en teater. Rektor Frank hälsade alla välkomna, och sedan gick det löst öfver våfflorna och majölet vid de långa borden. Gräshoppsvärmarne i Ægypti land skötte icke sin af försynen bestämda uppgift bättre än alla dessa lössluppne skolgossar. Och sedan man ätit och druckit märg i benen, uppstämde sångarne alla de gamla vårsånger, som deras äldre bröder och kamrater samtidigt sjöngo på slottsbacken i Upsala utanför den röda Vasaborgen med de skimrande rutorna.

Nu steg aftonstjärnan mild och strålande på den blå himmelen och lyste rakt öfver takryttaren på S:t Eskils kyrka. En blå, stilla kväll låg öfver Österås gator med alla de öppna fönstren och grånade och unga hjässor på förstusvalarna. Mälaren låg blankblå och skvalpade gungande mot stränderna, i hvilkas sälgdungar hängena lyste lätta och gulfransade. Men uppe i backarna och på höjderna hade gamla grå björkar och mariga granar fått nya skott – och sågo halft trötta och ledsna ut däråt, liksom gammalt folk, som pyntas till högtid. Nu, när det mörknade, tändes eldarna öfverallt, på bergsuddarna i sjön, så den skälfvande ljuspelaren speglade i vattnet, högt uppe i skogsbrynen, bland svart ris, i kolmilor, svedjeland, och på de många redan gröna höjderna i Sörmland. Det var löfteseldar och vårdeldar, reningseldar och offereldar, så långt man från Österås domkyrkoberg kunde se af Sverige. De tindrade och blänkte och slocknade först, sedan ungdomen sjungande tågat hem från rektorns trädgård och de gamla stilla tagit god natt af det årets valborgsmässoafton.

* * *